

***
* इस्य कवि कृत *
* नीतिकथा *
***

1/17

888
A639c
MARAT, HA

TRANSLATION OF

ESOP'S FABLES.

६

इसम नीतिकथा

सदाशिव काशीनाथ हज्ये

यांणी

इथेंजीवरून मराठी भाषेंत केल्या,

मुबईची शिखा मंडळीचे

हापसात्यांत छापिल्या.

सन इसवी

१८२८

1828

मक शालिवाहन

१७५०

College of F. Williams

NATIONAL LIBRARY
Rare Book Section

Mar 888
A639C

(१)

अनुक्रमणिका

नोट	अ	पृष्ठ	
८ अरण्य आणि लांकूड तोड्या -	८	60	
४१ व्याखल आणि मधीचीं वेळे	५१	214	
	इ		
१३६ इंद्र आणि मातव -	-	२३८	200
	उ		
१४१ उदिर आणि चोपई -	-	२४४	67
८३ उदिराशीं मिहीचें लग्न -	-	१३०	58
१५१ उद्रांची सभा -	-	२६४	242
१०७ उनाड वोक्रड -	-	१७४	103
	ए		
१२७ एकडोळे हरीण -	-	२१८	169

* This column refers to the corresponding Fable in Croxall's Esop, London 20th Edition.

(२)

क

३५ करकर ते चाक - - -	४१	190
४५ करडु आणि लांडगा - - -	५७	193
१७ कलूरिका मृग	२०	111
१८९ काळा मनुष्य - - -	३१६	292
६६ कांटेसागारे उड - -	८१	276
१०१ कांसव आणि गडपक्षी -	९६३	71
४ किरडू आणि कानस - - -	४	42
१ कुतरा आणि त्याचे प्रतिबिंब	१	8
४४ कुतरा आणि मेढा - - -	४५	220
७६ कुतरा आणि लांडगा - - -	११३	35
१४८ कुळवी आणि त्याचे लोक -	२५८	235
१७४ कुळवी आणि दैव - - -	३०७	309
५५ कुळवी आणि शाहामृग -	७१	261
१२८ कतन्न कुत्रा - - - -	२२६	180
८२ कोंवडा आणि रत्न - - -	१४७	1
	कोंवड	

(२)

१४७	कोंबडा आणि कोल्हा - -	२५५	215
१७५	कोंबडा आणि कोल्हा - -	६०८	328
८४	कोंबडो आणि चिमणी - -	१५०	300
१६५	कोंबडी आणि कोल्हा -	२८२	317
२२	कोल्हा आणि कांब्याचें झाड	२६	151
३	कोल्हा आणि द्राक्षें - -	३	41
२६	कोल्हा आणि रानडुकर -	३१	162
३१	कोल्हा आणि गांवडेकर - -	३६	153
५	कोल्हा आणि बकरा - -	५	44
४६	कोल्हा आणि सिंह - -	५८	230
६८	कोल्हा आणि कावळा - -	६४	16
७०	कोल्हा आणि शहासृग -	६८	22
८६	कोल्हा आणि गढव - -	१५३	299
१२२	कोल्हा आणि माकड - -	२०८	159
१३६	कोळसेविका आणि परीट	२३३	133
१६८	कोल्हा आणि साळू - -	२८८	326

कोल्हा

(४)

१७७ कोल्हा आणि सांडगा -	३११	282
१८२ कोल्हा आणि दुसगार्दत सिंह ३१७		240
१८६ कोल्हा आणि वाघ - -	३२३	91
१८७ कोल्हा आणि मुखवटा -	३२५	185

ख

१२३ खेचर - - - - -	२११	158
--------------------	-----	-----

ग

५० गरुडपक्षी आणि कावळा -	६३	227
७१ गरुडपक्षीण आणि कोल्ही -	१०२	28
१२० गरुडपक्षीण माजर आणि डुकरी २०२		139
४३ गवताचे गंजीवरील कुत्रा -	५४	219
६५ गवळी आणि खंडेराव - -	१५१	304
१८ गळकरी आणि मासा - -	२१	126
१४३ गाढव सिंह आणि कोंबडा २४८		207
१४५ गाढव आणि कुत्रा - - -	२५१	210

गाढव

(५)

१९७ गाढव आणि सिद्ध चांचो पारथ	१८६	127
६ गांवडेकर आणि साप - -	६	45
१४० गांवडेकरी उंदीर आणि नगर		
करी उंदीर - - -	२४०	63
७५ गोव्यांतील सांबर - - -	१०९	33

घ

१७९ घार आणि कुंळवी - -	२१४	222
१२६ घवड आणि टोळ - -	२१६	167
५२ घोडा आणि गाढव - -	६६	233
८ घोडा आणि सांबर - - -	१०	62
१४९ घोडा आणि सिद्ध - - -	२६०	237

च

१०८ चिता आणि कोल्हा - -	१७७	105
१३३ चिमणी आणि ससा - -	२२८	176
१५८ चिरपिठ आणि इतर पक्षी	२७८	266

चार

(६)

१६१ चार आणि कोवडा - - - २८५ 298

१६२ चार आणि कुतरा - - - ३४ 182

१६८ चार आणि मुलगा - - - ३३ 186

उ

१०३ ठकल्या शिलेदार - - - १६७ 85

इ

२० डुकरी आणि कुत्री - - - ३५ 175

५६ डुकरी आणि लांडगा - - - ७२ 260

८६ डामकावळा ज्येष्ठ मोराचीं पिसें

आमास लाविलीं होती - १३६ 7

१३२ डामकावळा आणि खूतरे २२७ 173

१७२ डामकावळा आणि मेढा - ३०६ 308

उ

६५ डीवर - - - - - ८८ 295

न

तरणा

(७)

११५ तरणा आणि वीषसपथी -	१८९	124
१४८ तरणा आणि मांजर -	२८९	274
१६४ तरणा आणि सिंहाचे चित्र -	२८०	315

८

१०० दारू आणि लांडगा -	१६९	73
१०६ दाढ कुत्रा -	१७२	81
८९ दुखणार्हत घर -	१२६	53
१४ देव आणि माडेकरी -	१६	100
१२१ देवशर्मा पंडित -	२२५	172
३३ दैव आणि मुलगा -	२८	156
१८ दोघे वेडूक -	२२	136
६३ दोघे वाटसरू -	८४	293
८८ दोघे ठक आणि भाजीविक्रा -	१४१	307
१०५ दोघे वाटसरू आणि आखल -	१७९	83
२७ दोम खेकडी -	३२	185
६६ दोन कुत्रा -	८६	18

दोन

(८)

२८ दोन कोंबडे - - -	१५७	805
२८५ दोन भांडी - - -	३२२	86
७३ दोहा बायकांचा दादला -	१०५	31

घ

१६३ घमगर व्यापारी झाला होता २८८	312
५० घनगणचे पोर - - -	७४ 263

न

१२० नदीमळ आणि समुद्रमळ -	२९४	170
--------------------------	-----	-----

प

७ पर्वत प्रवृत्त होता कष्टत होता ७	47
१४६ पण पक्षी आणि वायुळ -	२५३ 212
२१ पंतोजी आणि मुलगा - -	१४५ 327
२३ पारधी आणि पक्षी - -	२७ 147
५४ पारधी आणि पारवा - -	६२ 258

पारधी

(६)

१८८ पारधी आणि तिमणो	-	३२६	166
४९ पारधी आणि पक्षी	- - -	६२	250
४८ पारवा आणि मंगी	- - -	६०	226
१६ पारवा आणि कोंबडे	- -	१८	109
१४२ पोटा आणि अवयव	- -	२४६	68
१५७ पोषट आणि पिंजरा	- -	२७५	236

व

११९ बहारखोर प्रवासी	- - -	२००	129
१२१ बहिण आणि भाऊ	- - -	२०६	131
१७१ ब्रह्मदेव आणि उंट	- -	२०९	82
१३४ बृहस्पती आणि मूर्तिकार	-	२२८	296
७४ बेडूक आणि दोघे बैल	- -	१०७	27
८५ बेडूक आणि कोल्हा	- -	१३४	79
६७ बेडूक उधाणी राजाविययी विष्णू			
प्रार्थिला होता	- -	१५५	5

बेडूक

(५०)

१६६	बेडूक आणि लंरीर	- - -	२६४	284
२	बैल आणि बेडूक	- - -	२	20
२०	बैल आणि वोकड	- - -	२३	146
४५	बोका आणि बोवडा	- - -	५२	217
१०८	बोका आणि कोल्हा	- - -	१७८	107
१६२	बोका ज्यास जेकावास जावंसला			
	होता	- - - -	२८६	302

म

१८३	मद्यपी मवरा	- - -	२९८	290
१६०	मधमाशा, द्रोणमाशा, आणि			
	गंधली	- - - -	२८३	279
१८४	मनुष्य आणि मुरकुट	- - -	३२९	318
१३	मनुष्य आणि सिंह	- - -	१५	96
१५	मनुष्य आणि हंसी	- - -	१७	102
३२	मनुष्य ज्यास कुचा उसला होता	- - -	३८	155

मांजर

(११)

२९ मांजर आणि उंरीर — —	२४	182
३० माळी आणि कुत्रा — —	२४३	321
१६७ मुंगूस आणि मनुष्य — —	२८६	285
३८ मुंग्या आणि ढोळ — — —	४७	205
७८ मुंगी आणि मागी — —	१२९	48
७७ केढरुं ज्यास बकरीने पाळिलें		
होतें — — —	११६	37
११ मोटावृक्ष आणि लाहान झाडे १२		89
७८ मोर जो आपला खर वाईट		
झालेन खेद करित होता ११२		39
१०४ मोर आणि बगळा — —	१६८	88
१५६ मोर आणि काबळा — —	२७३	254

र

५८ रणजिगकरी — — —	७७	268
१३५ राजा मूरसेन आणि त्याचा दास २३९		178

११२

१७० रामकायळा आणि साप — —	१००	325
७२ रामडुकर आणि गाढव —	१०४	25
१७६ रिकामा घोडा आणि लादेख		
गाढव — — — — —	३१०	277

ख

३७ लांडगे आणि दुःखणार्त गाढवी	४४	203
६२ लांडगे आणि मेंढे — — —	८३	272
३८ लांडगा आणि करडू — —	४५	196
८८ लांडगा आणि वगळा — —	१४०	12
८३ लांडगा आणि करडू — —	१४८	8
१२८ लांडगा कोल्हा आणि वानर	२२२	198
१११ लांडगा कोल्हा — — —	१८२	115
१७२ लांबीपक्षाण आणि तिचिं पिलीं	३०२	70
४० लेंक आणि शार्द — —	४८	201
४४ लोभी मनुष्य — — —	४०	187

लोभी

(१३)

२०२ लोभी आणि मत्सरी — — ६४ 229

ब

२०२ बमदेव आणि पांथिक — २६४ 98

२२८ बहण आणि कावाडो — — २२० 188

२४४ बानर आणि कोल्हा — — २५० 208

२८० बानरी आणि तिलिंदोन घोरें २९५ 311

६४ बिहिरीत पडलेला कोल्हा — ८६ 281

६९ बेंबधारी लांडगा — — ८९ 271

ग

२९८ गाहाणा नाडव — — — १२८ 128

३६ गाहाणा सिंह — — — ४२ 194

घ

२९३ सकान सिंह — — — १८७ 118

२९० ससाणा आणि बुलबुल — — १८० 113

ससा

१४४

६०	ससा आणि कांसव	— — — १६८	३४९
८४	ससे आणि वेडूक	— — — १३२	५४
५८	साय आणि माणूस	— — — ७५	२६४
६७	सांबरी जी पाण्यात पाहतात होती	८२	१३
१३७	सारंग्या	— — — २३५	१८३
५३	साळू आणि सर्प	— — — ६८	२५२
१२४	सायाचा रुख आणि कांटेझाड	२१३	१४४
११६	सांबर आणि पाडस	— — — १६४	१२२
८२	सिंह आणि उंदीर	— — — १२८	५६
८७	सिंह आणि पगू	— — — १३८	१०
२५	सिंह आणि बकरा	— — — ३०	१४१
२४	सिंह आणि वेडूक	— — — २६	१४२
१२	सिंह आणि चार तेल	— — — १३	९३
१५०	सिंह बासल आणि कोल्हा	२६२	२३८
१५२	सिंह नाडव आणि कोल्हा	— २६६	२४४

सिंहाचे

(१५)

१००	सिंहाचे सांग घेणारा नाठव	-	११	78
११४	सिंहीग आणि कोड्या	- -	१८८	121
१६८	सेवक आणि कोड्या	- -	२८७	287

ह

१७८	हरिण आणि ब्राह्म	- -	३१३	288
१८८	हरिण आणि सिंह	- -	३२७	320
४७	हंस आणि वगळे	- - -	५८	232
८०	झातारा कुवा	- - -	१२४	51
११२	झातारा आणि शूद्र	- -	१८५	117
१५३	झातारा सिंह	- - -	२६८	216
१५४	झातारा आणि त्याचे लोक	-	२७०	247
१५५	झातारी आणि तोच्या बटकी	२७२		249
१८८	हिमवायू आणि सूर्य	- -	१५८	76

समाप्त

*****

श्री

गोष्ट—१

कुतरा जाणि त्यावे प्रविशिक

एक कुतरा नोटी नामका नुकळ धरत नदी
उतरून येवोवटे जातहाता त्याज आरली पड
हाया पाण्यांत पाहिली तेव्हा त्यास वाटलें की
हा कोणी दुसरा कुतरा गाम तोंडांत घेऊन जात
आहे तें आपण त्याजून कुन हिरन ज्यावे असा वि
चार करून तेउ उघडून लीगाने नें धरावयास
गेला तों तोंडातील मान पाण्यांत पडून तळीं मे
लें तें पुनः त्यास सांगलें नाही

तार्पर्थ

देवानें आपल्यास जे दिले त्यामध्ये संतोष न
मानून ओ पुरुष दुसऱ्याचे ध्यावयास पाहातो
त्यास तें नमिऊन जवळ असतें तें होऊतें

गोष्ट—२

(२)

गोष्ट—२

बेल आणि बेडूक

एक बेल करणात चरनजसतां सधे लाहान
लाहान बेडूक खेळत होते त्यांतोळ एक बेडूक
बेलचे पायांखाली चढून मरण पावला ते वर्त
मान दुसरे बेडूकानी घरी जाऊन आपले आईस
सांगतले आणि बोलिले आई इतका मोठा प्रा
णी आमी कांहीही पाहिला नहोता तेहेकून बेड
कीण आपले पोट पुष्कळ फुगडून त्यांस बोलले
काय तो इतका मोठा आहे-ते सणाले आई या
तुन अतिशय मोठा आहे पुनः जमळ अधिक पोट
फुगडून ती बोलिली इतका आहे-ते सणाले
आई तूं पोट फुटपर्यंत फुगलीस तथापि त्याचे
बरोबरस पावणार नाहीस ते हेकून गरीबे तो
आणिलोही फुगोलानलीजसतां पोट फुडून मृ
त्यु पावली

तात्पर्य

दुर्बळने आपले सामर्थ्य पाहून वेच करावा श्री
मंतायी

मंताजी बरोवरी करायास उशील तर जेउविणी
सारखा नाश पावेल

गोष्ट—३

कोल्हा आणि द्राक्षे

एक कोल्हा बुध्तेने पीटित फिरत फिरत द्रा
क्षाचे माटवळ्याली आज्ञा वरती पाहतां तंव
मुंदर पिकलेले द्राक्षांचे पोंप लोंकत आहेत परंतु
माटवळें हेंच सामकें हावी लागत ना लक्षण नव्हां
जे मागून मागून घाकल्या एकही द्राक्ष प्राप्त जा
हालें नाही शेवटीं अमळ दूर जाऊन द्राक्षांवाडे
पाहून लणतो हीं द्राक्षें जो घेईल तो वेढ मीतर
हिरवी आंबट लणून सोडून आतां

तत्पर्य

किती एक पुढां असे जमतात ती त्यांचे हा
ती जो वस्तु लागत नाही तीस बांही खोड ठे
उन आपला हलकेपणा दाखवित नाहीत

गोष्ट—४

किरडुं आणि घामस

एककिरडुं लोहाराचे हुकामांत जाऊन बाही
खावयाचे पदार्थाविरितां त्याही वर ठेवून हो
ते तो त्याणे एक कानस पाहिजी ती जावाआन
लागेलें तेमदीं कानस त्यास धिक्कानन वोलतं मू
खी तें माझे वाटेस जाऊनवो जी मी लोखंड जा
णि तिलें यांमती चावणार त्यामला चाडून नुमे दों
त मात्र पडतील

तत्पर्य

पुढिलार्थें सामर्थ्य पातुन त्यास उपद्रव वारणें
तो परावा ज्यास सर्वलोक मानितान आणि ज्या
वें लढलेले करितान त्याशी विरोध केलाअसतां
आपलेच नाशाम कारण होईल तशीच शांताप
माने वळाने धोरावी टीका केलीअसतां आपलें
मुखीत्व मात्र दिसेल

(५)

गोष्ठ—५

कोल्हा आणि वकरी

एक कोल्हा पाणी प्यावयाकरितां एके विहिरीवर गेला तो आंत पडला त्यानें बाहेर निघायास फारवेळ यत्न केला परंतु कांही सोय सांपडेना इतक्यांत एक वकरी तेथे आला त्यानें त्यास पुशिलें अरे हें पाणी चांगलें आहे कोल्हा उतर करितो गेल्या चांगलें लागून काय सांगूं हें अमृतासारखें गोड आहे पितां पितां नाशी इत्या तृप्तच होतनाही आणि येथोन जावे जसे घाटत नाही ते ऐकून बोवडाने आंत उडी टाकिली त्याची जिणे मोटी होती त्याजवर कोल्हाने तत्क्षणी पाय ठेविले आणि उडीकाढून विहिरी बाहेर निघोन गेला मग बोवड नचकल्या त्या तां स्वातां मृत्युपावला

तार्प्य

लोक जेजें करितात त्यांत आपआपला स्वार्थ

पाहतात

(६)

पाहातअसतात दुसऱ्याचे हिनापटोव उद्योग
करणारे असे पुरुष विरळा सणून आजोणी कां
हो लाभ दाखवील त्या मनुष्याची मजबुती मुळी
पक्षपाती समजव्यामोचून त्याने बोलण्यावर वि
श्वास धरूनये

गोष्ट-६

गांवढेकर आणि साप

एक गांवढेकर कुळंबी थंडीनेदिवशी परसां
त काम करीतअसता वडीपाणी पडलेला एक सा
प त्याने पाहिला तो थंडीचे गारंवठ्याने फार बा
कुळ अर्धघटिकेने किंवा घटिकेने मरणार असं
पाहून कुळंब्यास दया आली मग त्या सापास त्या
ने घरी नेडून आगट्यापाशी ठेविला तेथे शेका
वे योगाने दाहा पांच पळानी हुशार आहालाअ
सता उभाराहुन राहुन फूत्कारकून कुळंबीयाचे
बायकामुलावे अंगावर उडया टाकू लागला ते

व्हा

(१)

म्हा त्यांची दाणादाण जाहाली कळवी परमांत
होता तो ती आरडाआरड ऐकतां व कुह्यात हातीं
घेवून आला त्याणे एके घायनिं सापाने दोन तु
कडे वेले घाय मारतां समई त्याम हेमन्द् बांजिला
अरे दुष्टा ज्याणे तुझा जीव बांचविला त्याने उ
पकार असे फेडिलेस आनां तुझा मरण योग्य
आहे परंतु हेमन्दापापिया तुझे अपराधास नु
प्रत्ये मरणापेक्षां कांही अधिक शासन असावे

तात्पर्य

जो आपले हितकृत्यांचा घात करितो अथवा
ज्याचे अन्न खातो त्याजवर फिरतो तो कृतघ्न
महापापी तो मेली वरा त्याचे तोंड पाहूनथे

गोष्ट—७

पर्वत प्रसून होतां कायत होता त्याची
कोणिलक पर्वत प्रसवता कायतहोता त्याच्या
मोठ्या आरोग्या ऐकून जयकवे व दूरचे पुष्क

ळ

ऊँ लोक एकत्र आशले आणि त्याचे पोटभूत
काही दोर सोडली वानु निघेन लपून पारलेक
आपलेने वानु पारले होते शेवटी एक उदिर
उदयेकान्न पारिरे गेली

तत्त्वार्थ

पिनिहक पुरा भोने रणवाधिकादाकर जस
तां मनेकप्रभारे ऐकांन क वाज वानु दापून आ
व पाहिलात तेव्हाही त्यांचा ज्ञान जाण जाण त्यांच
वर पार भावना ठेविलात तेव्हाही ते अधिका
रो आपला मनेक वाजले तेव्हाही ते पार वाजले
काहीन जाहीन

मोड—४

आपला ज्ञान वाजले वाजले वाजले

एक वाजले वाजले वाजले वाजले वाजले
जानेवाक वाजले वाजले वाजले वाजले वाजले
त्याज पुसले वाजले वाजले वाजले वाजले
वाजले

भाशे कुहाडोस दांडा नाही त्याकरिता लाहानसा
 एक लांकडाचा तुकडा मिळता तर बरे होते त्या
 काळी सर्ष झाडांही मिळून विचारकेला आणि
 त्या मनुष्यास बांगला विंबड विंबडलांकडाना
 एक तुकडा दिवहा लांकुडलोड्याने तो कुहाडो
 स घालून लाहान मोठी झाडे सरोभरीने तोडि
 ली तेथ्हा सायाबावस इतरवृक्षांस बोलिला ग
 उथोहो आपण आपले हातीं आपला जनार्णकेला
 येथे दुसऱ्यास शड नाहिं

तात्पर्य

शत्रूची दया करून जो त्यास माहीत्य करीतो
 तो शेवटी पश्चात्ताप पावतो शत्रूवर उपकार
 करावा त्याचे अन्याय क्षमा करावेयांत घोरपणा
 आहे परंतु जेणेकरून तो बलवानहोऊन उलटा
 उपद्रव करूंशकेल ते केण्यांत आपला मूर्खपणा
 आहे

घोडा

आणि

सोभर

ज्याक घोडा आणि सोभर ह्या कुरणांत नित्य हकन चरत असता ह्यां द्वितीयो उभयतांची बो त्यांच्या आवाला सोभराने आपले शिंगांचे व ज्येष्ठ घोड्यास कुरणाबाहेर काढून दिवता ते दोघो सोभराचे परिपत्यकराचे लक्षण घोडा या मजकूरशी नेमा आणि पाटवाळकराची क्षणा न प्रार्थना देवीसमानी मातुलने त्यांचे पाटोवर सोभर घाबो नेटो हगाव दिवता आणि वर च वर वरला पोरपटका काढतवाहात कुठ्यावर त्या पाटोवो मारिले घोड्याने ते सर्व साहून मातुलने हातून सोभराची पराजय केल्या नेतर मातुलने घेतले हेतुमुठ्या मंडे कार्य आहोले तु ज्ञा फाव उर्ध्वगती आहोले आतां हे खोमरक्या म वाहातून मातुल आता हे ते हेतुन मनूष्य वा रती न उभयतां दवका उपयोगी आहेत हे मला स

मजले

मजलें नोहोतें आतां तूं या बंधनाप्राप्त सुटशी
ल असें मला दिसत नाहीं

तात्पर्य

एकाचें पारिपत्य करावें झपून दुसऱ्यास शर
णजातां पार विचार करावा एकाचें वळिष्टा
चे जगाभांत सांपडला असतां पुनः भोक्कणीक हो
ईल याचा भरवसा नाहीं

गोष्ट--१०

सिंहाचें तोंगपणाच्या गाढवाची

एका गाढवास सिंहाचें कातडें सांपडले तें त्या
णें आंगावर घेतलें भगतो अरण्यांत सिंहाच्या
याचे जागीं मेल्या असतां तासागे सर्व आपदांनां
त्यास पाहून पळत असावे शके समवें त्याचे ध
न्याली गंड पडली त्याभाही तो शिवयुं लागला
तेव्हां त्याचे लांबकान पाहून धन्यास ओळख
पडली

पटली की हा तर आपला गाढव आहे मग त्या
 णे हाती एक सोटा घेवून गाढवास चांगली शि
 शा केली आणि त्यास सांगितले किं सिंहचें का
 तेंउं पांघुरलाआहेस तथापि भी नरें जाणतों
 की तूं गाढव आहेस

तात्पर्य

जो कोणी आंगी योग्यता नसता शरणाचा जा
 णनेपणाचा अथवा संतपणाचा आव घालतो तो
 दुर्बळ अज्ञानजनास मात्र ठकावितो परंतु जा
 णत्यांकी गाढपडली असता ते त्याचें स्वरूप ओ
 कळून उपहास करितात

गोष्ट—११

भोटावृक्ष आणि लाहानसाउ

एक भोटा वृक्ष नदीचे कडेस होता तो प्रचंड
 वासाचे झपाट्याने उपळून ओघांत वाहात जा
 त

त असता त्याच्या जाहाय्या तदीये किनाऱ्यास
लाहान झाड होते त्यास समजूनोन्हा परंतु त्या
झाडास दुखापत जाहालीनाही. तेव्हा तो वृक्ष
आश्चर्य करून त्याझाडास घेतो-रे तूं त्या वाऱ्याचे
तुफानीत कसा बांबलास. ज्या वाऱ्यात माझे मारि
खाही वृक्ष समूळ उपडोनटालिला-तेव्हां धा
घटे झाड उतर करिते. वाया आपली उभयतां
ची रीति बंगबेगालीपडली-भी वारा आला
असता त्यास लवून असतो जाणतो की बळ
बंभापटो आपले चालणार नाही. आणि तूं आ
पले बळवर भरवसा ठेवून ताडयाने उभाव
असतोस

तात्पर्य

ज्यासा आपले चालणार नाही त्याशी वसून
आसावे तेंच गर्वकरणे हा वेडेपणा

गोष्ट—१२

सिंदू

आंध्र

वरबेल

बांधे बेल भेत्रीबलन एवढाई चरतअसन

व

व एकमेकास विसंधन नसत. एक भिंद त्या
 स नित्य जाहुन मनास लागे वीं यांतोन एकादा
 खावयास मिळता तर बरे होते. तो भिंद एक
 एकस मारायास समर्थ होना परंतु चौपांशी ए
 क जुट पाहून त्यावर उडी घालायास यास
 येथे होईना. तेव्हां कितीक दिवस पर्यंत दू
 राहुन टोळवीन होना पुण बाही ज्ञान साधना. शे
 वटी त्याची कानाची झाली वीं जेव पदंन हे ए
 वीत आहेत तेथ पर्यंत माझे चालणारनाही तर
 जाता एक मेकाच्या चाहाच्या एक मेकास सांगून
 यांत फाट करावी. मग त्याण तसे करितोच तेवे
 ल आज माणसांत दोष कम लागले आणि शेवटीं वे
 गळे पडले. नंतर एकाएके तेलास मारायास भिहा
 स वाहोले अम पडलागली

तात्पर्य

एकाचित्त आहे पर्यंत शरीर चालत नाही. एका
 चे इतके महात्म्य आहे ज्ञान ती एकी चुगत्या

एकून

हेकुन अथवा शत्रूंचे गोष्टीस जितदेखुन तो हुंन या
वितां दूरवर विवार कराया

गोष्ट १३

मनुष्य

आणि

सिंह

एकेरानक्याची एकेदिवशी सिंहाशी मांडपड
ली असतां पारवेक उभयतांचे बोलणे झाले ते ए
काचे एकास बहुतकडून मानतचगेलें-शेवटी म
नुष्य श्रेष्ठ की सिंह श्रेष्ठ यावर गोष्ट निघाली ते
व्हा दोघे मांडुलागले-मनुष्यास आपले बोलणे प्र
तिपादावयास कांहीं मुज्जेना तेव्हां त्याणें त्याव
ठिकाणी निहास दोन बाहुली दाखविली ती ए
क संगमरवरी दगडाचे चवथ्यावर बसविली हो
ती आणि त्यास असे दर्शविले होतें कीं सिंहाच्या
केसट्या धडन मनुष्य त्याजवर स्वार झाला आहे-
ते पाहून सिंह बोलला-आले-तुझे साधन इतकेच
की-आतां माझे शेकतरज्या पाथरवटाने ही बा

हकी

(१६)

हुला केलो तो मनष्य होता पाथरवट सिंहजर
अमता तर तूं येथें हेंच उलटें पाहातास

तात्पर्य

पक्षपाती आहेत ते आपस्य वटवे लोकांची व
चनप्रमाणे पुढें वळून आपआपला शरपणा दाख
वात अश्वत्थान जणोन पक्ष प्रतिपक्ष दोनी एक
त्यांचाचन एकाद्रे गंभीरता मित्रांत करूनथे

गोष्ट १४

देव आणि गाडेकरी

एक आठणी गाडेकरी गाडांमकून नेत होता
तो एकादरे चाकें विखलांत गेलो अडकला अ
साको बाहेर काढायस येण्याचा उपाय जाणेना-
ने पाहून गाडेकरी थामे देवाकडचा जांभिला
बैदेवा साहीन आले या संकरी मला सादहो-तेका
नी पडतांय देवने आवागी येउन पाहिले तब
गाडेकरी

गाडेकारी उगाचबसुन कण्ठा भाकीवोआहे-ने
 व्हां त्याच सणतो रे मूखी तू आळश्या सारिवा
 स्वच्छसूनराहूनको-उठ आणि देवांस चांगल्या
 वाट्याभार-चाकांन आळश्या खाद्याना नेटानादे
 सणजे मी तुला साथ होईन-तुला माझे साहित्य
 अनावें तर अता उद्योग कर-मग गाडेकपातें त
 शेकरितांच गाडा विलयांतून बाईर निघाला—

तार्पथी

उद्योग करून जो देवाकडे साहित्य मागतो त्या
 सच ते प्राप्त होतें निर्योग्यास होत नाही—

गोष्ट—१५

मनुष्य आणि हंसी

कोणी ह्जा मनुष्यापाशी एक हंसी होती ती
 नित्य एकएक सोन्याचे अंडे घालितअसे ते
 घेवून त्यामनुष्याची आशा उणी व्हावी ती अ
 पिकव वाढतीझाली-आण त्यास वाटलें कीं जे

पून

थून अशी आंढा निगतात ते ठिकाण घाती लागले असता अपार धन एकदांच प्राप्त होऊन मग त्या जे त्या हंसाचे पोट चिरिले आणि पाठीलागला ते व आत काहीच सापडले नाही परंतु मोठा पणा हापमात्र पावला—

तत्पर्य

इश्वर ज्यात त्यामोगापरसं यशस्विन हेतो स्थाणे धनसंग्रह करणे तर त्यांतच हातरागून करित जावा हे न करून जो अतिलोभ धरितो आणि एकदांच समस्त वहावे मज्जात एकादे मोठे कारखानास हात घालितो त्याच्या उद्योग निष्फळ होऊन मूळतें असतें तेंही जातें—

नोट—१६

घारवा

आणि

कोवडे

कोणी एकानें एक घारवा धरिला त्याचे पाखां ताल काही पिसें उघडून उघात कोवडे ठेविले होते त्या कुपणात तो सोडिला तेव्हा तेथे कोव उघाती

उयाभी त्यास क्षणक्षणा टोंचितजसावे-चाच्याव
रून हाकलूनद्यावे-असे त्याणें किंतिएक दिवस
फार केशानें काढून घेतात निश्चयकेला की आप
त्ये घरी आले-थे पाहुण्याचा समाचार न घेतां उ
लटी त्यास पीडाकरितात तत्प्रातः हे महत्त्व न
व्हत मोठे निर्दय भट्ट आहेत-पुढें त्याणें असे पा
तिलें की ते कोंबडे दाहापांचवेक आपआपल्यां
त भांडून एकमेकांस भांडलागले तेव्हां त्याणें अ
सा विचार करून आपलें समाधान केलें-गरे जे
हे आपल्या जातीस उपद्रव करावयास चुकत ना
होत ते परवयाला मला कारितात यांत काय आ
मर्थ—

तार्पर्य

जे लोक आपल्येजातीत कलहकारून एकमे
कांस उपद्रव करितात त्याणीं परके जातीच्या
दोष केल्यास त्याणें त्विन्न होऊं नये—

वस्तुरिकामृग

कोणेरके जमीन हरिण आहे त्याच्या बर्बा
त वस्तुरी संपडायें झणून तो दडोस पडला अस
ता पाठलाग करून लोक त्याचा प्राणच घेताना हे
के समझें जसा एक हरिण पळतां जाहें आणि
त्याच्या कडी व जखमी लागले आहेत त्यास प
यी हरिणस प्राणसंकट पडले निभावणां दी वाट
सापडेली असल्यान त्यास विचार सुचला की हे
जानकी वस्तुरीकरितां मला मारायास इडिता
त दुसरे काही कारण नाहीं त्यास तिकवीं टाकू
नदिली तर सुती होईन मग त्याणें धैर्य करून त
स कोणत्यानां संकटान्त मोकळा झाला—

तात्पर्य

एखाडे पाहोस एक मनुष्य लागतो त्यास बहू
त काळ लोभाबलून दुसरे कारण नसतें झणून
जेव्हा ^{May} ~~NATIONAL~~ प्रश्न पडतो आणि दुसरा काही उ
पाय चालत नाही तेव्हा असें करावें की ज्या व
स्तुरी

4562
12.11.07
CALC

लुच्या लोभाने दुष्ट आपणास वृजिताने ती टाकू
न घावी-आणि शोभा राखून आपला वचाव हो
ईतर करावा-शोभा राखून यद्यपि सर्वस्वाची
हाणी झाली ती हाणी असे मानून घे—

गोष्ट—१८

गळकरी   आणि   मासा

एके मनुष्याने मदीत गळ टाकिला त्यास एका
मासा लागला तो बाहेर काढून टोपलीत टाकि
तोआहे इतक्यांत तो मासा त्याची प्रार्थना क
रलागला हे पुण्यपुरुषा-कृपाकळन मला पुनः न
दीत टाकगळकरीने त्यास पुसिले अरे मी तुज
वर एवढा उपकार का करायाने सांग-मासा बी
कतोमी लाहान बा श्वक आहे मलाच आज त
सा तुझे उपयोगी पडणार नाही असा थोडा हो
तुन पुढे उपयोगी पडेन- गळकरी उत्तर करि
तो-होय-तो गोष्ट खरी-परंतु मी तो मुख्य मन्हे
जो प्राप्त सोडून अप्राप्तावर आशा ठेवितो—

सात्पर्य

नारपथ

जो पुढले भरवशावर हाती लागलेली धातू या
 टितो त्यास दोन्ही नाविली होताना नमिका-या
 वस्तूची इच्छा करावी यांत कांही बांधडे नाहि प
 रंतु तीचे भरवशावर हातचें टाकणें तें बहंत न
 ह्या एवढे विचार कारण होते—

गोष्ट—१०

शोध

बैरूक

बाण एके समजते गोटा इन्हाळा पडला असता त
 जे विहिरी सर्पत्र प्रायेण तेथी त्यावेळस दोघे बैरू
 क पाण्याला शोध करित करित एके विहिरी पा
 णी गले की घेतत खोल होती तीचे कोडीवर ब
 मून परावर विचार करित आहें की ईत उ
 डी टाक्या की नये टाक्युंक सजते दोघांची
 कांकीं उडत आहे त्यांनी त्याची पाण्याचे बरे पु
 ष्कळ असतील आणि बाणवेही गोष्टांची अदृष
 ण पडणानाही त्यास दुसरा उत्तर करितो रे तें

सजतास

(२३)

क्षणभोस हें सर्व खरे असले तथापि ही जीवाच
रचोगोष्ट आहे सणून तुझे विचारास भाझनें ह
कार देववतनाहो-अरकां या विहिरीतलें ही पा
णी सुकलें असलें तर संग बरे आपण पुनःबाहेर
कसे निघूं—

तात्पर्य

एवढे अवघड कामांत हात घालण्या आगे
दर योजना करून ठेवीत जावी की बदोचित ते
फसलें असतां अमुक बाटने आपली निभावणी
कर—

गोष्ट—२०

बैल आणि बोकड

सिंहमार्गे लागला सणून एवढेच जीव घेऊन
पळाला तो एके गृहेन शिंदलागला तेथें एक बो
कड होता तो त्यास आंत जाऊ देईना सणून ल
गला की हे माझ घर यांत तू आलास तर तुला
मारीन-बैलाने बहुत काकळत केला की अरे मा

थे

जे पाटीस सिंहलायला आहे या समई तुझे यह
 थ पाण स थोग्य आहे का मला आसरा थावा-व
 करा ते कांठिकेच्या हेतूना-शगे समोर करून आं
 गावरुन येतो-तेव्हा बेल त्यास लग्नतो-रे भी तु
 ला जेव्हा तुझे शिगांस भीत नाही-कायकरून जर
 का यावळस भट्टि पाटीवर सिंह नसता तर वे
 लाले आणि बोवडाचे योग्यतेमध्ये किति अंतर
 आहे याचा समस्कार तुला आतां व दाखविला
 असता—

सात्पर्य

कोणी संकटामध्य उसला त्यास साहित्य कां नव
 हे मनुष्य जणास अदोष्य-मग साहित्य नवकरून त्या
 स विचार करणे अथवा उपद्रव करणे किंवा त्या
 चे दुःखावर उगदणे यासारखा पौजोपणा दुस
 रा नाय आहे—

गोष्ट—२१

मांजर

आणि

उंदिर

एके घरांत उंदिर फार घाले होते तेथे ए

क

क मांजर आले त्याणे त्यांनील काही लावून उभेवले ते पाहुन एकेदिवशी शेष राहिले त्यांनी एकाच होउन निश्चयकेला या वरून त्याला कोणही उतरनेयेजे दिवसा पाहोन मांजराचे हातो उंदीर लागलेनाही तेव्हा उपाशीमरलावले असता त्याणे एके कुंटोप आले पाय उडवून नेल्याचे सोम पेतले ते पाहुन वरून एका दानारा उंदिर त्यास लणतो गज्या तूं तुमारा टागूनये-हे तर काय परंतु तुजें मोठे जिकन आंत पेटा भरला आहे असा उरि तूला जाकी पाहिला वयापि इतःपर तुझा विश्वास करणार नाही—

तात्पर्य

घातकी कापटी ठेक त्यांनी गोडववनें अथवा कर्मी लहरी मानितान लणूनच लोक उकले जातात. एकावेळ त्यांचे स्वरूप वळखिले आणि ते लुचे असा ज्याणी मनांत इह निश्चयकेला त्यांस त्यां वा पुढ्यानी काय ठकवावाचें आहे—

(२६)

नोट—२२

कोला जाणि वांटेबाचेडाउ

कोला एक कोला कुवे पाडास लागले लणोन
पलास तो एक वरी उडन होता त्या वरीमध्ये ए
क वांटे बाउ होत त्यास त्याणि पारिले असता हाता
पायांस वांटे झाले तेथे अडकला जेव्हा तो त्या
वांटे जाऊन निंदा लागून लणना येथे त्या तुझा
अश्रय करावास मो जातो ते तुं मशी अस नि
अश्रयणा करितेस हे तुझा योग्य नाही वांटे बा
उ उतर करिते रे तुं दुडिले होतसे वी त्या मला
तोवये जाणि मो कोला, बोलूनये जे वारिस ल
ते उगाव साहायेकर आज पामत हे वरे जाण
की शीये हा आज याच तक लणोन या अश्रयते तु
काहीही वांटे बाउचे वाटेस जाडुनको—

तात्पर्य

दुर्जन आहेत ते दुसऱ्यास उपद्रव करीतास जा
तात मग तो त्याजकडे सवाई असता लणजेव्या
सुच उलटा पेंवीत घालतो तेव्हा ते त्याची निंदा

करते

करंजनतात आणि सणतात-अहो या महस्त्राने
 आग्रास असें करावे काय-हे यास उचित आहे-प
 रंतु आपल्ये मनांत असें समजत नाहीत के नि
 रपराधे लोकांत उपद्रव करणारे जे आमी त्या
 सामना लोका प्राय धन नाहीत हाच त्यांचा मोठा
 उपकार—

गोष्ट—२३

पारधी आणि पक्षी

कोणा एक पारधी पांढरें धडाबयास जाळे बां
 धित होता तें जे जयळचे माऊवर एकपक्षी ब
 सला होता त्याने त्यास पसिले रे बाबा हे काय
 करितोस-पारधी उत्तर करितो-हे तुझा पक्ष्यांस
 बसावयाकरिता नगर बांधितो आहे-यांत जे प
 क्षी येउत त्यांतील त्यांस कोणतेही गोष्टीना अ
 उचण पडणार नाही-येवें नारा आहे-पाणी आहे
 राहावयास नानाप्रकारची ठिकाणे आहेत-निजा
 यास मऊ आणि उबदेणारे असे बिछाने आहेत-

नागत्या

धानव्या चागव्या त्रियाग्रहेन-पक्षाने ते सथेव
 रं भानिलें दाणि पातधा आळें बांधून गेव्याने
 तर त्यांत आला तो जडवून दुःस्वप्नसंमनाला
 तेव्हां तेथें पुष्कर पक्षी आले त्यां सवीस त्याजें
 सांगितलें-रं संगतज्ज-हा पाय जातो देखें मात्स्य
 सांपड्यो-तो पारधी तुझाच मोठाच धातव्य तर
 तुझी त्याचे वचन खरें मानूनदा आणि मथीपक्षी
 मोत्रास हें वर्तमान जातुन संगत-दोही सोहो व
 टिकाणी पुनः पारधी तेथें जातुन तेव्हां त्यास तो
 पक्षी लपलपारे ठका-तुं मज्जातर ठकविलेस परं
 तुं मज्जात निवय समज कीं जस्तपर तुमो वा र
 म्महत्कामर्थे दुसरासोपणो पणो येकार नाही-

नातपर्थे

धर्त अहने त्यांची वळत पळवी जाही पर्वत
 ने जेव्हांस दकडें श्रवणात दकडें त्यांचें मरुप
 उघड झालें जमजे लोक त्यांचे पाचामही जमे या
 हान नाहींत-

(३९)

मेला ७३

१६

जाति

बेडुका

हका शिर सरोवरवर पाणी पियावयास मेला हो
मा तेथे येतुजाली उराकणी हेवन दचवला आ
जि को तेथे पाहून मनांम दखणी रे येथे तर को
की रुपांस पलननाही आनि शब्द तर राहुन रा
हुन होतो हे काय अनेक मणन भयान कांप
लागला-परंतु तेशुन पळून न जातां धैर्य धरून वि
चारकरितो आहे-इतक्यांत सरोवरांतुन ओगड
त तोच बेडुका बाहेर निघाला तो पाहतांच शिरा
स ओघ आला की हा लाहान जीवजमुन याणे
न-कारित्यास इतके वाकुळ वेलें-मग तन्नाच त्या
बेडुका पाणी मेला अणि त्यास पांथाने पाडुन
टाकिले—

तारपर्य

भयाची कारणे बहूनवरून खाटी असताहेत
ती जे अविश्वेकी-जे मूर्खीयांसच उपद्रव करिता
त-जे विवेकी धैर्यवान् आहे तो त्यांचे मूळ शोधि

त

स जातो तेव्हां त्याचे लक्षांत येणे की आपण मना
वांचून भयास दुमरे मूळ नाही—

गोष्ट—२५

सिंह

आणि

बकरा

एक सिंहाने एक बकरा डोंगराचे काठ्यावर च
रला पाहिले तेव्हा तेथे जाण्यास गती नाही जा
णान त्याला लक्षांत येते ते जसे आपला शिकारी ज
वला दिवस जसतसा थांबत नसा काय सुख जाते.
तेथे भायलांभायलां एकाच वेळी पडणारा नर
प्राणभक्ष मात्र भायलील मला ही बरी दिसते की ते
खाणे यावेस आणि या भेदासाठी शेथलेकीवळे गव
त मधुरमधुर भाडाची पाने आहेत ही खाविश. को
कड उभार करितो वाया लपणोस तो गोष्ट खरो
परंतु ते मला वसुधितता दिसते आहेस लक्षण
तुं आहेत व्यादिकांना नी येउन आपला जीव
धोवयान पारित नाही—

सात्पर्य

तात्पर्य

जे पुरुष बुभुक्षित-ज्यांस लोकांमध्ये प्रनाजिक
पणा नाही अश्यानी कांही आपल्या हिताची गो
ष्ट सोचिल्या ती थरोशी वाटली तन्नाचि त्यांजव
र विश्वास ठेऊनवे त्यांत कांही तरि कपट आ
हे असें जाणवें—

गोष्ट—२६

कोला आणि रानडुकर

कोणी ह्या रानडुकर जातीचे बुंधावर आप
ली दाढ पाजवित होता तेथे ह्या कोला जाती
नी ज्यास पुसलो रे तुजवर कोणी शत्रु नव्हून आ
ला असें तर कांही आले। पांथी दृष्टीत पडत ना
ही आणि उगाच दाढ पाजवितो आहेस नाचें
कारण काय ते जाण-दुकरें उतर करितो-गडका-व
रानोष्ट-पण तें जाणनास-पणवले वेंज्ये आपले हा
तेलास पाजविते असावे कांही संदेह समई जव
काय सोपडेल याचा वाय भरवला—

तात्पर्य

(३२)

सागर्य

धराम आगगागत्यावर मन विहीर ॥ १ ॥
स निघणे हैं मस्तकें सर्व अंग का ॥ २ ॥
णि ओरिपर वडिल आहेंत-मस्तक ॥ ३ ॥
ला नाही-तंव पिछुकाराची उंची पाह्य ॥ ४ ॥
णी मुल होईल तसेच तरावणी ॥ ५ ॥
भव प्यावे-दोहये स्थापित कराली ॥ ६ ॥
आवाम हाहवे-दोहये ॥ ७ ॥
वरुन मस्तकका मुलकाची ॥ ८ ॥
ही पूर्वी पाहुन ठेविल ॥ ९ ॥
आ-ताव माहाजा-तीव माणुन ॥ १० ॥
वे माणिक वेले असे जणायें ॥ ११ ॥

गोष्ट—२७

दोन

खेवटो

लेकड्याचा स्वभाव अगदी उल्टे ॥ १ ॥
लेकड्याची हक दिवशी ॥ २ ॥
स रागे भरला का तू ही मृष्टानिराळा ॥ ३ ॥

कामल दणभे

क. मल लणन्ये आदि-मात्रे बड़ी प्रमाणे मला नाट दि
सते ते मी करित्ये तुजे मज्जीति जर ते येदना तर
मी कसे चालावे ते तू स्वये चालून दाखिष मग ते
पाहू मीही तशी चालेन—

सादर्थ

उद्योगोष्टीविशी दुसऱ्याम खेड टेंपितो नीच गो
ष्ट आपण स्वये जावरितो यातून दुसरे आश्रय कि
य संगति दुसऱ्यास उपदेश करुना सर्वोपयोगी प
रंतु जो त्या उपदेशा प्रमाणे स्वये वागला तो शा
हाणा सणाता. योग्यता बांगण्या गोष्टीनात सान
तो तो शाहाणा नव्हे—

नोष्ट—२८

चोर

आणि

पोर

एक पोर चोरास पाहून विहिरीवर रडत ब
सला. चोराने त्यास पुसिते. कां रडतोस. नेण्यां तो
पोर स्फुंदोनस्फुंदोन लणतो. बाईं सध्याच भांडे
दोरी नुटोन विहिरींत पडले जातां मी काय क
संभला घरी जाईवाप मारितीस. हे ऐकुन नव्ह
णो

जो बांसने आकरे गांड़ी व आंगावरल विर
मुट्टे विहिरावर ठेकिली आणि अंत उतरोन व
हुनवंक पर्यंत भंडि दंडाजित होता परंतु सांप
उल्ले नाही. मग निराण होतुन परली आला जा
णि पाहलो तव पुण्या दलीस पडत नाही. जा
णि गांड़ी व विरमुट्टेही नाहिल ती तो पोर ये
रुत पळून गेला—

नामार्थ

चोर दुसऱ्याम नामार्थो क्षणोन त्याणे असे न
मझूनयेकी मला बाणी नामाविणार नाही—

गोष्ट—२९

चार

आणि

कुनरा

काले हके मनुष्याचे घर फोडयें क्षणोन रात्री
स चोर आला त्यासपहल दारी कुतरा होता तो
त्याने आंगावर धुकें लावला तेव्हा चोराने जाक
रीत्या तूकडा त्याचे आंगावर उडविला तो नवडु
न कुनराच्यास लगतो रे पडिल्याने मला संज

मात्र

मात्र घालाहोता की इनके रात्रीस बेयें आला
 आहेस सणून तूं कोणी वाईट मनुष्य असशील. प
 रंतु तूं लांब दिलांस आला तें स्ववित्त जातिन
 र मी दारापशी राहून माझे धन्याचें घर राखि
 त असतो सणून तूं साधराचे आशिं पाशी आहे
 स पर्थी मी असाल भुकेन यांन मंशय धरूनको
 आपले वाटेने जाकमा—

तात्पर्य

कार्य माध्यक आहेत ते नुर्ख किंवा स्वाधीयांस
 लांब देऊन वश करूंशकतात परंतु जेथोर-प्रमा
 णिक-स्वामिभक्त आहेत ते लांब घेऊन वश होत
 नाहींत—

गोंड—३०

डुकरी आणि कुतरी

एकें समयीं डुकरी आणि कुतरी यांची गोंड
 पडली असतां लवकर कोणवित्ये सणोन उभयतां
 वा वाद लागला तेव्हां कुतरी बोल्ये मी एकेए
 के

के बेबेस पुष्कळ पिले विव्हे आणि माझे धीण्यास
पार महिनेही लागत नोहोत. दुकरी खणत्ये गो ने
खरे पण तुं बायलाविशीं दर खेपेस उताविल्ल
होव्हेस खणोनच तुझी पिली आपली उपजतल
तसें मला होतनाही—

तात्पर्य

उतावळीने जे वान वेलेने कुवे राहिले—

ग.४—३१

कोला

आणि

गांवदेकर

एके कोल्या मागे पाहिल्यानी पार लगट वेळी
जमता तो धावता धावता अकला तेन्हा वाटेवर
गांवदेकरी दया आहे पाहून त्याणे त्याची प्रार्थ
ना केली की मला आपणवे खोपटान लिबुंदे गां
वदेकरी दयाला वर. मग कोला त्यावे खोपटावे थो
नात दाहव राहिला अकला पारशी भागुनआले
त्याणी गांवदेकरी यास विचारिले. तुं उकडून को
णी कोला जाता पाहिलास-गांवदेकरी बोलिला.
नारि-

नाही. असे तोंडाने कोलेमात्र परंतु कोला लिकला होता तें ठिकाण बोटाने त्यांस वरवेदर दाखवित असे ती त्याचो लुण नमसजतां ते पारधी जातमाले ते गेल्या नंतर कोला हकुव नेथोन निघुन जावयास लागला तेरागरी गांवदेकारी त्यास म्हणतो अरे-ही व तुमीरीतकाय-उद्याणे तुझे प्राण वाचविले त्या स त्या जेवनाचो पुसलेखील नाही. कोल्याने त्याचे कथ पट्टीवन पाहिले होते तें मनांत धरून उतर वरिती गेल्या तुझे पोरण्या प्रमाणे तुझे क रीतें जर अजने तर तुज्या रूपकार केडयास नां चुकलो नसतो—

सापर्थ

विनीतक प्रथम असे आलेत की बाहेरून धी लण्यांत मोठे जास्त असे दाखवितान आणि आं सून नाशकरावाया उद्योग करित असतान-उघड धेरी आलेल तो बरा परंतु मित्राचे सोयाने आंतू न शत्रूचे वर्म आचरितो तो हिनशत्रू दिव्याम या तकी फार नीच त्याचें तोंड पाहूनये—

मनुष्य ज्यास कुत्राउमला होता

एके मनुष्यास कुत्रा उमला त्यास एके साता
रीने उपाय सांगितला की भाकरीचा तुकडा घे
उन घायावर लाव मनतो। तुकडा त्या कुत्र्यास
खाविव लागले दीप उतरले तो मनुष्य त्या प्रमा
णे करितो आहे इतक्यांत एक शाहणा त्या वा
टेने जात होता त्याने त्यास पुसिले जरे हे तु का
य करितो आहेस नेण्हा घायाळने कसे वर्तमान
सांगितले ते ऐकून शाहणा लागला ररे तर जसे
आहे तर मां तुज पाशी भागनघेता की हे तु का
र चोरून कर उरका हे वर्तमान या शहरचे कु
त्र्यास समजले तर एक मनुष्य जणमे काचून रा
हू देणार नाहीत—

तात्पर्य

जेव्हास पारिपत्यच योग्य ते मकरून जो पुर
ष त्यास भिडून त्याची उलटी सेवा करितो त्या
ने

जे ती गुप्त तरी करावी नाहीतर सावांची
शोभा राहाणार नाही आशी चोरांचेच माहात्म्य
वाढेल—

गोष्ट—३३

देव

आणि

मुलगा

एक मुलगा विहिरीचे कांदावर निजला होता
ते पाहून देवाने त्यास जागे वेल आणि बेरिसे
रे जरकां तूं विहिरीस पडलास तर लोंक मुझ
अन्याय असं लणणार नाहीत मला शब्द ठेवि
ताल—

तात्पर्य

सर्दारांकांनी होचरीत आहे की एकाही गोष्ट
चांगली झाली तर लणतात की आसो केळी
आणि घाईट झाली असनां देवास दोष ठेवि
तात. परंतु आपल्ये करणीस शब्द लावीत नाही
त—

गोष्ट—३४

मोक्षी

मनुष्य

मोक्षी एक मोक्षी मनुष्यने पयसा भोजन करी
 भोजन करून द्रविला नये निम्न एक दोनवेळ त्या
 जो ज्ञानअसावे आणि ज्ञानापुरतेले ठिकाणपाहून
 मनीस भोजन पाहून समवेने त्याचे कृत्य चाकारा
 ने तहाने जाणून घ्यायचे तशी बाधिला की जात
 का घनी या जागकडे नित्यनित्य पाहता तत्ता
 त अर्थ काही विशेष सांगितला त्याने राजस वे
 लून जागा खालून पाहिली नव जात ठेवा सांग
 राना का वेळून घालून गेल्यादुसरे ठिकाणी लोखी
 इत्यादि नित्यसामान्य तसे घालून पाहोनागला तेंव
 दुसरा गेल्याने राजसून त्याने जाईने धरू घालला ऊ
 पचवले पाहिला आणि हाच हाच करून राजस व
 सता की घरी जाईनाथीवही त्याचा शिकारी त्या
 पक्षी लगे जात त्याने वर्तमान पुढील त्याम लो
 भ्याने सर्व सामान्यने देऊन शिकारी लक्ष्मी रे
 दावा मला असे वाटते की तुम काही गेलें नाही

तुं

तू आपल्ये चिंतांत पयसा गेला जसे नआणि
तां, या खांचेकाडे नित्य पाहानहोतास तसाच पा
हातजा, लणजे तुझे वाय झाले.

तात्पर्य

लोमी जाहेत ते पयसा असून दळिद्रो. ते अ
सने द्रव्याचा उपभोग नदरून आणिक मिळवा
वयाचे लागलेने, मरेपर्यंत अनेक प्रकारची पात
के निरंतर करितजसलात. शब्दां त्यांना पै
का चोरपोर खाडूनजातात. त्यांचे बांधास दुः
ख, शोक, आणि भेत्याअंती जलय तरक. इतके
मात्र बेंतें.

नोह—२५

करकारव्ये चाकाची

हक मारधी, रथ हांवित होता. त्यारथाचे हा
क चाका कार करकडें लागले, ते पाहून तो वि
स्मित

मिमत जाहाला आणि चाकास पुसतो, "रे, दुमरी चाकें करकरत नाहीत आणि तूचकां करकर तेंस" तें बोलिलें, "मला पार दुःख होतें तें भाजामें साहाय्यत नाही तमोन रडुंयेंस :-

तारपथी

दुःखास पिडुन जो लोकांस दोनता दाखवि तनाही, तो धैर्यवान समजून लोक व्यावर अधिक क प्रीति करितात. आणि तो हायहाय करून दे न्न भावितो तो लोकांपासून साहित्य नपावून आपला हलकेपणा मात्र त्याचे दृष्टीस जाणितो.

मोड--३६

साहाय्या सिंह

कोणें एका सिंहानें साव आस मारिलें, आणि त्या न त्याणान तो त्या वाटेनें एक वार जावहोता तो एके येजुन त्यास लणतो, "सिंहा, तुशें नशी ज धीं

धर्मि सिंह बोलता, "अरे धट्टा, इधें तुम्हा कांही संबंध नसतां, निलाजरा होवुन भाग मानायास आला आहेस; तर उगाच आपल्ये मार्गाने जा, ना हीं तर मारला जाशील. मग तो चोर ओशाळून चालताझाला. तिनक्यांत त्या मार्गाने कोणीएक भलामनुष्य जातहोता, त्यानें सिंहास पाहिलें, आणि तो भिडवून ती वाट सोडून पलीकडचे वाटेनें जावुं लागला : तेन्हां सिंह त्यास आदरानें हाक मारून लणतो, "अरे भिडुं नकोरे भिडुं नको, तूं भला मनुष्य आहेस, लणोन यांतील विभाग तुला योग्य आहे; तर ये आतां हें सावज आपण दोघे वांटून खाउं." असें बोलून सिंहानें त्या सावज जाचे दोन भाग केले : त्यांतील एक भाग त्या भल्या मनुष्या करितां ठेविला, आणि दुसरा आपण भक्षण रानांत नेता.

तात्पर्य

शाहाणे मनुष्यास हें योग्य आहेकी, जो भिड
स्त

स्त, जो भला, जोगुणी, त्यास जवळकरावें; आणि जो मळीपट्टन मागणारे, गोडबोले, चाहाड, बहुभाष, दांडगे, अशा मनुष्यास आपण देऊनये, जो मनुष्य अधिकारावर आहे त्यानेतर, गुणी मनुष्य नेकवाया विषयी फारच यत्न करित असतो.

गोष्ट—३३

लांडने आणि दुखणाईत मादवी.

एक मादवी दुखाप्यांत पडली होती, ती अत्यावळ आहे अशी आवई उठली, ती ऐकून दोघ नील लांडने तिचे समाचारास आले, ते गोठ्याचे दाराशी उंकावून हळूच विचारिताने, “बाईची प्रकृती कशी जाते?” ते ऐकून तिचा पुत्र आंतून बाहेर आला, त्याने उभर केली की, आपण बाईची प्रकृती जसा दिसता, तशी अद्यापि नाही.”

तात्पर्य

तात्पर्य

दुखणाइताचे समाचारास जे येतात, त्यात के
वळ ममतेने येणारे असे थोडे; आप आपले अ
थीवर येणारे असं फार.

गोष्ट—३८

लांडगा आणि करडू

एक बकरी बाहेर चरायास जाडुलागली, ते
समयी तिणे आपले करडास सांगितलें, “अरे आं
तुन कापाडास खीळ पाल ती मी मध्याकाळी प
रत येई पर्यंत दुसरे कोणास उचडूं नको. तेशे
जवळच एक लांडगा होता, तो, ते ऐकून, बकरी
निघून गेल्यावर किनि एक वेळ जाडुं देडून,
जवाड ठोठावूं लागला; आणि तिचे सारिला श
ब्द वादून, “मुला दारावी खीळ काढ” सणन बो
लला. करडाने जाडुंची आज्ञा लक्षांत आणून खि
उकी

उकीतून पाहिले तो, कपट दृष्टीस पडले; तेव्हा
ते लांउग्यास सणतें, "अरे तू आपले मागनिं जा;
तू वक्याचे शब्दा सारिखा शब्द काढितोस ख
रा, परंतु तुझा आकार लांउग्याचा दिसतो. सणो
म मी तुला दार उघडीत नाही."

साक्षर्य

जो मुलें आईबापांच्या आज्ञा लक्षांत ठेवितात;
त्यांचे सांगीतल्या प्रमाणें चालतात; तो संकटांत
पडत नाहीत. वरिलांचे सांगण्यावर विश्वास ध
रावा, यास मोठे कारण हेंच की, ती आपल्या मु
लांचे वारंट कदापि दखित नाहीत; काः जो मुलां
चें वारंट ते त्यांचेच वारंट. दुमरे की, ती वया
ने वडील लणोन म्यांस मुलांपेक्षा बरे वारंट अधि
क समजतें; अशी जो आईबापे, त्यांचे जो मुलें
हेकत नाहीत, त्या मुलांचे कल्याण कदापि होत
नाही.

गोष्ट-३९

मुंग्या आणि टोळ

उन्हाळ्या मध्ये, कोणे एके समयी, मुंग्या, आप
त्ये विळाजवळ दाण्याच्या राशी घालून उनांत सु
कवायाच्या उद्योगांत होत्या, इताव्यंत भुकेने व्या
कुळ असा एक टोळ तेथे आला; तो दोनवाणें
तोड करून याचना करूं लागला की, “बायानो, ए
कतरि ताडुळांचा दागा देऊन माझा प्राण बांच
वा, तुझा फार पुण्य लगेला”. ते समयी त्यांती
ल एक मुंगी त्यास विचारत्ये “अरे सुगोमध्ये आ
झी दाण्याचा संयह केला तसा त्यां कां केला ना
हो?” तो बोलला, “सुगोमध्ये माझा काळ, खातां,
पितां, नाचतां आणि आनंद करितां गेला, तेवेळी
पुढची कल्पना एक वेळही माझे मनांत आली
नाही. तें ऐकून ती झणाली, “बाबा, जसें आदे
सर, जे पुढची सोय नपाडातां खातात, पितात,
आणि

आणि आनंदकरितात ते, शेवटीं उपाशी मरता
त त्यास कोणी काय करावे ?

तात्पर्य

तरणपणी ओ सावध होऊन द्रव जोडून टाकितो, तो पुढे खातारपणी दुःख पावत नाही, हे प्रत्यक्ष पाहूनही किति एक आहेत ते, तरणपणी च, मेळवितात तितकें ऊपकृत टाकतात, तर ते, आपल्या मनांत काय समजतात : त्यांचे हातपाय रां हातील, तेव्हां त्यांस पाहिजेत त्या वस्तू आकाशांतून पडतील काय : उही लेंक, भाउ, किंवा दुमरे सोयरे याणी, आपल्यास खातारपणी पोसिले, तही ते धर्माचे : त्यांतही, ते लेंक आदिकरून आपले जवळ राहतील, आणि वडिल सणोन महीने आपली सेवा करतील, याचें तरी प्रमाण काय : सणोन आपले जवळ द्रव असले तर खातारपणी ऊपशेगी पडेल, यास्तव ते तरणपणीच जोडून देविले पाहिजे,

गोष्ट

(४९)

गोष्ट—४०

लैंक आणि आई

एक मुलगा, साळेंस लिहावयास जातज
स; त्याणें एके दिवशी एका मुलाची वस्त चो
रली, आणि ती आपल्ये आईजवळ आणूनदि
ली. तिणें मुलास शिक्षा करावी ती न करून, उल
टी त्याची प्रशंसा केली, आणि त्यास एक पैरू खा
सु दिला. त्यावरून, मग तो मुलगा वाढत गेलात
सा मोटमोटाऱ्या चोऱ्या करूं लागला. कोणे ए
के समयी तो चोरीत सांपडला असतां, त्यास मु
ळी घावयास नेलें; ते कौतुक पाहावयाकरितां
लोकांचा माट मिळाला होता, तेथे त्याची आईही
येडून स्फुंदस्फुंदीन रडून होती; तीस पाहून तो
राज पुरुषांस सणतों, दादोहो, एक वेळ या सम
यी, त्या-माझे आईचा आणि माझी भेट करा" तें
ऐकून त्यांस दया आली; आणि त्याणी तीस ज
वळ बोलाविलें; तेवेळी रागानें त्याणें तिचे का
नास

भास चावा घेतला. तें पाहून लोक लपू लागले. "कां
 थही डाउ हा, पाहा पाहा, हा मुळीं बायबावे वे
 छेसही, हें महापातक करायास चुकला नाही!" तें
 ऐकून त्याणें उत्तर केले, "सज्जन हो, माझा विनंती
 हेका-मो था आईचा या सभ्या प्राणही जरीथे
 तला असता, तरीमला दोष लागता ना; असें कां ल
 णाल तर, मी मळी लाहान असतां, साळेंतील ए
 का गुलाबी वस्त घेऊन हाजवळ आणून दिला
 होता, तेव्हाच जर हिणें माझे पारिपत्य केलें अ
 सने, आणि पैसू दिला नसता, तर आज ही द
 वा मला को प्राप्त होती?"

तात्पर्य

जी मुलें मूढ होतात, जसवा डाउ होतान, त्यां
 स. पक्ष करून आईबापांचे लाउ कारण होत.
 ओले म. धनचा कोट जसा लवविला तसा लव
 तो; तशीच बायबाची बुद्धी, लाहूनपणी उद्या मा
 गर्स लाविली तो मार्ग सोडत नाही. या सा
 ठी

ह्री, आई, बाप, जयवा मुलावे जे वडोल असती
ले त्याणी, तो लाहान असतांच त्यास वागल्या मा
गी लावण्याचिषयी आज्ञा करूं नये; कां कि मो
टा झाल्यावर त्याचा दुर्गुण लक्षावधा रूपये खर्च
वेल्यानेंही जाणार नाहीं; मग तो जे जे पातक
करील त्याचा शाडा, देवापाशी, त्याचे वडिलांस
द्यावाचा पडेल.

गोष्ट—४१

आत्वल आणि मधीनी पोळे

एक आत्वल एक कुपण उडोन आंत गेला;
आणि तेथें मधीनी पोळे लागली होती ती फाडू
न, खांतील मध लाडुं लागला; त्याचा सुड घ्यावा
जणोन, अथव्या भाशा त्याजवर एकदांच तुडून
पडल्या; परंतु त्याचे अंगाची कातडी जाड झ
णोन, त्यास कांहांच बधा होईना. तेव्हां त्याणी
त्याचे नाकाकानांस उपद्रव केला; मग त्या वेद
नेने

(५२)

नेने पिनाळून त्याणें, आपल्या नखानी आपल्या
कानाचे कातडे तोडतोडून घेतलें: असें त्याचे अप
राधास त्याचेच हातून पारिपत्य झालें.

तत्पर्य

पर पीडा करणारास कोणत्याही वाटेनें पारि
पत्य होतें.

गोष्ट—४२

बोका आणि कोंबडा

एके समयी, बोकाचे मनांत आले की, कोंबड्या
स बाहून भोजन करावें; मग त्याणें जपणीस ला
गून एके पाहांटेस त्यास अवचित धरिलें, ते स
मयी कोंबडा त्यास लणतो "अरे अरे, माझा जी
व घेऊंनको" बोक्यानें विचारलें, "कां?" तो उ
त्तर करितो, "अरे, लोकांस माझा उपयोग पार
आहे; मी प्रातःकाळीं आरुडतां तेणेंकरून सर्व सा
वध

बध होतात; आणि आपआपल्या धंद्यास लागतात." बोका बोलला, "सजोनच मी तुला मारणार. जोतू कर्कश शब्द करून नित्य माणसांची नीज मोडणारा, त्या तुला मारावे हेच योग्य आहे. दुसरे; तू आई बहिणीकडेही आवयास मार्गे पुढे पाहत नाहीस." कोंबडा म्हणतो, "अरे, माझे धंद्यास आंटी आणि पिली पाहिजेत, सजोन मी ते कमी करितों; आणि तो आमचा स्वभावही होय." ते समयी बोका रागे भरून बोलला, "अरे दुष्टा, आतां पुरे करून आपली जीभ आटोप, तुझे सारिखा दुष्कर्मी वांवायास योग्य नाही, हेच खरे."

तात्पर्य

दुष्ट मनुष्य अधिकारावर आहे तर, तो आपला मनोभाव सिटीस नेतोव; त्यापुढे आपला गुणीपणा, किंवा निरपराधीपणा, आपल्यास रक्षु शकत नाही. अशा पुरुषास पापाचे भय दाखवून हो फळ नाही; त्याचे मन दोष करितां करितां कटिण

टिज झाले जससे ते पावकाम भोज नाही. लक्षां
न यत्न वाळेल तर, अजले दुष्टास अधिकारावरून
न काढायाचा उपाय करावा.

गोंड—४३

गवताचे गंजीवरील कुमरा

एक कुमरा, गवताचे गंजीवर बसला होता,
तेथे एक मुकेण बेल गवन खावयास जाता, ते
न साहज तो त्याजवर भुक्ता लागला. तेथहां बेल
त्यास धिक्कारून लगली, "जरे कुसण्या प्राण्या, तें
गवन तूंही खास नाहीस, आणि दुसऱ्यासही खा
उं देत नाहीस, जसा जो तूं दुष्ट, त्या तुला सदा
विपत्ती असोय."

नाट्यार्थ

नटकरा सांगित्वा दुसरा हाड विकार नाटिका
न क्रोधादिक जो दत्तर मनोविकार जाहेन ते
वाह्यावेळ

कांहीवेळ राहून शांत होतात ; परंतु हा कधीही शांत होतनाही, अधिकाधिक वाढतच जातो; आणि जेवजेंव वाढतो तेवतेंच, अधिकाधिक संतापच करितो; कांकिं दुसऱ्याची विद्या, धन, प्रतिष्ठा, पाहून ते सर्व आपणास असावे, आणि त्याच नसावें, अशा वासना उदाहोतात, त्या कथा पूर्ण व्हाय्या? आणि मत्सऱ्यास मुल कधी पडायें: स्वर्णान मत्तारी निरंतर दुःखितच राहातो -

गोष्ट—४४

कुतऱा आणि मेंढा

एक कुतऱ्यानें, मेंढयावर रिणाची फिराई के-
ली, तिचे निवाड्यास लांडगा आणि गंध हे पं-
च झाले. न्याणी कुतऱ्याकडून साक्षी प्रमाण काहीच
न घेतां, मेंढयास अन्यायो ठरविले. तो निवाडा
होताच, कुतऱ्यानें मेंढयाचा प्राण घेतला; आणि त्या
चें

(५६)

चै मास ते अधार्मिक पंच, व आपण मिळून वां
दून खाल्ले.

तात्पर्य

चोर, लबाड, ठक, घातकी, यांपासून पीडा पावू
न लोक पंचापाशी येतात; त्या पंचानीच, लांबाक
रितां अथवा वाद्याचे भिडेनें, त्यांचा घात करणें
हें, महा महा, पातक होय. जो पापी पंच असल्या
पांडितांची हाय हाय घेतो, त्याचें बरें कधी होत
नाहीं. लांब घेऊन दुसऱ्याचा घात करितो त्याणें तो
लांब नव्हे, विष घेतले; ते त्याचें निसंतान करील
आणि ज्या राज्यांत अशाचें पारिपत्य होत ना
हो, ते राज्य निष्कंटक आहे तरी, लवकरच ल
यास आर्दल, न्याय आहे तरच विश्वाची मांडणी
आहे, त्यासच जो हाणूं पाहतो, तो मूर्ख आपल्या
स हाणितो असें समजावें.

करतुं आणि लाडगा

हक करतुं खोपटावर बदलें होतें, त्या खोप
टाखाळी हक लाडगा उभा होतो, त्यास पाहून तें
शिव्या माळी देडु लागले. तेव्हां तो लाडगा त्या
स खणतो, - रे नीचा, रे तुमैं हें बाळो मला जखी
त असले, असें तूं आपले मनात मजजुं नको, मी
जाणतो की, रे दुर्भाषण तूं करीत नाहीस. ज्या
खोपटाची तुला आभरा दिला आहे ती खोपटा
करित्ये.

तात्पर्य

शिव्या मावण, शिव्या निरा ज्ञा करितो, तो म
जुय आपला हककोपणा मज्ज उचला करितो. या
संवाळे प्रत्यक्ष, हकादे वेजेस दुर्भाषण करणाऱ्यास
प्रत्यक्ष दंड होत नाही, सज्जेन त्याला आपण प्रो
ढा असें मनात आणूं नये, त्याचे शरीरास प्रत्यक्ष

दंड बाला नाही खरा, परंतु प्रतिशेस धक्का बसला, तें काय पारिपत्य नव्हे? खणोन, जो कोणी असल्या हक्का मनुष्यापासून अपमान पावला त्या जें, आपले जिव्यास संताप करूं नये; विचार करावा कीं तें अपमान करणाराचें सामर्थ्य नव्हे; ज्या आश्रयाने तो आहे त्या आश्रयाचें सामर्थ्य. तसेंच जो कोणी आपले पाठोमागे आपली निंदा करितो, ती ऐकून संताप पावूं नये, समजावें कीं, तो पाऊ मनुष्य, तोंडावर बालायास गिनो, खणोन पाठोमागे बोलतो.

गोष्ट—४६

कौल्हा आणि सिंह

एखा कोन्याने पलिन्यानेच सिंहास पाहिले, तेव्हां तो भयभीत होऊन त्याचे पायी पडला, आणि केवळ दीनवाणीने भाषण करूं लागला. दुसरे गोठोस तोच अवसान धरून त्याचे तोंडाकडे पाहून

(५९)

पाहून बोल्त लागला, आणि तिसरे वेळेस तर, जे
वेळ जातून त्याशी मेलणी करू लागला.

तात्पर्य

आपणाहून थोर अहित त्यांशी वर्तणूक कर
ण्याच्या, कोल्हाचे आवरणाने ज्या दोन रीती दि
सल्या, तशा नमाच्या, एक, भय पावोन केवळ दो
नपणा दाखविणे, दुसरी, मर्यादा सोडून बरोबरी
चे नात्याने वागणे, तर, भयाने नपाबरता, अथवा
धद्दाईने बरोबरी न करिता, आपला भार राखून
मर्यादेने थोरांशी वर्तणूक करावी.

गोष्ट—४९

हंस आणि बगळे

एके शेतास हंस आणि बगळे नित्य उपटव क
रीत असत. एके दिशी शेताचा धर्नी जपणास
लागून वाकरां सहवर्तमान अकस्मात् त्यांजवर
तुटून

तुम्हें घडला. तेव्हाच, आंगानें पुष्प आणि उज्ज
 क्षणेन, वसुनेचा हास मारले गेले, आणि वगळ सु
 उसुडान आंगाचे ते सत्वर उडोन गेले.

तात्पर्य

इत्र, आंगें लागला अतला, निर्धनापेक्षा धनिक
 कार दुःख पावतो. मेनेले स्वतः, आंगें तळावर मा
 व सत्वरायक हरजा आंगें, तने इत्रहि, तेव्हा स
 मयी संभाळून नेणे फार कठिण आहे.

श्लोक—४४

पाखा आणि मुंगी

एक ताळेली मुंगी वॉह्यावर पाखा पिथक
 अस गेली होती, ती ओघात संपुजोन वाहून जा
 उ लागली ते एक पाखाने पाहिले, आणि त्या
 सदया येवून, त्याने आपले चावने एक झाडाचे

पान

पान तोडून पाण्यांत टाकिलें, त्याचा आसरा करून तो कडेस लागलो. पुढें एके दिवसी, अशी गोष्ट झाली की, तोच पारवा, एके ठायी बसला होता, त्यास समजूं न देतां, पारधी जाळें घालीत होता, तें त्या मुंगांस कळतांच, तिणें जाडून त्याचे पायास दंश केला, त्या वेदनेनें त्याणें अकस्मात् हात पाय झाडले, तें पाहून पारवा सादय झाला आणि उडून गेला.

तात्पर्य

उपकारास प्रत्युपकार करावा हा मनुष्याचा सा हजिक धर्म होय. तो केला सणून कोणी आपल्यास प्रशंसा देतील तर, त्याणें, आपले बापाचा प्राण घेतला नाहीं, अथवा शेजाऱ्याचें घर पेटविलें नाहीं, सणोनही प्रशंसा देऊं नाहीं. उपकारास प्रत्युपकार केला असता आपण त्यांत काही विशेष केलें असें नाहीं; मग जो प्रत्युपकार न करितां, आणि दुसऱ्याचा उपकार लक्षांत हो नवागवितां, त्यास अपकार करायला

करावास प्रवर्तते, नराचा नीचपणा किती वणीव्या-
या भुंगी पारग्याच्या गोष्टी. मुरझावताना ही नीति
सुखविली की, प्रत्ययकाराचा उद्धा न धरितां उप-
कार करून अभावा जसा पारग्यानें मंगोदर के-
ला, तसा उपकार करायाची व्यास आवड, तो के-
वळ ईश्वरी पुरुष सणावा, लटले आहेत, "दुसऱ्यापासू
न घेणे ही मानुषी प्रकृती, आणि फळाचा अपेक्षा
न धरितां दुसऱ्यास देणे, ही देवी प्रकृती होय."

—०००००—

गोष्ट—४९

एके पारग्यानें जाग्यामध्ये एक पक्षी धरला,
तो त्यास लणतो, "अरे, जर तूं मला या समयीं जो
वदान देशील, तर मी तुमारे पुष्कळ पश्यांस फस-
वून, तुझे जाळ्यांत आणीन. पारधी उतर करि-
तो, "अरे दुष्टा, तुला सोडू नये इतकेच मी पूर्वीं यो
जिले होतें, आतां या तुझे भाषणावरून, तुला जि-
वे मारावे असा भाषा निघय आला; कीं जो तूं
आपले

(६३)

आपले एकट्याचे जोषा करितां, दष्ट, मित्र, शस्त्री
वा घात करणारा, त्या तुला बंधव योग्य आहे.

तात्पर्य

राजद्रोहपातको जमनां तो, आपले दष्ट मि
त्र शत्रूंच्या धाताने, शत्रूंस जाईवून, आपण सुखी
होउं पाहातो; परंतु तोच शत्रू, आपले कार्ये झाले
ब्रणजे, मग त्याला जीवंत ठेवीत नाही; यदाचि
त ठेविला, तर मनांतून त्याचा घोट तरी करितो.

गोष्ट—५०

गरुडपक्षी आणि कातळा

एके पर्वताखाली भेंढ्यांचा वाळप चरत होता,
त्या पर्वताचे माथ्यावर एक गरुडपक्षी बसला
होना त्याणें त्यावर ब्रंप धातली, आणि त्यांतील
एके भेंढ्याचे पाठीवर बसून, त्यास आपले प्रायां
चे गवोत धरून अंतराळी नेले. तें त्याचें संधान
पाहून

पावून, एक कायदा कळंबाचे झाडावर बसला हो
ता, तोही तसे करायास गेला; तेसमयी, त्याचे पाय
मेढ्याचे लोंकरीत अडकले आणि तो आरडुं ला
गला; तो शब्द ऐकून, मेढे राख्या जवळच होता
त्याने धांवून त्यास धरिले, आणि त्याचे पायांस
दोरी बांधून तो आपले मुलांस खेळायला दिला.

तत्पर्य

दुसऱ्याचे गुणाचा अनुकार करणे तर, पूर्वी जा
पला शक्ती, आणि स्थिती, यांचा विचार करून क
रावा; नाहीतर तोच दुःख कारक होतो.

गोष्ट—५१

लोभी आणि मत्सरी

एके समयी, लोभी आणि मत्सरी हे दोघे अण
देवाचे देवळांत तप करीत होते. त्यांस देवा प्र
सन्न होऊन बोलली; रे, मागाज तो वर देख्ये, प
रंतु

रंतु तो जगदेईन की जो आधी, ये, जितकी मा
गें, त्याचे दुपट, तेच, दुसऱ्याक प्राप्त होईल. ते
हेकन लोभी विचार करितो को, आपण आधी
भाग नये; काकिं, जसा मला लोभ आहे तसा या
मदीं आहे तसनात हा पुष्कळ धन मागेलच, मग
मला त्याचे दुपट सहज मिळेल. जसा निश्चय क
रून तो उगाच राहिला; ते समजून मत्सन्धाने दे
वाची प्रार्थना केली, "हे देवी, जर तूं प्रसन्न झाली
आहेस तर, माझा एक डीळा काड." मग देवाने
"तमें होडु," स्वर्णाच मत्सन्धानाचा एक, आणि लोभ्या
चे दोन्ही डोळे फुटले.

तात्पर्य

लोभ आणि मत्सर, हे दुर्गुण किती वाईट आ
हेत हे या गोष्टीत स्पष्ट होते. लोभी, अधिक द्रव्या
चा आसक्तव, आपले जबाब देवीपाशी मागून सु
खी झाला नाही; आणि मत्सन्धाने दुसऱ्यास सुख

होंतुं नये लगान, जापला दोषा छोड़ून जापल्या
जिवांस दुःख बरून सेतले.

गोष्ट—५२

घोडा आणि गाढव

एके शिल्लेदारावा घोडा, इतरवारी जैन लंडून
लगाम बांधात, पुरतपुरत, वाटेने जात होता, त्या
गे, वाटेमध्ये, आड्याने दडवून हळू हळू चालतो आ
हे असा, एक गाढव पाहिला, त्यास तो धमकी दे
उन लगतो, "अरे पैस पैस, पैस नहोशात मार मो
तला आवा पायांवाकी हुडवून टाकीत." गाढ
व बापुडा निवळ, मांडून जापला परिणाम त्या
मगार नाही जसे मगजून, घाई घाईने एककडे
मगला, कांहाया दिवशाया अशी मोष्ट झाली की,
मोच घोडा, एकादमयी मोळी लागून निवडामी
झाला, तेव्हा शिल्लेदाराने त्याला एका भाटेक्या
स विविले, मगतो जोडी बाबू लागला. एके स
मयी

मयो तो पाठोवर मोटी कंटाक घेउन मागति जा
तो आहे, ते त्या गाढवाने पाहिले, आणि त्याच
हात मारून लपवो, राम राम हो राम राम राम,
ते दिवशी मला पायां खाली तुजो वणार होतां ते
गृहस्त आपणच नव्हें; मो तेन्हांच भविष्य केलें हो
ते, का एकादे दिवशीं तरी आपला गर्व उतरवा
जाईल.

तत्पर्य

जो पुरुष अहंकाराने घोरपणा भिळवायस जा
तो, तो दळान अथवा घोरपणा जाणितो जा, परंतु,
लेक त्यास बाहेरून नमस्तान; परंतु संतर्भास त्याचा
द्वेष करितान, तोच गम वाळवकरा विरुद्ध निर्विक
झाला मणजे, त्याची दया न करितां हेळणा करि
तान. यासाठी, घोरपणा भेळवायाना वाट हो न
व्हे; ती अशी आहे की, ज्यास घोरपणा मनापा
सून नको अगती, त्याचे ता पाठीस लागतो, जा
णि ज्यास व्हावा, त्यापासून दूर पळतो. जो पुरु
ष

वै मान भागतो, त्यास तो प्राप्त होत नाही. जो सु
तार्की इका करितो, त्यास निंदा प्राप्त होत्ये. जो
तम्र, जो निगर्वा, तोच थोरोम बदतो.

गोष्ट—५३

साजु

आणि

सर्व

एक साजुने सर्पांची प्रार्थना केली की, "मला आ
पले विळांत जागा द्यावी; सर्पांनी विचार नकारि
लां तीस ये द्यावी. ती त्यांचे विळांत शिरली, ते
वेळी, तिच्या ती कांट्या सारख्या तोंडा पिसे कां
गाम रत्नेच, सर्पांस फार कुश द्यावे. भग ते नीन
सर्प त्यागते. साजुवाई, आतां तुम्ही राखून जावे;
आज्यानें तुम्हा उपडव साहचर नाही. तिणी उ
तर वेळे, सर्पा कां जाईल त्या तर हे ठिकाण
फार जाणजे, सर्पांस जाणजे नमून खाली या
शिजे तर जाई."

तारपरी

तात्पर्य

कितिएक पुरुष स्वभावेकरून असे वाईट असतात, की त्यांचे संगतीनें शीणच व्हावा. यासाठीं कोणाशीही मैत्री अथवा उदीम अथवा मोयरीक करणें तर, पूर्वी त्याची जाति, गुण आणि स्त्रीत रीत, ही मोटे चौकशीनें पाहावी; कांकीं एकवेळ गांठ पडल्यावर मग जर त्याशी आपणाशी बनलें नाहीं, तर मोठा पस्तावा होतो.

गोष्ट—५४

पारधी आणि पारवा

एक पारधी, बंदुक घेऊन रानांत मृगयेस गेला होता, तेथें तो एक झाडावर पारवा बसला होता त्याजवर लक्ष योजून, बंदुकीचा चाप ओढितो आहे इतक्यांत, त्याचे पायांस सापानें दंश केला; त्या वेदनेनें बाकुळ होताच हातची बंदुक सुटून खाली

खाली पडली, आणि मरणांत विचार भेदला. त्याचा प्राण जातुं लागला तेव्हां, तो आपल्याशीं सणतो, “ रेकमी, मला जे हे शासन झाले ते यथा योग्य झाले: जो मी दुसऱ्याचा प्राण घेणार होतो, त्या माझा प्राणांत झाला, हा न्यायच झाला.”

तात्पर्य

दुसऱ्यास पीडा करणारा स्वयं पीडा पावतो. पा हा पाहा अर्थाः परपीडा करणारा, आपले मन कठोर करून लोकांस सहस्रशः उपद्रव करितो; त्यां तील एक जर प्राप्त झाला तर त्यास असे वाटते कीं, हाय हाय! जातां काय करूं: कसें करूं: मी सु कुमार, हा उपद्रव कसा सोसूं: परंतु जसें आपल्या स दुःख होते तसेच दुसऱ्यास होत असेल, हे न्याय मूर्खांचे मनान्त येत नाहीं. यांजाटी लोकांशीं वर्तणूक करित्येव्हे आपल्या चित्तास विचार पुसावा, सणजे ते जी नीत असेल नीच सांगेल: तसे चालवें असतां गग धोका नाहीं. ते न करितां, डोळे मिटू

न आपण काम क्रोधादिकांस वश होउन कुकर्म
जर करूं लागलो तर, पापाचा घडा भरला सण
जे, एकादे दिवशी तरी ईश्वरी क्षेम होउन, भल
ते एकादे लाहान मनुष्याचे हातून आपले पारि
पत्य घडले जाईल. सणोन आपले बरे व्हावे अ
शी इच्छा आहे तर, आपण लांकाचें बरे करोत
असावे.

गोष्ट—५५

कुळंबी आणि शाहामृग

एके कुळंब्याने शेत पेरिलें होतें, त्यास हंस व
बगळे यांचा उपद्रव फार झाला, तेव्हां त्याणें शे
तांत जाऊं मांडून पुष्कळ हंस व बगळे धरिले,
त्यांबरोबर एक शाहामृगही सहज आला हो
ता तो फांसला गेला; तेव्हां तो शाहामृग कुळंब्या
ची प्रार्थना करून सणतो, “दादारे, मला मारूं नको,
पाहा मी हंस नव्हे, बगळाही नव्हे; दान शाहामृग
आहे

आहे, जाही स्वधर्मने वागत असतो. आई बापां
स हातारपणी आपले पाठीवर वाहून पोशितो ;
त्यास वृद्धी लणतो, परे ते सर्व खरे असेल, परं
तु या वेळेस तू मला वाईटांचे संगतीत आडक
जला आहेस, लणोन तुलाही त्यांचे बरोबरीने पा
रिपत्य केले पाहिजे.

तत्पर्य

दुर्जनांचे संगतीने सज्जन अप्रतिष्ठा पावतो, आ
णि ज्या संवदांत ते पडतात त्यांत तोही पडतो.

गोष्ट—५६

डुकरा आणि लांडगा

एक डुकरा नुक्तीच खाली होता, तिची ती
कोवळी कोवळी पिली पाहून एके लांडग्यास जा
र आशा लागली, कि यांतून एकादें तरी मला खा

यास

यास मिळते तर वरें होतें. मग तो लांडगा बहुत दिवस लाग पाहात होता, परंतु संधी सांपडेना; तेव्हां, आपणावर डुकरीचा विश्वास जडावा लणोन, तो तीजपाशां येउन गोड गोड गोष्टी करूं लागला; तीस लणतो, “बाई, तुझी बरी जाहानाः हे के ठिकाणी बसून तुझी फार भागली असाल ना ही वरें? मज जोगते काही काम असेल तर सांगा, मनांत किमपि शंका धरूं नका. तुमच्या मनांत असेल की अंमळ बाहेर फिरून यावें, तर सुखें जाउन या, या तान्हे बाळांची काही काळजी करूं नका, मी यांस जीवाचे जतनेनें सांभाळीन.” डुकरीनें ते ऐकून घेउन उमर केलें, “लांडगे दादा, तुमची मी फार आभारी झाल्यें, तर तुलांस सांगा यावें माझें काम इतकेंच आहे की, कृपा करून एथून आता निघोन जावें; आणि आपण जर मी ठे भले असाल, तर पुनः आपलें तोंड मला दाखवूं नये.”

तात्पर्य

केवळ परहितार्थ उद्योग करणारे जसे या सृष्टीत विरळा आहेत; म्हणून, जो कोणही प्रार्थिल्या वांचून आपले हित करण्याची आवड दाखवि तो, त्या विषयी मनांत शंकायें, मग जो दुष्ट आहे, किंवा आपला गत्र आहे, तो आपणाकडे येऊन आप्तपणा दाखवू लागला असतां, फार सावधगिरी ठेवावी, हे काय सांगायचे आहे.

म.६-५७

धनगराचा पोर

एक धनगराचा पोर मैदरें राखीत असतां, एके दिवशीं लोंडगा आकारे लोंडगा सालास्यो न निनादानें वेळोवेळीं ओरडत असे. ते ऐकून अवळचे शेतांतून कुळंबी धावून येत, आणि पाहता तों तेथे लोंडगा नाहीं; असे दोन चार वेळ ते ठकले

ठकले गेले, तेव्हां त्याणी निश्चय केला की, पोर ल
बाउ आहे, याची हाक पुनः आपण मनास जाणूं न
ये. मग काहीका वेळाने लांडगा खराच आला, ते
समयी, घाबरून तो पोर हाका मारूं लागला; तेव्हां
तीही लबाडोच, असे समजून कोणही धावून गेला
नाही. मग त्यांची ती मेंढरें लांडग्याने सावकाश
मारिली.

तात्पर्य

जो पुरुष लबाउ असा एकवेळ प्रसिद्ध झाला,
त्याचे बोलण्यावर मग लोक विश्वास ठेवीत ना
होत, तो खराही संकटांत आहे तही, त्याची गो
ष्ट खोटी मानून त्यास साहित्य करीत नाहीत,

गोष्ट—५८

साप आणि माणूस

एक मुलें कुरणांत खेळत होतें, तेथें त्यास सा
प चाबला, त्याचे विष चढून तें अर्भक तत्काळ म
रण

रण पावले; तें पाहून त्याचे बापास मोठा क्रोध चढला, आणि हातीं शस्त्र घेऊन तो सापामागे ला गला; त्याणें तो साप बिल्लंत जाईं जाईं तो, त्या वर एक घास केला, त्याणें त्याची शेंपटी मात्र तुटली; तेव्हां मुत्तिये वाटेनें सापास लोभवून मारा वें आणि सूड पुरता उगवावा, असें मनांत आणून, दुसरे दिवशीं मुलाचे बापानें दूध, साकर, आणि मध, अशीं विळाचे तोंडीं आणून ठेविली आणि सापास हाक मारून लणतो; "मित्रा, अरे मित्रा, बाहेर ये, जो गोष्ट झाली ती झाली, अतः पर तूं आपले मनांत तें काहीं आणूं नको; आतां तुझी आंखी सख्य करूं." तें ऐकून सापानें आतूनच उतर केलें, "बाबा आतां सख्या विषयीं तूं फुकट श्रम करूं नको; कांकि, जो पर्यंत तुला मेलिले मुलाची आठवण राहिल, आणि मला तुटलेले शेंपटीची, तों पर्यंत, आपले उभयतां याही मनांत एकामेकांचे कल्याण वागणार नाही.

तान्पर्य

ज्याणें दुसऱ्यास अपकार केला आहे तो आपले मनांत भीत असतो की, तो कधीतरी सूड उगवील; आणि ज्यास अपकार झाला आहे तोही त्या अपकारास कदापि विसरत नाही; अणेत त्या दोघांशी पुनः मैत्री होणे वज्रोज आहे. जातां, दोघांस हें उचित आहे की, शत्रूसहा दगा करावी; परंतु शत्रूला मैत्री करून त्याचा विश्वास करणे हें त्यांसही योग्य नव्हे.

गोष्ट—५६

रणसिंगकरी

एका रणसिंगकऱ्यास लडाईत शत्रूनी धरिले, आणि त्याचा प्राण घेऊं लागले, ते समयीं तो बहुत काकुऱ्णीस जाला, सणाला किं, मला मारूं नका, मजकडे कांही अपराध नाही; माझे हातीं हातेर नाहीं,

हो, यावरून पाँहा किं मी कोणास मारिले नाही, आणि पुढेही मारू शकत नाही; एका रणशिंगा वाचून दुसरे वशास मी बघीही शिवलो नाही; असे असतां दादांनीं मला को उगोच मारितां? तें ऐकून शत्रू उत्रर करितात, "अरे लणानच तुला आक्षी मारणार; ते स्वये मारीत नाहीस खरा, परंतु ते तुझे दाड रणशीन फेकून ते लोकांचे अंतःकरणाने वैर पेटवितोस, जेणेकरून रत्नाचे पुर दाहातात.

तात्पर्य

उद्याने कधीही हाताने तरवार परजली नसेल; बंदुकीचा चाप जोडिला नसेल; किंवा जाणवो ही कांही जांव घेणारे असे हातेर हात धरिले नसेल, असा पुढेही, दुसऱ्याचे प्राण घात करू शकतो ही कळ पेटविणारी लाहानशीव कत्तू, जीस जिमली असे वणताहेत, हीस जे विष आहे ते दिघारलेले बजापेक्षांही मारक आहे. हीची धार तर रवाराहूनही

रवारोहनही अधोक तिखट आहे. हिचे सामर्थ्य काय सांगावे! हिचे नुसते हालण्यानेच, लोकांचे प्राण जातात. मोटे मोटे राज्यांची उलटापालट होत ये. आणि लोकांमध्ये परस्परांशी वैरे पडतात, अशींशी एकामेकाचा प्राण घेतल्या यांचून उपांचा शेवट होऊन नये. सणोन जाय हालवून अनर्थ उत्पन्न करितो तो सामान्य पातळी नव्हे; त्यास पारिपत्यही तसेच असावे.

गोष्ट—६०

ससा आणि कांसव

एके दिवशी ससा गर्वाने कांसवास तुरुकळून झाला, "रे मजपुढे निघोन जाणार आसा आज कोण आहे?" कांसव त्यास बोलिला, "रे तुझ्याभनां त असे आहे तर, आपण पैज मारूं या; जर मी त्या उंगराचे पायाशी तुझ्यापुढे पोहोचलों तर

रूपये

रूपये पांच ठे मलाद्यावेस, नाहीतर मी तुला थावे.
 था आपल्या पैजेस हा दोन्हा माक्ष. सशने ते मा
 न्य केलें, नंतर ते दोन्हे संगती निघाले; तेव्हां, स
 सा मुळीच जातीचा चपळ त्यावर जाणवी थाव
 ला. लणोन, कामच फारच मग पडला; ते पाहून स
 गानें मनांत निवार केली. "आपण जातां शक
 तीं आही, अमळया जयळी आडोत नांज व्या
 भी, कदाचित कामच पुढें निघोन येताच, तर त्या
 म आडोपती आपल्यास काय उशीर आहे." असें
 अमान जो आडोत निजायास गेला. मागून कांस
 व हळू हळू विसांवा नघेतां, एक सारखा चालत
 होता, तो पैजेचा ठिकाणी जाऊन पोहचला; आ
 सता आपले सामर्थ्यावर भरवसा देवून निजला
 तो निजलाच राहिला.

तात्पर्य :-

चपळ आणि तोळण बुद्धीचाही आहे, परंतु जो
 कामास झटत नाही, त्याचें ते काम सिद्धीस आत
 नाही;

नाही; आणि मंद बुद्धीचा आहे, परंतु जो झटून उद्योग करितो, त्याचे ते सिद्धीस जाते. बहुत करून बुद्धिवान् जे पुरुष, ते गर्विष्ठ, आळशी, निश्चिंत असे असताहेत. ते कामांत श्रम घेत नाहीत; लग्नात की "आपणास काय अशक्य आहे? आपण जे व्हां मनावर घेऊ तेव्हां, मोहा दिवसांचे काम चो हों घटिकांत करूं" असे भरवंशावरच राहून व पंचवी वर्षे दवडितात; आणि त्यांचे हातून कांहीच घडत नाही. आणि जो मंदमति, तो आपण बुद्धिवान् नव्हें जाणून उद्योगास झटत असतो, तेणेकरून जे काम तो हाती घेतो, ते त्यास साध्य होते.

गोष्ट—६१

वेषधारी लांडगा

एक लांडगा मेंढ्याचे कातडे पांघरून त्यांचा कळपांत जाऊन शिरला, त्याणें, आपण मेंढा झणून पुन

बून, पुष्कळ मेंढे नाहींसे केले. एके दिवशी ते मेंढरे राख्याचे लक्षांत आले, त्याणे युक्तीने त्या लांठग्याचे गळ्यास दोरी बांधून त्यास झाडाचे खांदीस टांगून फांशी दिले. तितक्यांत त्या वाटेनें दुसरे मेंढरे राख्ये जात होते, त्यांतून एका ने त्यास पुसिले "अरे, तूं हें काय केले?" तुला वेउतर लागलें नाहीं?" ते ऐकून त्यानें लांठग्याचे आंगावरचे कातडे काढून त्याचा संशय फाडिला. मग त्यांनी त्याचे करण्याची वानणी केली.

नात्पर्य

बाहेरले आचारावरून कोणाच्या स्वरूपाची परीक्षा होत नाही. बाहेर भला दिसतो सणोन, आंतही तसाच असाय असें मानित्यास आपण ठकले जाऊ. यासाठीं मूळ आहेत ते, प्रथम, आंतला शोध करितात; मग, जो आंत बाहेर सारखा पारखीस उतरला नाही तो, विश्वास घातकी, वेषधारी, सणोन त्याचा फारच द्वेष करितात.

लांडगे आणि भेंढे

एके काळी लांडग्यांशी आणि भेंढ्यांशी फार दिवस लढाई चालिली होती; ते समयी, कुतऱ्यांचे बळावर भेंढे लांडग्यांस हारी गेले नाही; शेवटी, त्यांचे त्यांचे तहा विषयी बोलणे होतुन असे ठरले की, परस्परांनी परस्परांस आली द्यावा; लांडगे भेंढ्यांस सणाले की, "आहो आमची पोरें तुमचे स्वाधीन करितों; आणि तुम्ही आपले कुत्रे आमचे स्वाधीन करा." ते भेंढ्यांनी मान्यकरून तसे केले. मग लांडग्यांची पोरें भेंढ्यांकडे येतांच, त्यांनी आपले आयांकरितां एकच कुर्द केली; ती होतांच, लांडगे धावून आले, आणि भेंढ्यांस सणाले "दुष्टहो, तुम्ही आमच्या पोरांस मारून तह मोडिलान, तर आतां तुमची आमची लढाई," असे बोलून ते भेंढ्यांवर तुटून पडले; ते समयी, कुत्रे अवक नाहीत सणांन ते सहज मारले गेले.

तार्पर्य

शत्रूशी तह करितां फार सावधगिरी राखावी.
ज्या वस्तू आपले भरवंशाच्या; ज्यांचाचून आपण
निर्बीळ; त्या वस्तू ओलीसाठी शत्रूचे हातीं देऊं न
येत: दिव्या असतां, मग त्यास भांडणांचीं निमि
तें काढायास जळवण पडत नाही.

गोष्ट—६३

दोघे वाटसरू

दोघे वाटसरू संगतीनें कलिले होते, त्यांतील
एकास, वाटेत पडलेली रुपयांची बटवी सांपड
ली. ती हातीं घेऊन तो दुसऱ्यास झणतो, “रे, ही
णहा मला रुपयांची बटवी सांपडली.” दुसरा
त्यास उत्तर करितो, “रे, मला सांपडली असें
कां झणतोस, आपणांस सांपडली असें झण: आप
ण उभयतां सोवती, यासाठी, लाभ किंवा हाणी,

जी

जो होईल ती दोघांची." ते ऐकून बटवीवाला
 झणतो, "होय तर, मला सापडलेले वस्तूचा भाग
 मी तुला कां देईन?" दुसरा झणाला, "बरं तर,
 नको देऊं." मग ते दोघे काहीसे पुढें गेले, इत
 कांत बटवीचा धर्णी शोध लावून सरकारचे शि
 पाई घेऊन त्यांचे पांढीवर गांढीत आला; त्यांस
 पाहून बटवीवाला सोबल्यास झणतो, "गड्या, आप
 ण गोष्ट वाईट केली." त्यास सोबनी उत्तर धरितो,
 "आतां, आपण गोष्ट वाईट केली असें कां झणतास?
 मी वाईट गोष्ट केली असें झण; जर तूं मला तुझे
 सुखाचा वांटा देतास, तर मीही तुझ्या दुःखाचा
 विभागी होतो."

तात्पर्य

जो पुरुष इच्छित असेल, कीं आपले संकट सम
 जी दुसऱ्यानें आपणास उपयोगी पडावें, त्या
 जें मित्र करून देवावे. ते मित्र जोडायची रीत

अशी

अशी आहे, की मुळी, आपण त्यांम उपयोगी प
 उर्वे; त्यांशीं मन भोकळें ठेवावे; कृपणता करून
 ये; असें झाले तरच ते आपले संकटकाळी उपयो
 गी पडतील.

गोष्ट—६४

विहिरीस पडलेला कोरडा

एके दिवशीं एक कोरडा, विहिरीवर पाणी
 पियाब्यास गेला होता तो आंत पडला; इतक्या
 मध्ये, तेथें एक लाडगा आला, त्यास त्याणें विन
 विलें, “ दादा, मी बुडतो आहे, मला वाढ-एकादा
 दोर, अथवा दुसरी काही तरी वस्तू आणून आं
 त टाकून दे. जेणें करून मी वरता येईन.” ती
 कोरड्याचा दया पाहून लाडग्यास दया आली, आ
 णि तो त्यास सांगतो, “ रे बापुत्या, मी तुजकामतां
 फार श्रमी आहे, तुजवरता देव असा कसारे त

री

री कोपलाः हाय हायः गोष्ट मोठी काँट झाली।”
 त्यास कोल्हा उतर करितो, “जरे बोलतोस तसे
 तुझ्या अंतःकारणी जर बसत आहे, तर जातां म
 ज करितां उगाच श्रमी हांत उभा ठाकू नको; म
 ला बाहेर काढायाचा उपयोग-लवकर कां-जरे, ओ
 गटंगळ्या खातो आहे आणि काहीका पळानीं भु
 जत मरणार, त्याची दुसऱ्यास नुसती दया जाली,
 ती त्यास काय उपयोगाची?..

सात्पर्य

नुसती करणा येउन काय उपयोग! जर तिज
 पासून काहिं तरि दुसऱ्याचे श्रमाना परिहार हो
 त नाही. जे दुसऱ्याचे दुःख पाहून उगेंच कधी
 होउं लागतात, ते दुःखिताचे मनांत दुःख दुगें मा
 त्र करितात; तर जो आपले जड अवघड वेळेस
 कामास पडतो, हाय हाय करून उगाच कधी हो
 त नाही, त्यासच आपले दुःख खरे; तेच आप

ला खरा सखा, आणि हितकर्ता, अणोन सम
जावें.

गोष्ट—६५

ढावर

वोणे एका ढावराने नदीमध्ये एके कडे पासून
दुसरे कडे पर्यंत जाऊं पसरले, आणि हल्लांत ए
क दांडुक घेउन पाण्यावर बडवुं लागला, कीं मा
शांनीं घाबरें होउन बांदो कडून जाळयांत यावें.
तेसमयीं त्या नदीतीरीला वस्तीकर एकजण तेथें
होता, तो त्या ढावराना आचार पाहून त्यास वि
चारितो, "मित्रा, हे तूं काय करितोस? तूं आपले म
नांत काय वरें समजला आहेस? तूं त्या उपटो घा
लून घालून पाणी गडुळ करितोस, हे असे पाणी,
आदमी भरावें ना? आणि तुला काहीच बोलूनये?
या तुझ्या उपट्यांत आली कसें रे राहावें? ओं? ?
बोलून कांरे नाहोस?, जसा तो रागानें वडफडू

न बोलतो आहे, त्यास ढोवर हकूच उतर वारि
तो, "रे, तुझी एथे वसें राहाये, या विचारा का
चून माझे काही खाळंबले नाही; परंतु मी तुला
खरेच सांगतो, की हे जसे केल्या वाचून माझने
राहायत नाही. "

तत्पर्य

कितिएक पुरुष जसे असताहेत, की त्यांपासू
म लोकांस पाहिजेतितका उपद्रव होऊ, त्याचा
ते विचारच वारीत नाहीत; लाहानसा एकादा
त्यांचा स्वार्थ साधला लणजे झाले. एक घर नाग
वायास सांपडावे लणान, सगळी आळीची आळी
पेटवितां चोर भागे पुढे पाहात नाहीत. कळ पेट
विणारे आहेत ते, विचार वारीत नाहीत, की
या आपले लावालावीने कितिकांच्या भेत्री तुट
तील; कितिकां कुटुंबां मध्ये विरोध उत्पन्न होतो
ल. राज कारखानां पुरुषां मध्ये कितिएक ज
से असताहेत की ज्याणी राज कारणांत बोधावे

एक वित्त होई देउं नसे; फुट पाडीत अमावी;
 लढाया लागून रजावे पूर वाहातील, तसे तसे क
 रीत अमाव, सर्व राज्यावे काढीके होउन आप
 रया हानी सदा येथे अस जग आहे, तर तसे
 वरायास ते अनमान करीत नाहीत. गांडावले बा
 यकांची आंमवे, पोरजे मुलांची आरडा आरउ,
 दुःखित लोकांची शाय शाय, ही त्यां पुरस्त्रांने सं
 तःकरणास हाण्येत नाहीत. ते या गोष्टींतल दो
 वरासारखे मनाचे धट्टे होउन आपले काम क
 रीत असनात; आणि पृथिलि असतां सणतात की
 “असे केवयावादन आमच्याने राहावत नाही;” ह
 र तर! काय हो कर कीर्ष ही; आणि कायही ज्ञाने
 ही; तर ज्याच्या हृदयांत नीतीचा लेश आहे, आ
 णि जे लोकांचे दित करे, त्याणी असले अधर्मा
 चा कर्मास शब्दो चालेपर्यंत हाणून पाडवें.

काटेखाणाचा उंटाची

कापणीच्या दिवसांमध्ये कोणी एक शेताकरी मागने घेऊन शेताचा कापणी करीत होना; त्याकरिता त्याचा उंट नाना प्रकारची अन्ने पाठीवर घेऊन शेतावर चालिला होता, तो वाटत एक बाभूळ पाहून तिचे कांटे खायास झुटला; त्याचा स्वाद घेऊन तो आपले मनांत लणतो, 'मी नेतो आहे असली अन्ने पाहून माणसे लाळ घोंदून; परंतु या बाभळीचे कांट्यात जी रुचो आहे ती मोठे श्रोमंती जेवणांत नाही.

सातपथ

बरे वाईट, अथवा सुख दुःख, ही अमकीच असे सांगता येत नाही. ज्याणे जशी मानिली तशी तो होताहेत. यामाटीं जो पुरुष दृढितो की, आपणास जे बरे वाटते ते सर्वसि बरे वाटावे आणि आपण ज्यास वाईट लटले, त्यास सर्वांनी वाईट लजावे

सणावें तो या गोष्टीतले उंटा सारिला मूर्ख स
मजावा.

गोष्ट—६७

सांबरी ती पाण्यांत पाहान होती

कोणी एक सांबरी नदीवर पाणी पीत होती; ती
पाण्यांत प्रतिबिंबलेले, आपले रूप पाहून फार स
मधान पावली; मग पायांपासून मस्तक पर्यंत नि
र निराळे आपत्ये अवयव त्याहाकून सणत्ये,
“आहाहा! हा माझे मस्तकावरील शिंगावा सांग
उ काय सुंदर आहे! किं ज्याणे माझे तोंड शोभि
वत केले आहे! माझे विशाक नेत्र कमळास लाज
वित्तात! माझे आंग मऊ फुलासारखे! असेच जर
माझे हे पाय सुंदर असते, तर मी कोणास गणि
त्ये ना; परंतु काय करूं याणी मला लाज जाजि
ली; हे बारीक आंगळ दिसतात; त्यापेक्षां अग
दीच नसते तरी बरे होते.” अशी ती खंती क
रित्ये

रित्ये आहे, तंव, पाठीवर पारधी आले; त्यांची चाचुर समजतांच ती तेथून पळाली; ती मागे ते हि लगट करित गेले, तेव्हां ती त्यांच्या हातून लचकर निघून जावें झणोन, आउ वाटेनें जाउं लागली तीं झाडोंत शिंगे गुंतून अडकून पडली; तें पाहून, पाठीवर ते होतेच त्याणी तीस धरिलें. तेस मयी, ती मनांत झणत्ये, हे कटकटा! जे पाय मला वाईट वाटत होते त्याणी तर संकटांतून माझी निभावणी केली; परंतु ज्यां शिंगांचा मी गर्व वाहात होत्ये तींच मला बडक झाली!

तत्पर्य

आपण सर्व अवयवांनी सुंदर नाहो झणोन स्त्रियांनी खेद करूं नये. खोटकर अवयव आहे तो असा समयी, त्यांचे पातिव्रत्य रक्षणाविषयी उपयोगी पडतो, तसा सुंदर अवयव पडत नाहीं. पातिव्रत्य हें स्त्रियांचा प्राण आहे, तें नसतां त्या प्रेतवत् जाणाव्या.

कोव्हा आणि कावळा

एक कावळा, मोठा एक मासाचा तुकडा तोंडांत धरून उडाला, तो एका उंचा झाडावर जाडून बसला; ते पाहून एक कोव्हा त्या झाडाखाली गेला, आणि कपटाने कावळ्याचे सौंदर्य वर्ण लागला; झणतो, "रे पश्या, मी तुला खरेच सांगतो, की तुज सारख्या देखणा दुसरा पक्षी आपले पाहण्यांत आज पर्यंत कधीही आला नाही; तुझी पिसे काय सुंदर! काय कोमट! अहाहा! तुझ्या शरीराची कांती किती वानू! तुझ्या अवयवांचे ठेकेकडेस तर पाहताच राहावे! तुला इतके सर्व अनुकूल आहे त्यापेक्षा, तुझा स्वरही चांगला असेल असे मला वाटते; तो जर गोड असला, नर मग तुझी बरी बरी कोण करणार आहे?" कावळा, ती प्रशंसा ऐकोन आपण कोण हे विसरला; आणि आपले हाथी काही नदून मुरडून विचार करितो की या

स आपले स्वरा विषयी भ्रांत आहे ती तितकी फेडून टाकावा; असें मनांत आणून त्याणे गायनास आरंभ केला; तो करितांच, तोडांत आमिषाचा तुकडा होता तो खाली पडला, तो घेऊन कोल्हा त्याच्या घेउपणास हंसत भार्गव्ही झाला.

तार्पय

प्रशंसेस भुलतो तो फसतोच, असे जाणूनही ती स भुलत नाहीत असे पुरुष विरळा. ज्यास प्रशंसा नीट करिता येत नाही, त्याची ती एकादे वेळेस फुकाट जाऊ; परंतु जर करणारा कुशळ आहे तर, तो मोठे सावध मनुष्याचेही मन हरण करितो; ते असे किं. जे प्रशंसेच्या हाती सांपडत नाहीत, त्यांचा तितकाच गुण, प्रशंसा करणाराने, वर्णिला पुरे. सगळे ते विरघळले. सगळे हा प्रशंसा पाश चुकवायास, या वाचून दुसरा उपाय दित नाहीं, की आपले गुणांचा परीक्षक आपण व्हावे; दुसऱ्याचे झटत्यावर अगदिं जाऊं नये; ज

र आपण आपली परीक्षा नीट केली, तर आप
लो योग्यता दुसऱ्याने काय सांगायची आहे? अ
हो, प्राणि मात्रास आपणावर प्रीति इतकी अस
त्ये, की आपणाहून दुसऱ्यास थोर लक्षावे हे को
णही इक्षित नाही. तसेच, एकाची योग्यता दुसऱ्या
स यास्तविकपणे समजत नाही, यासाठी जो प्रशं
सा करितो, त्याचे पोटी काहीतरी स्वार्थ आहे
असे समजावे.

गोष्ट—६९

दोन कुतऱ्या

एक कुतरी वियाला झाली, तिने दुसरे कुतरी
ची प्रार्थना केली की, “बाहे, एक महिना पर्यंत
तुमचे घर मला राहायास या. माझा वाळंतपणा
झाला लणजे मी तुमचे तुमचे स्वाधीन करीन.”
दुसरीने बरे लपून, लागले घर रिकामे करून
तिचे स्वाधीन केले. पुढे एक महिना झाल्या नंतर
र घरधनीन वियाल्या कुतरीस भेटायास लणो
न

न गेली आणि मर्यादीने अणत्ये, "बाई, तुम्ही हातां
 पायां उतरलेलं पाहून मला फार समाधान झाले;
 आतां मला वाटते की तुहांस पिण्यां सह्यतमान
 घराबाहेर हिंडतां पाहावें," तिचा आशय सम
 जून बाळंत कुतरी तीस लगत्ये, "खरेंच बाई,
 मलाही भीड वाटत्ये; मी तुमचो आगा फारदिन
 म अडविली आहे, यामुळे तुमची आकळ हात
 असेल; परंतु काय करूं, माझी पिली लाहान, अ
 शक, अद्यापि माझ्या भागें फिराया ओगती झाली
 नाहीत; तर कृपा करून जाणिली मला पंधरा
 दिवस द्याल तर, मी तुमची बहुत उपकारी हो
 ईन." घरकरीण फार भिडस्त होती, तिजें नित्या दु
 मरे हो पंधरा दिवस दिले, तेहि निघोन गेले त
 थापि घर रिकामं झालें नाहीं पाहून, ती विषा
 ले कुत्रीस लगत्ये, "अगे तूं अद्यापि घरांतून नि
 घन नाहीस, तर तुझ्या मनांत मी तुला बळात्कारा
 ने बाहेर काढावें असे आहे काळःमला तर आतां
 माझी जाया पाहिजे, ते देखून वियाची कुत्री तीस

लगत्ये

लगत्ये "काय, तू मला बयात्कारांनी बाहेर काढ
णार? तर आतां काढ पाहू वगैरे काढत्येम तो:
मा तला निरुण संनर्थे की तू मला बयात्कारा
ने काढोस पर्यंत हें सर तुझ्या हाती येणार नाही."

तत्पर्य

ज्याच्या हाती वसा तो पारधा, मसी ज्याच्या
स्वाधीन वस्तु तो तीका घणा. यासाठी एकादि
आपल्या जिवाच्याही वस्तु आहे तो दुसऱ्याच्या हा
ती गेल्या असता, पुनः परत येईल असा दह भर
वंसा शास्त्रायोग्य, हातची देवदे नये, जे पुरुष
शास्त्रा, अन्तर अन्तर, जे दसव्यास देवनेल ते स
मयी अणदीव देनात, परंतु जे पनांचे कळ नव्हें
अथवा लबाडी कराल, जमी ज्यावर शंका उत्प
न्न होव्ये, जमल्यास उसतें लपत देणे हा बडेप
णा होय.

कोल्हा आणि शाहामृग

एके दिवशी कोल्हानें शाहामृगास आपले चरो जेवायास बोलाविलें, आणि त्याची शट्टा करावी म्हणोन एके सुंदर ताटांत खीर घालून त्या पुढें भांडिली, मग दोहों वाडोन त्यांचे अण खाडें लागले; तेव्हां शाहामृगाची चोंच लांब, तांतून खोर घेतां यावी म्हणोन त्याणें नाना प्रकार केले, परंतु येईना, नितक्यांत, कोल्हा ती वेंचवून ताट चाटूं लागला. शाहामृग आपले मनोन ओशात्या होवून तसाच उपाशा घरी गेला. ते सल मनांत धरून, काही दिवस लोटल्यावर त्या शाहामृगानें कोल्हास मेजवानी केली, आणि एका सरथीत ओवरस भरून त्या पुढें ठेविला; त्या भांड्याचे पोट मोठे, मज्ज लांब आणि बारोक होना. त्यांत कोल्हाचें तोंड शिरकेना; ते समथी, शाहामृगानें आंत मान घालून कसे खावे ते त्यात दाखविलें.

कविले, सारांश, शाहमूग यथास्तित धाजा, तो
 आंबरस खात असतां जेव्हां जेव्हां मान बाहेर
 पातो, तेव्हां जे भांड्यावर धेव पडत, ते चाटू
 न कोल्याने वेळ मारून नेली; परंतु मनांत फार
 खटू झाला: मग आपले घरां जाते समजी तोशा
 हास्यमास लणतो, गड्या, तू जे केलेस ते यथाथो
 यथ केलेस, मी तुला केले, तसें तू मला केलेस, यां
 त मला वाईट पाटायस प्रयोजन नाही."

तत्पर्य

दुसऱ्याचा यद्वा घटन समाधान पावणे हे भल्या
 अनुघाते काम नव्हे: जो असे करितो त्याला मग
 दुसऱ्याने उलटून यद्वा केली असता त्याने चिदं न
 ये, आपला खोटा रूपाचा आपणास परित केला
 असला पदरी प्यावा, जसें कोल्याने केले, ते नक
 रून दुसऱ्याने आपली जमयदिा केली समजे मा
 न आपण त्यास दोष ठेवितो; परंतु आपणास वा
 ईट वाटले अनेच त्यास वाईट वाटले असेल, या
 चा विचार करीत नाही.

गरुडपक्षीण आणि कोल्हो

एक गरुड पक्षीण आपले पिल्यांसाठी काही भक्ष शोधांत होती, तिणे एका कोल्होचे बाळक दघट्यावर पडलेले पाहिले; त्यात गर्वात धरून उडय़े जाते दृश्यांत, कोल्हो जवळच होती ती धांवत आली, आणि मोठे करुणा स्वराने, डोळ्यांत आंसू ये आणून ती तिची काकाकून करित्ये आ हे “पक्षीण बाई, मज दीनावर दया करा; माझे एकुलते एक लाडके बाळक नेहून मला उचडी करू नका; हे माझे बाळ मला दिल्याने तुझी मला बाळाची भीक घातलोशी होईल.” गरुड पक्षीण निर्दय, तिणे मनांत आणिले, वी आपला घरको उा उंचा झाडावर आहे, तेथे ही कोल्हो आपणास काय उपद्रव करू शकणार आहे, मग तिणे तीचा प्रार्थनेस कान न देतां ते बाळक आपले पिल्लांपाशी नेहून ठेविले, ते समयी कोल्हो रा

गाने

गाने बैठे जाते, आणि सूर वला उभवाया बजो
 न घाटे निघडे पाहात्ये आहे तंव ती दिवशी ज
 वळ्ये खलाटीत गायकरी यांना नांव देते तारि
 तां होभ केला होता, त्याची जात किसे ह्याम प
 उला, तेथून ती एक दिवसकचें कोळान घेवून, ग
 रउ पक्षणीचा घर कोठा उघा झाड कर होता तथें
 जातो, आणि आशेप शोधून काढल्या भेजून
 जाणून तिणें न्या झाडास आग लावण्याचा प्रयो
 ग आरंभिला, तें पाहून गरउ पक्षण भयमान झ
 ती, किं आतां पित्यासहो आपली नाख लाव्य, म
 ग ती उलटी कोरहीचा प्रार्थना करू लागला, जा
 णि लज्जन्ये- बाई, कृपा करून आनी घेर घुरे कर,
 भी चुकव्ये... मसैं बसून तिणें कोरहाचें बाळ ती
 स ओर्वत परत केले.

तारव्य

द्रव्यानें किंवा अधिवारानें जाण बळिष्ठ जाहों
 या भरपंशावर कोणाचाही घात करूं नये. आपण
 मोठे

मोटे आश्रयाम आहो, आणि ज्याचा घात करितो
तो केवळ दुर्बल आहे, लोणें आपणास उपद्रव करूं
पोहोचणार नाही, असे सर्वथा मनांत आणू नये.
तो कितीहि लाडान मनथ असला, तथापि कोण
त्या वेळेस, कोणते जागो, कोण त्या युक्तीने, वैर
उगवेल, हे कळणार नाही. एकवळ वर पटनं ल
णजे शान हाणें कठिण. माठा प्रबळहि राजा आ
हे, त्यास मारेदारो मारूं शकतो. जो वैर साधवें
लोणें आपले जावावर उदार झाला, तो सहस्र
युक्तीने आपल्या वैयाचा नाश करील. भलता ए
कादी सातारो राजाच्या घरास आग लावूं शके
ल. भलता एकादा दोन दुर्बल मनथ, महाबळ
वानाच्या मुलाचा तरी प्राण घेउं शकेल. यासाठीं
हरय कठिण करून जे लोकांस पोडा करितात,
त्याणीं दूरवर दृष्टि घावी.

(१०४)

गोष्ट—७२

रानडुकर आणि गाढव

एका गाढवाच्या पोराची आणि रान डुकराची अरण्यांत अवचीत गोष्ट घडली, तेममयी ते गाढव शत्रूने त्यास लपवले, "नमस्कार हो माडु नमस्कार." तो मृलगी पाडून डुकरास आश्चर्य वाटले, आणि व्रोधाच्या आवेष्टाने त्याच्या मनांत आले, कि आतां याची जांतडो बाहेर काढायी; इतक्यांत त्यास विवेक झाला, आणि तो गाढवास लागतो, "रे हलके प्राण्या तूं आपले मामाने जा, मी गाढवाच्या रकाने आपली दाढ विटाळीत नाही; ना हें तर तुला जीव द्यावयास मला एक क्षणी न कोहोता.

नालयर्य

मर्त्य जाहेंत ते आपणास शाहीणे समजून थोरांशी शत्रू करायास जातात, तर, त्यांपासून ते आपला जीव घेऊन परत आले लपवले त्याणी मोठा

मोठी केली लग्नांन समजावें. मूर्खानें मूर्खांशी ला
गावें, चाकरानें चाकरांशी, आणि हलक्यानें हल
क्यांशी; हें जाणून राज न आणितो शोर आहेत
ते लाहान मनुष्याचे एकदोन अपराध सहन क
रितात; लग्नांन लाहान मनुष्यांनीं निसुग होइन
बारंवार त्यांशी तसा प्रसंग घालायास लागूं नये.

गोष्ट—७३

दोहो बायकांचा दादला

एका पुरुषास दोघो बायका होत्या. पहिली, त्या
चे बरोवरीचे दयाची, रूपानें साधारणच होती;
आणि दुसरी, तरण सोळा वर्षांची, अत्यंत सुंदर
होती; तिचे सौंदर्यावर आणि गुणावर दादला
भार संतुष्ट होता; परंतु तो पंजाबी जवळ आले
ला लग्नांन त्याच्या योगानें ती तशी सुखी नव्हती.
त्याचे केंस मांही काळे व काही पांढरे झाले हो

ते

ते ने त्याचे आतारपणास मांगव, ते लोभ पाह
 का. हे वाटून ही ते विचारायान बसे तिन्हां त्या
 स नवकून हळूच यत्नाने निव्य त्यांतोळ काही पा
 दरे वैसे उमटून काढा. किंस्त असे वाटे किंजा
 कुन किंतिशक मोठी वगही जसेत, परंतु वाटे
 कून जाणजे नवयाचे आतारपणाचा खुणा लोभ
 स जिमक्या नदिहताल निमके वग ही वडोळ
 होतो लोभ असे वाटे कि. हे पांढरे लोभ माथ्या
 नवयाचे वडोळपणास भरण क्काल, लोभान लो
 क्हां उज्झा निवी विचारायाची पाणो येई, नेहरी
 ती त्यांतोळ कांही काळ वैन आटून काढा वा
 त्माणी उजोग जाणून साहा महिने काढा जाई. ती
 त्या वापडे काढवाण आंखम हळूही वग वर
 ला मारी.

वातव्य

उग्राम सारासार विचार नवजव नाही त्याच्या
 क्षणेपासूनही मोटा होतो. वग किना जाणजे दाद

त्यास

व्याने हिम उडित असतील, आणि ज्यांचे त्याचा
 स्पर्शकाळी हा जमेस, त्याणी भलतीहि गोष्ट करणे
 ती शक्य विचारवेंचून वळें नये. कोणतीहि गो
 ष्ट त्यासि बस्य आढळी, तथापि तांच निणे दाढ
 त्यास समजावून कोटी असतां त्यांत उभयतीचे ब
 हुन हिन होईल, जर्मिण तो स्त्रियांवा धर्मही होय.

म.स. १३

हेतूक आणि दोषे वैन

दोषे वैन हवे तळ्याच्या वरून कोडत कुंजत
 होत, ते तळ्यांतल दवा बहु कले पाहिजे, आणि
 तो दवाला बेड्यात बाणतो-रे पादा पाहा, न-स
 मोर कथ होत जाहे ते; हाय हाय, आतां जाण
 ती मज दावा होईक दुसरा सवतो-रे तुं दवा
 का वां दवाला भ्याला आहेक, कोने मोडणारी
 आणि जाणणारी संभव काय त्यानी ज्ञान दवा
 की, रान वैनजी, भवा वैनजी; ते ज्ञानात उभार

करावयासाठी

करायासाठी भांडत नाहीत; तर, एकाच दुसऱ्या
स पिढून लावावे, आणि आपण कळपाचा स्वामी
व्हावे, जेणेकरून भांडताहेत; असे अजिंठा आणि अजिंठा
जिल्ह्याची मुख्यशाखा उगीत आवे हे जाणवते न
व्हे. त्याच पद्धतीने जाणवते न व्हे, परंतु जाणवते
असे होईल कि, त्या दोघांतून एक होईल, तो पण
न या सज्जदावर येईल, नेहमी आपणच सज्जदावरून
किती एक त्याच पायावाला तुरुंगाले जातो, तर
जातून न पाहा वर, कि त्याच भांडणाची आणि
जाणवते किती जवळ संबंध जाते नी.

नारायण

कार शिराच्या भांडणांत जवळची दोन्ही महान
गारली जाताना, मग अे शिराच्या पण पण पुढे
जितकित त्याच जाण होतो हे जाण सांगायचे.
ज्यात सर्वसे जाण होत आहे, अजिंठा सज्जदा
नोष्टी, नोष्टी वर, जाणवते जाणवते; पर
तु जेवढे जाणवते त्याच जाणवते जाणवते अ

से मोठे विरला असताहेत. जे वज्रतांच्या दयाचें मि
मिन्न करून भांडण उचलतात, त्यांचें लक्ष फार
करून स्वार्थ साधनावर असतें; ते लोकां करितां
भांडत माहींत; तर, आपले हातीं राजसत्ता या
वी, आपण राजभोग भोगावे, आपले आज्ञे खालीं
सर्वानीं राहावें, क्षणोन भांडत असतात; मग
ते अधिकारावर स्थिर झाले क्षणजे प्रथम प्रजा
पीडनास आरंभ करितात; यास्तव असेजे भांडणा
रे त्यांपासून शाहाण्यानीं दूर असावें सामर्थ्य
जालव्यास दोन्ही भांडतेपक्षांस सनयीं हाणून
पाडावें, आणि लोकांची पीडा निवारणकरावी.

— ○ —
गोष्ट ७५.

गाद्यांतील सांवर

कोणी एकसांवर पारध्याच्या कुतऱ्यानीं झाडीं
तून जसकून भदलें, तें पळत पळत एके खेडांतील

गुरांच्या

गुरांच्या गोद्यांत शिरून पेंद्याच्या गंजीत दडून राहिल; ते पाहून तेथील एकवेल त्यास ह्मणतो, रे, त्यां एथे येऊन काय योजिलें आहे? मला ज्ञासें वाटतें कीं ज्यास भिजन तूं लिंकलें आहेस ते मरण तुला एथें रोकडें प्राप्त होईल. सांबर त्यास ह्मणतें, मित्रहो, जर तुझी सर्व कृपा करून उगेराहाल तर माझा निभाव होईल; सबड साधून मी एथून लवकरच जाईन. मग ते सांबर सांज होई पर्यंत तेथें होते. संध्याकाळ होताच, प्रथम कडव्याच्या जुड्या घेऊन गुराच्या गोद्यांत आला, त्याच्या दृष्टीस ते पडलें नाहीं; त्यानंतर वाड्यावरील कारभारी आला, त्यानेही त्यास पाहिलें नाहीं; तेसमयीं सांबराचे ठायीं हर्ष साईना, ते बैलांस ह्मणूं लागलें, गडेहो, तुझी धन्य आहे; आज मी वांचलों तो तुमच्या धर्मानें; तुझा सारखे परोपकारी कोठेही नसतोल. ते ऐकून त्यांतील एक बैल त्यास ह्मणतो, रे, त्यां एथून बरेपणीं निभावून आपले ठिकाणीं जावे, हें आ

मध्या मनापासून आहे, तर ईश्वर करू आणि या वाड्याचा धणो एथे मयेऊ, तो आला असतां, त्या सशंभर डोळे आहेत; त्याच्या दृष्टी पुढें तूं या पें व्यांत लपलें जाणार नाहीस. असें बोलताहेत तंव वाड्याचा धणो बाहेर गेला होता तो घरीं आला, येतांच प्रथम गोव्यांत गेला, आणि चाकरांवर चडफडून झणतो, रे राग्या, यावेला पुढें काडवा कांरे नाहीं? रे मी नित्य हाका मारितों तऱ्ही तुझांस लाज कशी नाहीं? रे सोग्या, त्या वेला पुढें दुसऱ्या चार जड्या आणून घाल; कायही लवंडीचीं हाड माणसें हीं! असा चडफडत तडफडत दकडून निकडे फिरतो आहे, आणि सर्वत्र निरखून पाहता आहे, तंव, पेढ्यांतून सांवराचीं शिंगें त्याचे दृष्टीस पडलीं; तीं पाहतांच तो चांकरांस झणतो, रे हेरे काय या पेढ्यांत! रे सांबर, रे धांवा रे धांवा. तें ऐकतांच चाकर बडगे घेऊन धांवले त्याणीं तत्काळ त्या सांवराचा प्राण घेतला.

तात्पर्य

तात्पर्य

आपले घरचे कामाची काळजी आपण जित की बाळगितो, तितकी चाकर बाळगीत नाहीत; होईल तसें होऊ, जाईल तसें जाऊ, असें ह्याणू न ते निश्चित असताहेत. ज्याचें अन्न खावें त्याचें हित होईल ते करावें, हा जो सेवकांचा धर्म, तो त्यांचे खर्मींही नसतो; त्यांचे विना सर्वकाळ आपले स्वार्थावर असतें; तो ज्यांत साधेल ते ते करीत असतात, त्यापुढें धण्याचें हित त्यांस दिसत नाही. पाहिलें असतां, आंगचे उधळण्यामुळे मोडले गेले असे श्रीमंत थोडकेंच निघतील, परंतु चाकरांनीं नाडिल्यामुळे धुळीत मिळाले असे पार. यासाठीं धण्यानें आपल्ये कामास आपण स्वतां सावध असले पाहिजे; केवळ चाकरांचे विश्वासावर राहूं नये.

(११६)

गोष्ट ७६

कुतरा आणि लांडगा

कोणी एक लांडगा बज्जत दिवस उपास पडून रोडेला होता, तो भक्षा करितां फिरत असतां एके चांदिणे रात्रीस एके कुळंब्याचे वाड्या पाशीं आला; आंत शिरला तो तेथें त्याणें एक खोजलेला कुत्रा पाहिला; त्याचें त्याचें आगत स्वागत झाल्यावर लांडगा कुत्र्यास पुसतो रे, तूं फार चांगला दिसतोस; मी खरेंच सांगतो कीं, तुझ्या प्रमाणें पुष्ट, आणि देखणा आपण आजपर्यंत कोणीही पाहिला नाही; तर सांग वरें याचें कारण काय तें? रे, मी तुझ्या पेश्यां पंजास बांद्यांनीं अधिक उद्योग करीत असेन; इतकें करून ही मला पोटाभर खायाला मिळत नाही. कुतरा द्याणतो, रे, मी करितों तसें तूं करशील तर, तूं हो मज सारिला सुखी होशील; लांडगा पुसतो,

तूं

तू काय करीत असतोस? कुतरा ह्मणतो दुसरे काहीं नाही, धन्याचे दारापुढे रात्रीची चबकी करून मी घेरांस येऊ देत नाही. लांडगा ह्मणाला, तें मी मनापासून करीन गद्या; अरे, जो मी रानांत भटकत फिरून हिव पाऊस सोसतो, त्या मला घराचे काचे खाली बसून पोटभर अन्न मिळाल्यास दुसरे काय पाहिजे? या प्रमाणें ते उभयतां गोष्टीकरीत होते इतक्यांत, कुतऱ्याच्या मध्यास दोरीचा किरकोचा पडला होता त्यावर लांडग्याची दृष्टी गेली, तेव्हां तो त्यास पुसतो, गद्या, हें तुझ्या गव्यास कायरे दिसतें? कुत्रा बोलाला, अं:, तें काहिं नाही; लांडगा ह्मणाला, नाहीं यण मलातर कळों देशील कायतें? कुत्रा सांगतो, रे, मी अमळ हाड आहें; लोकांस घावतो ह्मणोन, आणि मी दिवसास जिजली ह्मणजे रात्रीस चौकी चांगली करीन ह्मणोन, माझा धणो मला दिवसा दोरीने बांधीत असतो; परंतु, इकडे दिवस मावळला रे मावळला, ह्मणजे त्याणें मला

सोडिलें

सोडिलें; मग मो राजा, व्हावें तिकडे फिरावें.
 माझे खाण्या पिण्या विषयी तर, माझा धणी
 आपले हातीं मला उष्टीं चारितो, तशींच
 अवधीं घरचीं माणसेंही माझी माया करिता
 त, पाचावर भाकर तुकडा उरेल तो मजवां
 घून दुसरे कोणास टाकीत नाहींत; आतां पा
 हा बरे कीं, मजसारिखें करिशील तर तूं किति
 सुखी होशील? तें ऐकतांच लांडगा मागले पायीं
 पळत निघाला, न्यास कुत्रा हाक मारितो, रे
 घेरे घेरे, पळतोस कां तें सांग? लांडगा दूळून
 च उत्तर करितो, नकोरे बावा मला तें सुख;
 तें तुझे तुला अक्षयी असो, मजसंगतीं तर मो
 कळे पणाचो गोष्ट असेल ती कर; तुझे सारिखें
 बाधून ठेवून मला कोणी राजा कैद्यासही न
 को.

तात्पर्य

मोकळेपणा अहून गरीबीची चांगली, परंतु प
 रतंत्र पणा अहून मोठो पदवी चांगली नव्हे. जो

पराधीन

पराधीन झाला त्याचा सुज्ञपणा, धोरपणा, धैर्य, तसेच दुसरेहि धोर धोर सद्गुण, त्याचे उपयोगी नाहीत: त्यास धण्याच्या सूत्रानें बागणें प्राप्त आहे, आणि धणी लांगेल तें मोच कर्मही करणें आवश्यक आहे.

गोष्ट ७७.

मेंढरूं ज्यास बकरीनें पाळिलें होतें

एक मेंढराचें पोर एका बकरीनें पाळिलें हो तें, तें एके दिवसीं, बकरी संगतीं असतां, त्यास, एक लांडगा वाटेनें जात होता तो झणतो, मुला तूं चुकतोस, हो तुझी आई नव्हे, तुझी खरी आई ती—त्या समोरच्या कळपांत चरत आहे. मेंढरूं उत्तर करिते, बाबा, तूं झणतोस तें खरें, परंतु जिणें मला किति एक महिने पधेंत उपाय नाहीं झणोन पोटांत भागविलें, आणि व्याली तेव्हां या पृथ्वीचे पाठीवर निराधार टा

कून

कून आपण निघून गेली, ती माझी आई असे
तू छानशील तर छान, मी तर या बकरीस मा
झी आई असे छानतो, कीं जिणे मला दोन व
नाथ जाणून माझा अंगीकार केला; पोटाच्या लें
करा प्रमाणे पोशिलें, आणि सर्व गोष्टींनीं माझा
सांभाळ केला. लांडगा छानतो, अरे, पण जि
णे तुला जन्म दिलें ती तुला पूज्य असावी, आ
णि तुझी ममता तिजवर विशेष व्हावी. मेंढरू
उत्तर करितें; तिणे जन्म दिलें असें मी छानणा
र नाहीं; जोस मी काळा किं गेरा होईन हें
ठाजक नव्हतें, तिणे मला जन्म दिलें ही गोष्ट
जर खरी आहे, तर तिणे हाही मजवर मोठा
उपकार केला, कीं मला पुरुषाचें जन्म दिलें,
जेणे करून मी खाटिकाचे हातीं पडणार. तर
पाहा बरे जीचा कोणतेही प्रकारानें मजवर उ
पकार नाही असे आईस मी आई कशीं छानूं.

मातृवर्ध

तात्पर्य

जी आपलें बरें करितात तीं आपलीं माय बापें, ज्याणीं नुसतें जन्म दिलें तीं मळत. आई बाप आणि मुलें, यां उभयतांनींही एका मेकां स उपयोगीं पडलें पाहिजे: मुलें अज्ञान आहेत पर्यंत आई बापांनीं त्यांचे पाळण पोषण करावें; विद्याभ्यास करवावा; सनखी लाड न करून त्यां स आपले आहेत ठेवावीं; सग पुढें तीं कर्ती झालीं झणजे त्याणींही, आई बापांस कोणते गोष्टी विषयीं उणें पडूं देखें नये. असें हे परस्परान्ते धर्म आहेत. बळत करून मुलें डाड निघतात हें खरें, कीं तीं आपले वयाचे भरांत आई बापांचें ऐकत नाहीत; तशीं किति एक आई बापें ही वाईट आढळतात; कीं तीं आपले मुलांस लाहान पणीं शिकवाया विषयीं अम घेत नाहीत; आपले सामर्थ्या प्रमाणें त्यांस खाया ला खर्चायाला देत नाहीत; आपण वडील इतका सत्तेनेच त्यांस असें वाटत असतें कीं आ

पण जे जे करूं तें तें मुलानीं निमुट पणें साहा
व असावें: मग मुलेंही तें पाहून मर्यादा सो
डितात. ह्मणोन बाप लेंकानीं, सोयऱ्या सोयऱ्या
नीं, अथवा दादले बायकानीं, एक मेकांचें बरें
करीत असावें तरच प्रीत राहात्ये: ज्यांत प्रीत
नाहीं तो सोयरे पणा नांव माच.

गोष्ट ७८.

मोर जो आपला खर वार्डट ह्मणोन खेद करी

एके दिवशीं मोरास आपला शब्द कठोर ह्म
णोन बळत खेद झाला, त्याणें सरस्वतीची प्रार्थ
ना केली, हे दीन दयाळे देवि, मी तुझे वाह
न असतां मला खरा विषयीं कोकिळानें जिंका
वें हें तुझ्या कीर्तीस वार्डट आहे; पाहा बरें, को
किळ बोलूं लागला ह्मणजे सर्व लोकांचे कान ति
कडे लागतात, आणि मी तोंड उघडलें पुरे, ह्म
णजे माझी घट्टा करितात. ती मोराची प्रार्थ

ना

ना ऐकून देवी त्याचें समाधान करित्ये, बाबा, मधुर स्वरा विषयीं कोकिळ सुखी आहे असें तुला वाटतें, तर देखणे पणानें आणि मोठे पणानें तूंही सुखी आहेस. मीर ह्मणतो, देवी वाणी जर गोड नाही तर त्या नुसते देखणे पणास काय करावें. देवी बोलली, अरे ईश्वरानें एक एकास एक एक गुण दिला आहे: तुला सौंदर्य; गरुडास बळ; कोकिळास सुस्वर; पोपटास मनुष्य वाचा; पारकास शान्ति; हे पक्षी जसे आप आपले गुणावर संतुष्ट आहेत, तसें त्वांही असावे; नाही तर उगीच आशा वाढवून आपणास न सतें दुःख माव करून घेशील.

तात्पर्य

एकानें सर्व गुण संपन्न असावे अशी ईश्वराची इत्थानाहीं: या करितां ज्यास अनेक गुणा विषयीं आसोशी आहे, त्याणें, ते प्राप्त होत नाहीत ह्मणोन खिन्न होऊन आपणांत आहेत त्यां गुणांचा आनंद करून घे; असे घेऊन त्यांचीच दृष्टी करावी.

सर्व

(१२१)

सर्व गुण संपादन फळ हेचकिं, चित्तास समाधान व्हावें; तें समाधान, ईश्वरें आपणास जें अनुकूल केलें आहे तितक्यांत करून घेतलें असतां, या मनुष्य लोकां जें सुख तें त्या पुरुषास प्राप्त झालें.

गोष्ट ७६

मुंगी आणि माशी

एके दिवशीं मुंगी आणि माशी यांची, आपापले घोरपणा विषयीं मोठो कटकट झाली: माशी मुंगीस ह्याणाली, अग्रे, माझे घोरपणाची तर कोणास आंतिच नाहीं: पाह्या कीं यज्ञ घागा दिक कर्मा मध्ये जे जे पदार्थ असतात, ते मुळीं नी जाखत्ये, नंतर देवांस प्राप्त होतात. देवळा मध्ये जे पदार्थ टिकाण ते माझे. नी देवळांत असत्ये इतकें को

णी

णी असत नाही. मला राजाचे सभेत जायास कड
 पळा नाही. मी राजाचे खांद्यावर बसवें. या प्रमा
 णे, मला जे जे व्हावे ते मी अम कोट्या पांचून लावें,
 पित्तें, आणि भोगित्तें; अशी जी मी, त्या मणीं तूं रं
 क बरोबरी कशी बरें करिशील? सुंगीनें ते सर्व एकू
 न घेऊन तिला उत्तर केलें अग्रे, ऐकत्येस; पोर यो
 रांचे घरीं जाऊन जेवणें, त्यांत प्रतिष्ठा आहे खरी,
 पण बोलावणें असलें तर. तुला तर लोक हांकीत
 असतात, तरी तूं निलाजरेपणीं पाना वरून उठत
 नाहीस. तूं राजसभेत जाण्याच्या, आणि राजा
 चे खांद्यावर बसण्याच्या गोष्टी, मोठ्या बनावत
 कांगालिद्धास; परंतु मला पकें आठवतें किं, एके
 दिवशीं मी दाणा घेऊन घराकडे जात असतां वा
 टेवर, तुमच्यांतला एक गटहस्थ एके परार्थावर
 असून मिटक्या मारीत होता, ज्या परार्थास नांव
 ही तोडीं उच्चारयास कंटाळा येतो. आतां
 तूं ह्मण्येस, कीं मी देवळांत पार वेळ असतें,
 त्याचें कारण मी तुला सांगवें; तुला घर ना रा
 र, ना कांहीं उद्योग, ह्मणोन तुलावेळ जात ना

हीं;

ही; त्यामुळे तू देवळांत राहून वेळ घालवित्यस. तू आद्यासारिला थम घेऊन दाण्याचा संयद्ध करीत नाहीस, ह्मणोनच तुला घडोचे दिवशीं उपाशीं मरायाचें पडतें; आणि आह्मी उद्योग करितों ह्मणोन त्या शिवां मध्ये खाऊन पिऊन उवायाचे घरांत सुखी वसतो.

तात्पर्य

उद्योग हि नाना प्रकारचे आहेत. किति एक असे आहेत कि ज्यांत कांहीं फळ नसतें; जे करून न खोटी बडार्द माच मिरवावी, आणि दुसऱ्यास आपला कंटाळा आणावा. दुसरे किति एक असे असताहेत कि, ज्याचा करणारा, जेथें गेला तेथें सर्वास आवडतो. उद्योग आहे ह्मणोन राज सभेस जातो असें नाहीं तर, काहीं उद्योग नाहीं ह्मणोन जो तेथें वेळ घालवाया करितां जातो, त्याजें राज सभेस जाण्याची प्रतिष्ठा सांगू नये, दमा साठीं जे देवतार्चन मांडितात, त्यांची तो

भक्ति

भक्ति काय कामाची? ज्यास आपले घरी कोंड्या
चीही भाकर मिळेल, त्यास घेरांच्या पक्कीस
मिष्टान्ने जेवायास मिळून घोरपणा काय? तर तो
च मनुष्य घोर क्षणाचा, जो उद्योगी; जो आपण
मिळविलेले सपत्नीचे सुख घेतो; ज्यास उद्योगी पुरु
ष आवडतात; ज्यास शाळशांचा फटाळा; असले
पुरुषास घोरपदवी नसेना कां, तो सर्वमान्य होय.

गोष्ट ८०

झातारा कुत्रा

एके कुत्र्याने, पूर्वी, आपले ज्वानीत असतां पु
ष्कळ पारधी करून धन्याचा लोभ संपादन केला;
ने समयी धन्याने त्याचे मुके घेऊन घेतावे; कुरवा
ळीत बसावे; त्यास चांगलें चांगलें खाणें यावे; म
ग वय झालें तेव्हां त्या कुत्र्याच्याने तशी चाकरी
होईनाशी झाली; यसें असतां ही, एके दिवशीं तो

धन्या

धन्या संगतीं पारधीस गेला होता; तेथें बरोबर
 व्या कुच्या पुढें जाऊन त्याणें एका हरणाची त
 गडी धरिली; परंतु त्याचे तोंडांतोळ किती एका दां
 त पडले होते, व राहिलेले हासत होते झणोन
 त्याच्यानें ती चांगली धरवली नाहीं; आणि तें ह
 रण हिंसकाहिंसक करून सुटोन गेलें; तें पाहून ध
 न्यास मोठा राग येऊन तो त्यास बडवायास नि
 घाला; त्यास कुत्रा झणतो, रे रे रे, अधमा! झ
 णभर हात आटोप; मी तुझा जुना चाकर, याचा
 काहीं विचार कर! रे मी हरण धरायास मनांतू
 न कांहीं आग्रस केला नाहीं, परंतु माझा उ
 पाय नाहीं तेथें मी काय करूं! या आतारप
 णीं मला तुझी चाकरी होत नाहीं झणोन तुला
 जर क्रोध येतो, तर माझ्या मागले चाकरीकडे ह
 ट्टे, आणि तो घालीव.

मात्यर्थ

मातृव्य

बडत करून धनी लोकांची दानप्रता अशीच आढळते. जव पर्यंत आपण त्यांचे उपयोगी पडतो आहो, तव पर्यंत ते आपले; आपला उपयोग नाहीसा झाला झणजे मग, ते आपले नव्हेत. असेच, किती एक अधम पुरुष, ज्यां वर आपण उपकार केले आहेत, ते मागेच न आठवितां, पुढें आपले पातून उपकार घडत नाहीत, असावा घाटे घडतात झणोन आपल्यास उलटा उपकार करूं पाहातात.

मोड ८९.

दुखणाइत घार

एका घारीचा पुन फार दिवस दुखण्यांत पडून अगदीं अंतला, ते समयीं त्यास आपलीं पूर्व कर्मां आठवन मोठें भय उत्पन्न झालें. तेव्हा तो मा

तेस

तेस द्वाणतो, आई, कांहीं तरि व्रतें, उपोषणें, दे
 वभक्ती करून, देवा पाशीं मला अरोग्य माव.
 आई त्यास उत्तर करित्ये, बाबा, देव तुला आ
 रोग्य करील, याचा भरंवसा मला दिसत नाही.
 जो तू जन्मवर हिंसाच करित आला आहेस, ज्या
 त्यां देवास अर्पण केलेलेही पदार्थ हरण करण्या
 विषयीं मागे पुढें पाहिलें नाही, आणि त्यांकर्मा
 चा तुला कधीही पश्चात्ताप झाला नाही, त्या तुझ्या
 आरोग्याविषयीं मीही देवाकडे कोणते तोंडानें
 प्रार्थना करूं?

तात्पर्य

मजपासून पुष्कळ दुष्कर्में घडलीं आहेत; या
 तां माझी गत काय होईल? अशा विचारांत पडो
 न मरत्ये वेळीं जे महा भय प्राप्त होणार, तें ल
 क्षांत ठेवून आजच कां सावध होऊनये? जो अ
 र्जर झाला, आणि ज्यास पुढें पाप करायास शक्ति
 राहिली नाही द्वाणोन झाला जो पश्चात्ताप, तो त्या

जा सरा पश्चात्ताप नव्हे. खया पश्चात्तापा वांचून ईश्वर क्षमा करीत नाही; कां किं असले पातकाची क्षमा करून देवानें पापाची दृष्टि काशी करावी? यासाठी, जो आपला शेंवट सुखानें प्यावा असें इकितो, त्याणें पूर्वीच मावध होऊन पापापासून हात आटोपावा.

मोष्ट ८२

सिंह आणि उंदीर

एक सिंह, उष्ण काळचे दिवशीं अरण्या मधें एके आंब्याचे शीतळ छायेस सुल निजला होता; तेथें त्यास उंदिरांनीं फार उपद्रव मांडिला, तेणें करून तो जागा होऊन त्याणें पंजांत एक उंदीर धरिला, त्यास पिसडून टाकणार तो, त्याणें सिंहाची प्रार्थना केली, महाराज, आपण घोर, सर्व आपदांचे राजे, मी आपले पुढे केवळ रंक, माझा

रक्षानें

रक्ताने-आपले हात विटाळू नयेत; मला जीव दान घावे हेंच खात्रीस उचित आहे. तें ऐकून सिंहास द्या आली, आणि त्याणें त्यास सोडून दिलें. पुढें एके दिवशीं, तोच सिंह अरण्यांत फिरत असतां, त्याच आंब्या जवळ पारध्यानें जाळें मांडिलें होतें, त्यांत सांपडलागेला; ते समयीं त्याणें आपलें बळ होतें तितकें बेचलें, परंतु सुटका होईना; तेव्हां निराश होऊन मोठ्यानें आरोळी मारिली; तो ऐकतांच तो उशीर त्या जवळ धावून आला, आणि ह्मणतो, राजा, भिऊं नको, स्वस्थ ऐस. असें ह्मणून त्या उंदिरानें आपल्ये दातांनीं जांब्याच्या गांठी कुरतुडून सिंहास मोकलें केलें.

तात्पर्य

मोठे आहेत त्यांचे दिसमयीं लाहानाचे हातून महत्कार्य होतें; या माठीं, जे आपले सत्तेखालीं आहेत त्यांवर आवडीनें कृपाच करित असावी.

लाहानाचे

लाहानाचे हातूनहि उपकार होऊं शकतात, ते
 भव हे सर्वकाळ सारखें चालत नाही, अशी गो
 छ आहे जर, तर मग आपण सर्व लोकांशीं व
 रेभावानें कां चालूं नये? आपले चालते काळां
 त आपण जर लोकांवर उपकार करून ठेविले
 तर, लोकहि आपले पडते काळांत उपयोगी प
 डतील: सर्व न पडले तर, त्यांतून कोणो एकादा त
 री कतज्ञ निघेलच; किं ज्या एकाच्या साहित्यानें
 आपलीं सर्व संकटे दूर होतील.

— ○ —
 गोष्ट ८३

उदिराशीं सिद्दीबे खान

मागील कथेंत सांगितला सिंह आज्यांतून मो
 कळा झाल्यावर प्रसन्न होऊन त्या उदिरास झा
 णाला, रे, तुझा मो मोठा उपकारी झालों, आ
 तां तुला व्हावे तें माग, मो देईन. तें ऐकू
 न उदीर फुगला, आणि आपली योग्यता काय?

मागावे

(१३९)

मागावें काय? न मागावें काय? याचा विचार न करितां, सिंहास विमंती करितो, महाराज, ज्या अर्थी आपण संतोषानें व्हावें तें माग झणोन बो लतां, त्या अर्थी मोहि भीड न धरितां मागतों, किं मला आपली कन्या द्यावी. ते शब्द कार्गी पडतांच सिंहास मोटें वार्डट वाटलें, परंतु का य करील? वचनास गुंतला यास्तव, दिली, असें बो लून, त्याणें आपली लेकर उंदिराचे स्वाधीन करा यास आणिली, ती तारुण्याचे धुंदीनें चालत अस तां, तिचा पाय वर पडोन उंदीर तत्काळ मरण पावला.

मात्सर्य

आपले ठायीं सारासार विचार नसला तर भल ताचे पदार्थ इकून आपण दुःखांत पडतो; सा रासार विचार ज्यास नाही तो मोठा सार्वभौम राजाहि आहे, तथापि आपणास सुखी करूं शक त नाही; तो राजा असून रकाची दुःखें भोगितो;

आणि

(१४२)

आणि रंक आहेत ते या सारासार विचाराच्या योगाने इद्राचे संपत्तीचे सुख भोगितात. या सारासार विचाराचे लक्षण हेच कि, मी कोण? माझी योग्यता काय? माझा निर्वाह कितक्याने होतो? इत्यादिक पाहून जे पाऊन टाकणे.

—○—
गोष्ट ८४

ससे आणि वेडूक

एके समयी प्रचंड वारा सुटोन संपूर्ण झाडे डोळू लागली; भुई वरील पातेरा उडो लागला; आणि धुळीने दिशा धुंद झाल्या; ते पाहून एके कुपणांत ससे होते ते भयाने गलवलून पळाले, ते मोठे प्रयासाने कुपणाची वई उडोन बाहेर पडले, आणि जीव घेऊन धांवताहेत तो, पुढे एक नदी आडवी आली. ते समयी ते कष्टी होऊन हाणतात, अहो, आतां शिमा झाली: जिकडे जावे तिकडे आवले मागे विपत्तीच लागतात; तर आ

तां

तां अशा संकटांत काळ जो काढावा, त्यापेक्षा
 नदींत पडोन जीव द्यावा हें बरें. असा सर्वांनीं
 निश्चय केला; आणि नदीचे कांठाशीं गेले, तेां ते
 थें वेडूक बाहेर निघाले होते, त्याणी त्यांस पाहून
 न पाण्यांत उड्या टाकिल्या, आणि मळीं जाऊ
 न बसले; ते पाहून त्यांतोला एक आतारा ससा,
 वेडुकांकडे हात दाखवून म्हणतो, रे हें पाह!
 भय हें सदां मागे आहे; अशी गोष्ट असतां, आ
 पण त्यास भिऊन जीव जो द्यावा, त्यापेक्षां धैर्य
 धरून, जें दुःख येईल तें साहान संकटा समोर
 कां होऊं नये? तें ऐकून सर्वांनीं धीर केला, आ
 णि तेथेंच उभे राहिले असतां काहींकां घटिकांनीं
 वादळ शांत होऊन ते स्वस्थ झाले.

तात्पर्य

कितिएक लोक नाना प्रकारचीं भयें कल्पू
 न, हाय हाय! कसें होईल? काय होईल? अशा
 चिंतेनें रात्र रिवस कडित असतात. त्यांस असें धा
 टतें किं काय जीं दुःखें आहेत तीं सर्व आपल्या

च मागे आहेत. वरकड सर्व विश्व सुखी आहे. परंतु ते ज्यांस सुखी झणून झणतात; त्यांचीं दुःखें जर ते पाहें लागतील तर, त्यांस असे वाटेल कि, आपण आहो ते बरे आहो; ईश्वरानें आपले कडोन, सर्वांस सुख दुःखें सारिलीं वांटिलीं आहेत; तीं आपणास अधिक उणीं वाटतात, हा आपला वेडेपणा.

— ० —
गोष्ट ८५

वेडूक आणि कोल्हा

एक बळभाष मांवाचा वेडूक होता, तो एके समर्थी तव्यांतून बाहेर निघोन एका उंचा जाग्यावर जाऊन बसला. तेथून मोठ्या स्वरानें सर्व सावजांस पाचारून ऐकवितो, अहो, ऐकतां, मी मीठा चांगला वैद्य आहे; कोणता कसाहि रोग असला तरी मला दूर करितां येतो; असें बोलून तो आपला जाणतेपणा दाखवाचा करितां कां

हि

हि शाखांतील बघनें हि गुडबुडू लागला. सावजां स त्यांचा अर्ब समजला नाहीं, परंतु वाटले किं हा कोणी मोठा जाणता वैद्य आहे. मग तो जे जे बोलत गेला त्यास सर्व माना डोलवित गेले. तेथ कोल्हा होता, त्यास ते सादिले नाहीं; त्या गे रागे भरून वेडुकास झाटले, अरे मूर्खा, तुझ्या तोंडाचा जबडा धुंफलेला आहे, तुझे सर्वांग डागाने भरलेले आहे, तुजवर कांहीं तेज दिसत नाहीं, तो तू द्वाणतोस किं, मी दुसऱ्याचे रोग दूर करीन, याची तुला लाज कशी वाटत नाहीं.

तात्पर्य

आस आपले आंगचे दुर्गुण नीट करवत नाहींत, त्यागे दुसऱ्याचे ते नीट करण्याचे भरीस पडोनये. जो दुसऱ्यास उपदेश करितो त्याचे आचरण तर असें असावे, किं त्या विषयीं लोकांस विकल्प येऊंच नये, तरच त्याचा उपदेश मान्य होईल. जो दोष दुसऱ्यानीं टाकावा द्वाणोन आपण चौदांत उ

पदेश

(१३६)

पदेश करितो, त्याच दोषाने आपण लिप्त आहो
तर तो मान्य कसा पडेल? आणि आपली चट्टा
झाल्या वांचून कशी राहील?

—○—

गोष्ट ८६

डोम कावळा ज्याणे मोराचीं
पिसें आंगस लाविलीं होती

कोणी एका डोम कावळ्यास असें वाटलें किं आ
पण घोर व्हावें, आपल्ये जातीचे लोक हलकें, यां
चा समागम करूं नये. असें मनांत आणून त्याणें कां
हीं मोराचीं पिसें गोळा केलीं, आणि तीं आपले पा
खांत रोवून तो मोरांचे मंडळींत शिरला. मो
रांनी त्यास पाहातांच ओळखून त्याचे भोंव ता
ले मिळाले, आणि प्रथम, चेंचो मारून मारून अ
र्धमेला केला; मग त्या पासून तीं छोटीं पिसें व
चाडून घेऊन त्यास आपले मंडळींतून हाकून दि
ले. अशी अवस्था झाल्यावर तो विन्न होऊन आ

पले

पले जातींत शिरायास लागला, ते समयीं का
 वव्यांस त्याचे पूर्व ढंग ठाउक होतेच, त्याणी त्या
 स जवळ उभें केलें नाहीं. आणि त्यांतून एका का
 वव्याने त्यास व्ही घू करून द्याटलें, रे मूर्खा, ईश्व
 रें तुला ज्या जातींत निर्माण केलें, ती तूं सो
 डिली नसतीस, तर आज तुला हा अपमान कां
 प्राप्त झाला असता?

तात्पर्य

ईश्वरें आपणास ज्या स्थितींत निर्माण केलें आ
 हे, ती वाईट मानून दुसऱ्याचा घोर पणा आपले
 ठायीं ओढून आणायास गेलों असतां, विपत्तींत
 पडतो; आणि आपले बरोबरी घ्यांचे मनांत आ
 पला कंटाळा आणितो. असा पुरुष असतो तो देा
 ही कडून फसतो; पर जातीचे आहेत ते त्याचा ति
 रस्कार करून उपहास करितात; आणि जातिदे
 वी द्वाणून स्वजातीचेहि अंगिकार करित नाहींत.

गोष्ठ

(१३८)

गोष्ट ८७

सिंह आणि पशु

एके समयीं सिंह आणि कितिएक पशु, याचां करा
र झाला किं, आपण एका मते एका विचारानें वा
लावे; व जें मिळेल तें सारिखें वांटून घ्यावे. एके दि
वशीं सिंह, कोल्हा, लांडगा, आणि तरस, यां चौ
घानीं मिळोन एक हरण मारिला; त्याचे कोल्ह्या
नें चार वांटे केले. तेव्हां सिंह पुढें होऊन आ
णि त्यांतील एका विभागा कडे बोट करून त्यां
स द्वाणतो, रे ऐकतां, हा भाग मी माझा कर द्वा
णोन घेतों. हा दुसरा तर, मीच घ्यावा, कां किं,
तुझी जो पराक्रम केला, तो सगळा माझे बळा
वर. मग तिसऱ्या भागाकडे पाहून तो डोकें
हालवून द्वाणतो, हा भाग मी या साठीं घेणार
किं, ज्या अर्थीं तुझी माझी प्रजा, आणि मी तुमचा
राजा, त्या अर्थीं तुझी मला भक्तीनें द्यालच.
आतां हा शेवटचा भाग, तुझी जाणतां; सांप्रत

आपला

आपला काळ अडचणीचा आहे; सेने करितां आपला जवळ भक्ष्याची बरब पुष्कळ नाही; ह्या गोन मला हा जतन करून ठेवणें प्राप्त आहे. कां कि, पढें अडचण पडेल तों तिची सोय आज करून ठेवावी अशी नीति आहे. कां? मी ह्याणतों हें तुमचे विचारास येतें ना? नाही ह्याणाल तर त्यांत माझे कांहीं जात नाही; तुमचाच नाश होईल, हें लक्षांत आणा.

तात्पर्य

दुर्बळ आणि बळवंत यांची एकी फार दिवस नोट बहिवाटत नाही. बळवंत आहेत ते मुळीं एक होतां वेळे, आणि आप करितात; परंतु संधि फावली असतां करार मोडायास त्यांस उशीर लागत नाही. ह्याणोन, त्यांशीं योग करणें हेंच प्रथम मूर्खत्व होय. एक वेळ त्यांचे कक्षीं लागून फसल्यावर मग, आह्मास त्याणीं असें ठकवावें लाव हो? ह्याणोन दुसऱ्या पाशीं विस्मय करणें, हें तर अत्यंत मूर्खत्व होय.

(१४०)

गोष्ट ८८

लांडगा आणि वगळा

कोणी एका लांडग्यानें मेढा मारून खासा,
त्याचें हाडूक गव्यांत अडकलें, मग त्या वेदनेनें तो
वेडा होऊन टाहो करीत रानांत फिरूं लागला.
जो जो प्राणी भेटे त्याची तो प्रार्थना करी किं,
दादा, कृपा करून इतकें माझे गव्यांतील हाडूक
काढशील तर मी तुला चांगली देणगी देईन. तें
ऐकून एक वगळा देणगीचे लोभानें पुढें झाला,
आणि प्रथम लांडग्या जवळून आण भाष करवू
न, त्याणें त्याचे तोंडांत आपली लांब मान घा-
तली, आणि हाडूक बाहेर काढिलें. पुढें, देणगी
मार्ग लागला ते वेळीं, लांडगा डोळे बटारून त्या
स झणतो, रे, असो मूर्ख मी विभूवनांत पाहि-
ला नाहीं; अरे, तुझी मान माझे तोंडांत होती
ती न चावतां मी तुला जीवत सोडिला, तरि आ-
जून तूं संतुष्ट नाहींस?

तात्पर्य

तात्पर्य

कितिएक अधम असे आहतेत कि, त्यांस सा ह्य झालें असतां दोम दोम घडतात: ज्यास साहि त्य करायास योग्य नव्हे त्यास तें केलें, हा ए क: आणि त्यांशीं संबध करून आपणास संकटां त घातलें, हा दुसरा. कांकि, उपकारास अ पकार करणें हा दुष्टाचा आतिस्रभाव होय. अशाचे हातून हाणो न होतां सुटलां क्षणजे फा र मिळविलें क्षणोन समजावें.

—*—

गोष्ट ८६

दोघे ठक आणि भाजीविका

लोणी एका भाजी विकाचे दुकानावर दो घे ठक गेले, त्यांतोले एकानें त्याची दृष्टि चुकवून एक भोंपव्याची फांक चोरून सोबत्या जवळ दि ली, ती सोबत्याने आपले झग्यांत लिकविली. भा

जी

जीविका पाळूं लागला तो, भोंपव्याची फांक ना
 होई; तेव्हां तो त्यांस छानतो, रे, तुझी साक्षा भों
 पव्याचा तुकडा चोरिलात तो लवकर टाका, ना
 होई तर तुमची शोभा राहाणार नाही. ते समयीं
 ज्याणें चोरी केली होती तो छानतो, रे दादा, मी
 शपथ घेतो, कीं तुझा भोंपव्याचा तुकडा मज
 पाशीं असेल तर माझे निसंतान होईल. ज्याणें
 लपविला होता तो छानाला, रे बाबा, मी जर तु
 झ्या भोंपव्याचा तुकडा चोरला असेल, तर तग
 ठे लोकांचे पाप माझे माघीं पडो. तें ऐकून भाजी
 विका त्यांस छानतो, रे मी तुमच्या बोलण्याचा
 भाव समजलों. तर तुझ्यां दोघांतून एकजण चो
 र आहे, आणि तुझी दोघेहि लूचे आहे, यां
 त मला कांहीं संशय नाही.

तात्पर्य

भल्यांचे वचन शपथे सारिले जसे, तसेच लबा
 डाचे हि. कां किं जो लबाडी बोलोन ठकवाया
 स इच्छितो तो, शपथ घेण्या विषयीं मागे पुढे पा

हाणार

हाण्णर नाही. द्वाणून, चोर, ठक, लबाड, हे सर्व एके माळेचे मणी, यांचे शपथेचा विश्वास करूनये. किति एक लबाड असे असतात किं, ते लबाडो करूनहि आपणास लबाडांत मोजित नाहीत. ते, शपथ मोडण्यांत पातक आहे हे जाणोन, तो करणे तर बशी करितात किं, जीत देण अर्थ, डावा, उजवा, जिकडे लावावा तिकडे लावितां येईल; ते पुरुष तर महा पातकी द्वाणावे; किं ज्याच्या इक्ष्माचेकरून ब्रह्मांडें होतात जातात; जो मनांचा साक्षा; त्या ईश्वरा पुढें हि जे पर्याय सांगायामेव चुकत नाहीत.

गोष्ट ६०

माळी आणि कुत्रा

एका माळ्याचा कुत्रा मळ्यांतले विहिरीचे कांठीं वागडत होता, तो आंत पडला, आणि कोरडें लागला. तें ऐकून माळी धांवत आला; त्यानें

त्यास

ત્યાસ બાહેર કાઢાયા સાઠીં વિહિરીંત હાત પાલ
તાંચ, કુચ્ચાનેં ત્યાંચે બોટાસ ચાવા ઘેતલા. તેઠ્ઠાં
ત્યાસ માઝી રામેં મરૂન બોલતો, રે દુષ્ટા, તુલા
વાંચવાયાસ જો હાત આલા! અરે, જ્યા હાતાનેં
આજ પર્યંત તુજેં પાઝળ પોષળ કેલેં, ત્યા માણે હા
તાસચ ત્વાં ઉપદ્રવ કેલા! તર મર આતાં, તુજ
સારિલા અપકારી પ્રાણી વાંચવાયાસ યોગ્ય નાહીં.
અસેં હાણેન તો કુચ્ચાસ વિહિરીંત તસાચ બુઝત
ટાકૂન ચાલતાણાલા.

તાત્પર્ય

જો કલત્ર આહે તો, કેલેલે ઉપકાર અર્થ ઘા
સવૂન ડલટા આપણાસ અપકાર કરિતો. યા સા
ઠીં, જે પરોપકારી પુરુષ આહેત ત્યાળીં, ઉપકાર
કરણેં તો પાચ પાઠન કરાવા: દુષ્ટાવર કેલા
અસતાં ફુકટ જાઝન આપલી હાણી આણિ અગા
સેં હાંસે માચ હોર્ડલ.

ગોષ્ઠ

(१४५)

गोष्ट ६९

पंतेजी आणि मुलगा

कोणी एका भाजेंतला मुलगा, पारंग्याची वा
हिले कमरेस बांधून, नदीत पोहायास शिकत अ
से. एके दिवशी त्यास वाटले किं, आपणास पो
हतां आले, आतां यां लांकडांचें काय प्रयोजन
आहे? झणून त्यानें तीं लांकडे कांठां ठेवून, न
दीत सराळी घेतली, तो ओघाच्या लोटानें ओं
डे पाण्यांत गेला; आणि गचकच्या खाजें लागला.
दम घोगानें एक दृक्षाची डाहाळी नदीत होक
ली होती, तेथें तो लोटत लोटत गेला; तेव्हां
तीस गच धरून बुडतो रे बुडतो झणून हाका
मारितो आहे, असे समयी त्याचा पंतेजी, नदी
चे कांठां सहज गेला होता, त्याचे कामीं ते क
रुणा शब्द पडले; तो पुढें जाऊन पाहतो तो,
मुलगा संकटांत दृष्टीस पडला. तेव्हां तीं लांक

उं त्याणें मुला कडे उडविलीं; त्यांस घरून तें कांठीं आला. ते समयीं पंतोजीनें त्यास हा उ पदेश केला: थरे मुला, आजून पुढें तुला ही संसार महानदी तरून जायाची आहे; तूं स्वतः अपणें वागायास ज्यापि त्रौढ नाहींस; यासाठीं तुजकून वडील आहेत त्यांचीं वचनें नदींत न रावाचें लांकडां सारिखीं मानून, त्यांचा तूं अनादर करूं नको.

तात्पर्य

कितीएक पुरुष असे अभिमानी असताहेत, किं ते सहस्र अडचणी सोसितील, परंतु दुसऱ्याची बुद्धि घ्यावी असें त्यांस वाटणार नाहीं. या संसार सागरा मध्ये राहाणें फार कठिण आहे; एवें असा कोणी पुरुष आढळत नाहीं किं, ज्यास दुसऱ्याचें साहित्य नको; त्या मध्येहि, जे तरुण आहेत; ज्यांस सृष्टीची रीत आजून पक्की समजली नाहीं; त्याणीं तर स्वबुद्धीनें चालूं नये.

(१४७)

गोष्ट ६२

कोंबडा आणि रत्न

एक तरुण-कोंबडा, दोघी तिघी तरण्या कोंबडा संगतीं घेऊन, उकिरडा उकरीत होता; त्या त जो अपूर्व पदार्थ सांपडे, तो त्यांस देऊन तो रिझवीत असे. तेथे अवधित एक रत्न त्याचे दृष्टीस पडले; त्याचे जोती वरून हे रत्न आहे असे त्याणें जाणिलें; परंतु त्याचा उपयोग कसा करावा तें त्यास ठाऊक नाहीं. मग त्याणें आपला मूर्खपणा झांकाया करितां त्यारत्नाचा उपहास आरंभिला: तो पांख उघडून मान हालवून, तें उवांकडे करून, त्यास ह्मणतो: रे, तूं चांगले आहेस खरे; परंतु तुला काय करावें? माझे बुद्धीनें तर तुझीं सर्व सृष्टीतलीं रत्नें, एका जोधव्याचे दाण्याची बरोवरी करूं शकणार नाहीं.

तात्पर्य

(१४८)

तात्पर्य

दवानें विद्या प्राप्त झाली; वरं वार्डेट, नीत अमो
त, हें समजू लागले; परंतु ज्यास त्यांचा उपयोग
करितां येत नाही, त्या पुरुषास तें काय होय?
जसें कोंबड्यास रत्न. जग असे जे पढत मूर्ख या
हेत ते, आपला मूर्खपणा झांकाया कर्तितां, वि
द्यादिकांचा उपहास करून, आपल्यास रुचते तें
स्थापूं लागतात: ह्मणतात कि, सध्या फळ देणा
या गोष्टींस सोडून, विद्यादिक गूणांस कायकरा
वें? असें ह्मणोन ते विद्वान असोमही, हलकां
कामें अंगीकारितात.

—*—

गोष्ट ८३

लांडगा आणि करडू

कोण्हे एके समयी उन्हाच्या तापानें एके करडू
वास फार ताह्याम लागली; तें एके बोद्यावर पा
णी पिताम्यास गेलें; तेथें बरसे कडेस लांडगा या

णी

णी पीत होता, त्यास पाकून तें खालचे कडेस पि
 छ लागले. तें खांडग्याच्या दृष्टीस पडतांच, त्याचे
 मनांत आले कि, कांही निमित्तानें कळ करून
 आपण यास मारून खावें. मग तो त्या करडुवास
 झणतो, रे, तू हें पाणी मढळ केलेस, यातांमीं
 आपली माहान कशीरे भागवूं? तर असें कराया
 स तुला काय कारण, तें खबर सांग? नाहीत
 र प्राणास मुकला जाशील. करडु विचारें घा
 बरलें, आणि नमून वेल् लागले; खांडगे दादा,
 तू झणतोसहें होईल तरि कसें? तुझे कडून का
 हात येतें तें पाणी मी पितों; असें असतां माझे
 मढळ केलेलें पाणी तुझ्याकडे उलटें कसें घडलें?
 खांडगा झणाला, तें असे, परंतु तूं लुच्चा आहे
 स; तूं आज साहा महिन्यावर, माझे मागे, मला
 शिष्या देत होलास, असें माझे कानीं झालें. करडु
 झणालें, हर हर, अशी गोष्ट कशी होईल? रे म
 ला जन्मून नुकतें तीन महिने झाले नाहीत, तो
 मी साहा महिन्यावर तुला शिष्या कसा देईन?
 खांडगा तेथेहि कुठित झाला. मग जोळ झोधाचा

आवेश

आवेश हाणून, डोळे नटाकून, हात पाय आपटि
न करडुवा जवळ आला, आणि दांत खाऊन हा
णतो, रांडलेका, शिच्या त्यां जर नसतील दि
ह्या, तर तसे बापां दिल्या असतील, एकून ए
कच. असें हाणून त्याणें त्या अनाथाचा प्राण घे
तला.

तात्पर्य

जो बळवान आणि घातकी आहे, त्यापुढें आ
पल्ये खरेयणाचे भरंवशावर दुर्बळानें राहूनये.

बोष्ट ६४

कोंबडी आणि चिमणी

एका कोंबडीनें उकिरडा उकिरतां सापाचीं
आंडी पाहिलीं, तीं उबवावीं हाणून दयेनें ती त्यां
भर नसली. तें पाहून तिजपाशीं एक चिमणी आ

ली; आणि तापून बोलत, अगे, तुला काय ह्या
णावे? तू असे दुष्ट प्राण्यांवर दया करित्ये आहे
स, परंतु तुला मी सांगत्ये हें निश्चय जाण, को
हीं सापाचीं पिलीं, आंढ्या बाहेर निघालीं ह्याण
जे प्रथम तुझाच प्राण घेतील.

तात्पर्य

दुष्टास दंडच घसावा; त्यावर दया करणे हें
आपल्ये नाशस कारण होते. जो जातीने दुष्ट,
त्यावर कितीहि उपकार करा, तो आपला स्व
भाव सोडणार नाही.

नोष्ठ २५

नवळी आणि खंडेराव

कोण्ठा एका नवळ्याची नोजी रानांत हारप
ली, त्याणें तिजविशीं फार शोध केला, परंतु सां
पडेना; तेव्हां तो खंडेरावास नवस करितो, हे दे

वा, जर तूं गोजीचा चोर माझे दृष्टीस पाडशील, तर मी तुला एक बकरा देईन. असा नवस करून असळ पुढें गेला तो, झाडीमध्ये एक बाघ गोजीस मारून खातो आहे, त्यास त्याणें पाहिलें; त्यावेळीं भयानें गवळ्याची माळण झाळी; आणि चरचरां कांपूं लागला. मग पुनः तो खंडेरावास नवस करितो, हे मल्लारी, चोर दृष्टीस पडला म्हणोन मीं तुला बकरें नवसलें होतें, त्यास तर तूं पावलास; परंतु आतां मला या बाघाच्या हातून जर सोडविशील तर मीं तुला एक सुरळी वाहीन.

तात्पर्य

जे अज्ञान आहेत ते मनांत समजतात किं, सां जा करितां ईश्वर आपलें फाटलेलें कार्य करील; जसे अज्ञान मुलास वाटते कि, लाज करितां आ ई आपलें फाटलेलें करील. खर अज्ञान ते अ से नवसच करीत नाहीत. ज्या ईश्वरें आपणास निर्माण केलें, त्यावर विश्वास ठेवून, त्याणें जे

भोक्तव्य

(१५३)

भोक्ताय नेमिलें आहे तें निमुटपणीं भोगून, स्व
स्थ असतात. संकट समयी देवाची प्रार्थना क
रणें झाली तर, ते अशी करितात किं, हे देवा,
माझे कल्याण, अकल्याण, सर्व तूं जाणतो आहेस,
मी तुझा आहे, तुलाजें बरे दिसेल तें कर.

मोष्ट ८६

कोल्हा आणि गढव

कोणी एके गढवास सिंहाचें कातडें सांपडलें,
ते पांघरून तो वनांत हिंडों लागला; त्यास पा
हिलें झाणजे सर्व आपदे भिजन पळून जात. या
प्रमाणें त्याणें, किती एक दिवसपर्यंत धंदाळी क
रून वनचरांस ठकविलें. एके दिवशीं त्याची आ
णि कोल्हाची गांठ पडली; तेव्हां तो कोल्हास भे
डवावें झाणून त्याचे आंगावर मोठे आवेशानें चा
खून आला; आणि सिंहा सारिला शब्द काढूं ला

गला.

गला, परंतु तो साधतो कसा? साधला नाही. ते समयी कोल्हा त्यास झणतो, मामा, जातां पुरे करावे. जर आपण तेवढी जीभ आटोपते त, तर मीहि तुझ्यांस सिंह हाणोन समजलों असातो, परंतु आपल्या रेकण्यावरून आपण कोण आहां तें मीं पक्कें जाणिलें.

सात्यर्ष

झाडाची परीक्षा जशी फळावरून, तशी मनुष्याची भाषणावरून होत्ये. ज्या मनुष्याची परीक्षा करायाची असेल, त्यास बोलवावे मात्र, हाणजे तो आपली योग्यता आपलेच मुखानें बघतो; तशी दुसऱ्याचे सांगितल्यावरून कळत नाही. यासाठीं ज्या पुरुषाचे मनांत आपलें सर्व्व लोकांस कळूनये असें असेल, त्यास जीभ आटोपल्यांत किती हित आहेतें पाहा। परंतु अशी सोपी युक्ति असतां, सर्व्वंस बोलल्यावांचून राहावत नाही. उघळ नदीचा खळखळाट फार; अर्ध भरलेला झट शब्द करितो; तसा ज्यांचा समज थोडा ते,

कोणतेही

कोणतेही गोष्टीचा सिद्धांत भडकरून बोलून जा
तात; मन वस्त्र, भूषण, आकृती, यांवरून जो त्यां
चे धारणाचा आभास पडला असतो, त्याचा निः
संशय होऊन त्यांचें मूर्खत्व स्पष्ट होतें.

गोष्ट ६७

बेडूक, ज्याणीं राजा विषयीं
विष्णू प्रार्थिला होता.

एके सरोवरांतील सर्व बेडुकानीं एकत्र होऊन
न विचार केला कीं, आपण जिकडे तिकडे फिर
तो; मनास येईल तें करितों; हें ठीक नव्हे. आ
पल्ये डोईवर कोणीतरि धणी असावा; ज्याचे भ
यानें सर्व आप आपल्ये मर्घादेनें राहूं. मंतर
त्या बेडुकानीं आपणास राजा यावा झणून वि
ष्णूची प्रार्थना केली, ती ऐकून विष्णूस हसें आ
लें, आणि हा घ्या, तुझास राजा, असें झणून
त्याणें आकाशांतून एक सांकूड टाकिलें, तें पा
ण्यावर आदळतांच मोठा शब्द होऊन पाणी उ

सळलें

(१५६)

सळलें; तेणेंकरून वेडूक फार भ्याले, ते लांकडापाशीं जाईनात. कितीकां पळांनीं लांकूड स्थिर झालें तेव्हां, तें हालत चालत नाहीं असें पाहून, हळू हळू, ते त्याजवळ गेले; त्याजवर चढून बसले; आणि त्याशीं खेळूं लागले. मग त्यांस असें वाटलें कीं, या राजांत कांही जीव नाहीं, तर दुसरा चांगला शोभिवंत मागावा. मंतर त्याणीं मागुनो विष्णूची प्रार्थना केली; तेव्हां विष्णूनें शाहामृगास पाठविलें. त्याणें येतांच वेडकांस फाडून खायाचा शरभ केला. तो प्रलय सोसवेंना तेव्हीं, वेडूकानीं गहडाची प्रार्थना केली कि, विष्णूस भोड घालून दुसरा कोणो चांगला राजा पाठवावा; नाहींतर पूर्वीं ज्या स्थितींत होतों ती तरि स्थिती पुनःधावी. विष्णूनें गहडमुखानें तें ऐकून घेऊन गहडास सांगितलें कीं, मीं तें आतां करणार नाहीं. प्रथम मीं जो दिव्हा होता, तो त्यांच्या विचारास आला नाहीं, तर आतां त्यांचें कर्म त्याणीं भोगावें.

तात्पर्य

तात्पर्य

ईश्वर आपणास ज्या स्थितींत ठेवितो तोचा
 आनादर करून, आपण नवी दळूनये; इच्छित्यास
 मम जशी घेईल तशी भोगावी, ईश्वरास शब्द
 कां लावावा? एक राजा विचारास मधेजन, दु
 सऱ्याचो दहा कारमें; आणि आपण होऊन त्या
 चे स्ताधीन होतों; ममतेो दुष्ट निपजला असतां दो
 ष कोणाकडे?

गोष्ट २८

दोन कोंबडे

दोन कोंबडे एके उकिरऱ्याचे धनोपणा करितां
 भांडत होणे, त्यांतील एक दारला, तो पळून जा
 जन बळवणीस दडून राहिला; आणि जो जिक
 ला होता तो एके उंचा ठिकाणावर जाऊन बस
 ला; आणि पांख फडफडावून मोठ्या खरानें, मीं

जिकिलें

(१५८)

जिकीलें रे जिकीलें च्हाणून ओरडूं लागला. इ
तक्यांत तेवें जवळच झाडावर एक मूड गक्षी
भुकेला टपत बसला होता; त्याणें हळूच खालीं
झेंप घालून, त्या कोंबड्यास उचलून नेलें. तें पा
हून लिकाला होता तो कोंबड बाहेर निघाला,
आणि कोंबड्यांजवळ येऊन आपला पराक्रम व
र्णन करूं लागला.

तात्पर्य

जय अथवा पराजय प्राप्त झाला असतां, ह
र्ष किंवा विषाद करणें हें मूर्खत्व. संपत्तींत अ
सतां उन्मत्त होऊन गर्वानें फुगणें; किंवा विपत्तीं
त धैर्य सोडून कोवळ दीन होणें, तेंहि तेंच. तर
देहो अवस्थांतहि जो चिन्ताची समता राखतो,
तोच घोर च्हाणावा; तोच ज्ञानी; ज्यास समजतें
कीं, सुख दुःख, जय पराजय, हीं एकामागें ए
क मनुष्याच्या पाठीमागें लागलींच आहेत.

गोष्ट

(१५२)

मोष्ट २२

हिमवायू आणि सूर्य

एके समयी हिमवायू आणि सूर्य दोघे भांडू ला गले; वायू ह्याने गझी शक्ती अधीक; सूर्य ह्याने माझी. इतक्यांत एक वाटसरू घोंगडी पांवरून ति कडून जात होता, त्यास पाहून उभयतानीं तोड काढली कीं, जो याचे आंगावरून घोंगडी उडवील तो श्रेष्ठ. तेसमयीं पहिल्याने हिमवायू पुढें सरसावला. तो घोंगडी उडवावी ह्याणोन जव जव मोठ्याने वाहूं लागला, तंव तंव वाटसरूनें ती अधीकाधिक आंगास लपेटिली. शेवटीं वायू चकला. मग सूर्य पुढें झाला; त्याणें मुळीं असें केलें कीं, याकाशांत जीं घडोचीं अर्थें पसरलीं होतीं तीं धितळवून, घंडीस पळविलीं; मग हळूच आपलीं उष्ण उष्ण किरणें, त्या वाटसरूच्या आंगावर धाडिलीं; तेणें करून तो काहिकावेळानें, उदाश्यानें विव्दळ होऊन, त्यास तो साहाय्य मा

हींसा

हीसा झाला; तेसमयीं त्याहें आंगावरील वेगळी
टाकिली; आणि जवळचे राईत आजून शीतळ
हाथेस बसला.

तात्पर्य

ईश्वरें मनुष्यजातीचे प्रकृतीमध्ये असें कांहीं
ठेविलें आहे किं, जेणेंकरून आपण दुसऱ्याचा ब
ळात्कार साहजिक नवे. चाकरितांच, आपण दुस
ऱ्याचे हातून, एकाशी गोष्ट करवायाविषयीं जि
तका जितका बळात्कार करावास लागतो, तितका
जितका, त्याचेठायीं ती गोष्ट नकरण्या विष
यीं, आग्रह मात्र दळ करितो. कडू शब्द आणि
जाच, तद्दयास धिजवून असे हट्टी करितात; न
सेच कोमळ शब्द, आणि शांत आचार, हे त्यास
चितळवून उपदेश ऐकायाविषयीं अनुकूल करिता
त. ज्यास फार दिवसांचे अभ्यासाने एकादं गो
ष्टीचा बळकट ग्रह झाला असतो, ती त्याची गो
ष्ट आपण अकस्मात बळात्कामें खोडून टांकवूं ला
गलो अमतां, त्यास ती प्राण देऊनहि राखण्यावि

षयीं

मयीं अभिमान पडतो. सारांश, हिमवायू सारि
ला जो विरोधी उपचार, तो मनुष्यास स्वमत दड
धर्यास लावितो; आणि जो सूर्याचे उनासारिला
उय नव्हत जिवट, तो युक्तीने घोजिला असतां, आ
पले इकिलें सद्दीस नेतेर.

—*—

गोष्ट १००

दार्द आणि लांडगा

एके रात्रीस, एक हट्टी मुलगे रडून मोटा को
लाळ करीत होते, त्यास उगे करावे ह्याणून दा
ईने नामाप्रकार केले, परंतु ते एकेना. शेवटीं,
तीणें त्यास सांगितलें कीं, जर तूं उगे राहिलें ना
हीस तर, तुला दारीं लांडगा आला आहे त्या
चे खाधीन करीन. तेवेळीं, एक लांडगा दारीं ल
राच आला होता, त्याणें ते शब्द ऐकिले; आणि
दार्द, बोलिल्या प्रमाणें करील या निश्चासावर, वा

ट पाहता फारबेल तिष्ठत राहिला. शेंबटीं, मुळ
गे रडतां रडतां चकले, तें झोपीं गेले; आणि सां
डग्यास बापुड्यास उपाशीं, रानांत परत जाग्याचें
पडलें. त्यास वाटेंत कोल्हा भेटला, त्याणें विचा
रिलें, बाबा, तुझा काय समाचार आहे? आज
तुझा पांय कां उचलत नाही? जांडगा उत्तर क
रितो, गड्या, तें कांहीं पुसों नको: मीं वेडा, दा
ईचें बोलणें खरें मानून फसला गेलों.

तात्पर्य

यागोष्टीचें तात्पर्य, नुसत्ये बोलण्यावरच वि
श्वास ठेवूनचे, चसे काढून, किती एक कवी तें को
बळ बायकांपरच लाबितात; परंतु तें मोठ दिस
त नाही. वजत करून बायका चंचळ असता
त, कि, ज्यांचे बोलण्यास धर नाही; परंतु किती
एक अज्ञाहि आहेत, कि, बोलिलें वचन पाळिता
त. बायकां मध्ये असा कांहीं दुर्गुण सादळत ना
हीं कि, जो पुरुषांत नाही. तर, यागोष्टीचें ता

त्पर्य

(१६३)

तुमचे इतके दिसते, कीं, बायको असो किंवा पुरुष
असो, कोणाचेही नुसत्या वचनावर विश्वास ठे-
वू नये. जेजे तीं बोलतील ते त्यांपासून वडोना ये-
ईल, कीं नही, याचाहि विचार करावा.

—•—*—•—

मोड १०१

कांसव आणि गरुड पक्षी

एक कांसव भुईवर चालतां चालतां कंटाळ-
ले; त्यास असे वाटले कीं, आकाशांतून सृष्टीचा
चमत्कार कसा दिसतो तो पाहवा. त्यानें प-
ह्यांस सांगितले कीं, जो कोणी मला आकाश पंथा-
नें फिरवील, आणि सृष्टीचें कौतुक दाखवील, त्या-
स मी, उधा मला पृथिवीचे पोटांतील रत्नाच्या खा-
णी ठाऊक आहूत त्या, दाखवीन. गरुड पक्ष्यानें
तें मान्य करून, कांसवास आकाशांतून पृथ्वी व-
रील सर्व चमत्कार दाखविले. मग त्यास ह्याणा

ला

ला कीं, आतां तुझ्या रताच्या खाणी कोठें आहे त त्या मला दाखीव. तेसमयीं कांसव गांगरून वे जाचें सोंग घेऊं लागले; तें पाहून गहडार को ध आला, आणि त्याणें त्याचे नाजूक ठिकाणीं आयलीं नखें रोवून त्यास तात्काळ राहून टाकिलें.

तात्पर्य

प्रतिज्ञे प्रमाणें कोलें नाहीं तर, त्यांत द्वाणी आहे. घोर आहेत लांची प्रतिष्ठा जात्ये. साधारणास प्रतिष्ठा जाऊन दुखापत होत्ये. आणि जो केवळ लबाड, दुसऱ्यास ठकवायास पाहता, त्या जेंतर सर्वस्व जाऊन, समयीं प्राणासहि धका व सुतो.

गोष्ट १०२

वनदेव आणि पांथिक

कोणीएक वनदेव, हिंवाव्याचे दिवसांत, थर पथामध्ये फिरत होता; त्यास एक पांथिक दृष्टि प

उला;

उला; तो थंडीनें अर्ध मेला झाला आहे असापा
 झून, वनदेवास दया आली; आणि तो त्यास ह्या
 पूर्ण लाभला. बाबा, या जवळचे पर्वतांत नाझी गुहा
 आहे, तेथे येथील तर मी तुझे हिंब पळवीन.
 मग ते उभयतां पुढेंत जाऊन बसले; तेथे आगटो
 पेटविला होती, तिच्या योगानें मोठा उबारा झा
 ला होता; तथापि तो पांथिक, थंडीनें कुड कुडून,
 बोटे गारवटलीं होती तीं फुंकूं लागला. वन
 देवानें त्यास पुसलें, तूं असें कांकरितोस? तो ह्या
 णाला हात थंड झाले आहेत त्यांस जव आणा
 यासाठीं. वनदेव मनुष्यांत वागणारा नव्हे, त्या
 से तो पांथिकांत, थंडास जन करण्याचा गुण पा
 हून, आश्चर्य केलें; आणि त्यास गुणी मनुष्य समजू
 न, त्यापुढें कांहीं कंद मूळ फळें शिजवून फराळा
 स ठेविलीं; तीं फार जन होती झालून पांथिक
 त्यांसहि फुंकूं लागला. तेव्हां वनदेवानें मागती
 त्यास विचारिलें, रे, तूं हीं कां फुंकितोस? तो ह्या
 णाला, जन आहेत तीं थंडकरायासाठीं. तें रे

कोन वनदेवास कोध आला, आणि तो त्या पां
बिकास बोलला, रे, तुझे सारिला दुर्गुणी, जो ए
काच तोडानें घंडास जन, आणि उन्मत्त थंड क
रणारा, त्याशीं मशीं संबंध नसा ना: असें ह्मणो
न त्याणें त्या पांधिकाचीं खवाणें धरोन त्याम गु
हे बाहेर झाकून दिलें.

तात्पर्य

जे पुरुष एका तोडानेंच, निंदा आणि स्तुती, अ
सें विरुद्ध आचरण करितात, त्यांचा सज्जनानीं
कटाळा करणें योग्य आहे. दुसरे कितीक आ
हेत ते, आपलें कार्य साधायसाठीं, जें मोड ला
मेल, जें ऐकणाराची आशा वाढवील, तें बोलत
असतात; मग कार्य साधलें ह्मणजे, त्याच तोडा
नें त्यास अमदीं निराश करून सोडितात; हें चां
गलें नव्हे: या दुर्गुणानें थोर थोर मनुष्य हलकेपणा
पावन अर्मांत पडले आहेत. ह्मणजे जो असें बो
लतो, आणि तसेंहि बोलतो, अशा पुरुषाशीं अ
व थोडा प्रसन्न असेल तब बरे.

गोष्ट

(१६७)

गोष्ट १०३

ढकल्याशिलेदार

कोणी एक शिलेदाराचे डोईचे केंस, बयपर
त्वे सर्व मळून पडले, आणि तो ढकल्या झाला. तो
आपली खोड लप गवी झणून तो टांप घालीत
असे. एके दिवशी तो मृगयेंस जात असतां अ
कस्मान बायाचा सोसाटा येऊन डोईंतोळ टोप
उडून खाली पडला. तेसमयीं बरोबर दुसरे कि
तीक होते ते, त्याची थट्टा करून हसू लागले.
ते पाहून शिलेदारानेहि मोठ्याने हास केलें;
आणि झणू लागला, अहो, माझे होते ते माझे
डोईवर राहिले नाहींत; मग दुसऱ्याच्यांनीं कसें ब
रे राहावें?

नात्यर्थ

भांडखोर मनुष्य दुसऱ्यास आणि आपल्यासहि
मुखदायक होत नाहीं; खोडीवांचून कोणताहि

गुरु

पुरुष नाही. परंतु सर्वदा भांडणाचें निमित्त सो-
 धित असावे, अथवा छिद्रपाहून दुसऱ्यास दोष
 देत असावे, ही ज्यास खोड आहे, तो कोणासही
 आवडत नाही. या एका दुर्गुणाने त्याने सर्व मुणा-
 चा लोप होतो. यासाठी, जो पुरुष आपलें चित्त
 स्वस्थ ठेवायास इच्छितो, आणि जगाचे मनांत किं लो-
 कानीं आपणावर प्रीती करावी, तो कलहाचें नि-
 मित्त सोधित नाही. दृष्टीस पडलें तरि, तेथें ल-
 क्ष ठेवित नाही. आणि जें लक्षांत यावेंच असें
 असतें, तें, विनोदावर घालितो. कितोकांस अशी
 खोडी असत्ये कीं, दुसऱ्याची खोड काढावी; मग तो
 जंव जंव संतापेल, तंव तंव त्याणीं समाधान पाव-
 त असावे, आणि त्याचा अधिक अधिक मर्म भे-
 द करीत असावा; त्यास, असें दुष्ट अंतःकरणो पु-
 रुषांचे दांत पाडायास, उपाय हाच; किं, आप-
 ण न चिढतां त्यांचे बोलण्याचें कौतुक करून, ती
 मोष्ट विनोदाखालीं न्यावी. समयीं असेंहि क-
 रावें, किं, दुसरा आपला उपहास करीतो, त्या
 आगेदर आपला आपणच करावा.

(१६६)

गोष्ट १०४

मोर आणि बगळा

एके समयीं मोरानें बगळ्यास पाहून आपला पिसारा उभा घेला; आणि हा कोणी तुह्म प्राणी आहे, असें मनांत आणून, त्यापुढें आपले सोनेरी रंगाचे पिसांची शोभा दाखवूं लागला. त्याचा गर्व उतरावा ह्याणून बगळा त्यास ह्याण तो, अरे, जर सुंदर पिसांवरच घोरपणाचें प्रमाण आहे, तर तुझ्यां मोरांची जात घोर खरी; पण मला असें वाटतें किं, भुईंवर चालून मुलांचें खेळणें जें व्हावें, त्यापेक्षां, आकाशीं फिरायास समर्थ असावें, यांत घोरपणा अधिक आहे.

तात्पर्य

आपणांत एकादा गुण आहे, तो दुसऱ्या मध्ये नसला ह्याणून त्यास तुह्म लेखावें, अथवा दुखवावें जर, तर दुसऱ्यामध्ये जो गुण आहे तो आप

णांत

णांत नाहीं झालेन, त्याणेंहि आपल्यास तुझ कां
 मानूं नये? सर्वगुणसंपन्न कोणी असत नाहीं; या
 काव कोणी कोणास हलकें लेखणें ही मूर्ख सम
 जूत. वर सांगितल्ये गोष्टींत, मोरानें आपणास वा
 हेरचे शोभेवरून मोटेपणा मानिला; त्यास, मुझ
 आहेत ते वाहेरचे भूषणाचा लेखा करित नाहीं
 त. जीं मुलें, जे अज्ञान लोक आहेत, त्यांस मा
 न वाह्य रंग मोह पाडूं शकतो; परंतु शाहाणे आ
 हेत ते आंतले गुणावर पुरुषाचें मोल करितात;
 ज्या पुरुषांचे अंतरीं सदासना; ज्यामध्ये लीनता
 दिसत्ये; अशा पुरुषांस ते शौर ह्मणतात. शालजो
 डी, जरीचीं पांचुरणें, रत्नाचे अळंकार, यांत कां
 हीं शोरी असली तर, तें त्या वस्तूचे करणारास
 भूषण; त्यांत आंगावर वेणारास काय आहे? हा
 णीयाचे तात्पर्य इतकें किं, जे पुरुष, शालजोडी
 आदिकरून वस्तूचे योगानें आपलेकडे संभावित
 पणा ओढून आणितात, ते आपणां ठकवितात
 असें समजावें.

देवे वाटसरु आणि आखल

देवे पुरुष देशांतरीं जावयास निघाले, त्याणी परस्पर आपणास केली कि, वाटेत जड अवघड तर, एकमेकाने एकमेकास सोडूनचे. पुढे, ते एका अरण्यांतून जात असतां, एक आखल त्यांच्या आंगावर धांवून आला; तेसमयीं त्यांतील एक जण, पातळांगी चपळ होता, तो झडकर पळून झाडावर चढला; दुसरा, भारी आंगाचा होता, त्याच्याने पळवेना; तेव्हां तो आपला आस कोंडून भुईवर निचेष्ट निजला. आखलाने त्या अवळ येऊन त्याचे कानाशीं हुंगून पाहिलें, आणि हें मेलेलें मडें आहे असें समजून, कांहीं उबदव नकरितां, तो माघारां गेला. आखल गेल्यावर, झाडावरचा खालीं उतरोन त्याकडे हंसत हंसत पुसतो, मित्रा, तो आखल तुला काय बोलला; कांकीं मीं झाडावरून पाहत होतो, तो तुझे कानाशीं लागेन कांहीं सांगत होता.

ताणें

(१७२)

त्याणें उत्तर केलें कि, आख्यानं मला हें सांगीत
लें कीं, तुझे सारिखे लुच्चांचे वचनावर अतःपर
विश्वास ठेवूं नको.

तात्पर्य

आयणास अगत्य नसतें तेव्हां लोक पुष्कळ म
मता दाखवितात, आणि भरवंशाचीं बोलणीं बो
लतात; परंतु त्यांत अडचणीचे वेळेस कामास प
डणारा असा सांपडणें फारकठीण आहे. जो
लोकरीती जाणतो तो पुरुष, असत्ये भावणावर
भरवंसा ठेवीत नाही. नसतें बोलणें बोलणारानें
बोलूनये, आणि ऐकणारानेंही त्यावर विश्वासू न
ये; त्यांत उभयतांचाही तोंटा आहे.

—o—*—o—

मोष्ट १०६

दाड कुत्रा

कोणी एका सनव्याजवळ कुत्रा होता, तो आं
गावर भांवून ज्यास त्यास चावत अस, त्याने

त्याचे

त्याचे धन्याने त्याचे गव्यास, एक, लोढेने बांधिले. तो त्या कुऱ्यास मोठी प्रतिष्ठा वाटून, तो शेजारचे कुऱ्यांचा तिरस्कार करू लागला; आणि त्यांस आपले जवळ उभा करीत नाहीसा झाला. ते व्हां त्यामध्ये एक स्नातारा होता, त्याने त्यास हाटले, बाबा, तू ही गव्यांतीळ वस्तू पावला आहेस इतक्यावरून, आपल्ये जागी आपणास मोठा मोर्जित असलास, तर मोर्ज; परंतु, ज्याने ही तुझ्या गव्यांत बांधिली आहे, त्याने ही प्रतिष्ठेची खूण ह्मणून बांधिली नाही, अप्रतिष्ठेची खूण ह्मणून बांधिली आहे.

तात्पर्य

कितीएक खोडकर लोक असे अभिमानी, आणि अल्पसमजाचे असतात. कीं, त्यांचे ओळखीची एका ही खूण त्यांमध्ये ईश्वरे ठेविली असत्ये, तीचा ते आपले मनासारखा अर्थ करून, आपल्येठायीं अर्थ घेऊन असे मोर्जितात. ज्यास चौघांत नोट बोलता येत नाही, ज्याचे बोलणे ऐकून लोक हं

सतात,

सत्तात, तो त्याचें कारण असें लावितो कीं, माझी बुद्धी मोठी विशाल, एकदांच अनेक कल्पना सुचतात, त्यामुळे असें होतें. मूर्खत्वामुळे, अथवा चांगली शिक्षा माहीं झालेन कंटाळा करून, लोक, ज्यापुढे पाहीं, गांठ पाडित माहींत; तो, त्याचें कारण असें लावितो कीं, माझें तेज साक्षात माहीं झालेन, मजजवळ कोणी घेतनाहींत. त्यास असले जे आहेत ते, अंमळ विचार करून पाहतील तर, त्यापासून त्यांचा बळत स्फूर्त होईल.

—*—

गोष्ट १०७

उनाड बोकाड

एक उनाड बोकाड खकंद फिरत असे. एके दिवशीं तो बैलास नांगरीं जुंपिलेला पाहून, त्यास लावून बोकातो; रे, तूं आपल्या धन्यासाठीं मागेवर जुकाड घेऊन, अष्टौप्रहर नागर बोकांतील,

यानेहून

यावरून मला असें दिसतें कीं, तूं कोणी काका
 जो, हलका प्राणी आहेस; तुला पराधीनपणाच
 गोड वाटतो; नाहींतर तूं असें करितास ना. पा
 हा मीं कसा काळ घालवितों तो. मो माझे इ
 छेस येईल तिकडे जातो, शीतळ छायेस बसतो;
 उडतो; नाचतो; वागडतो; तृषा लागत्ये तेव्हां नि
 र्मळ झग्याचें पाणीं पितों; आणि तुला मळकें पा
 णीहि मिळायाची आंत. बैल तें ऐकोन येऊन
 खालच्या मानेनें उभाच आपलें काम करूं लाग
 ला. पुढें घोडकेच दिवसानों, त्या गांवचे देवी
 ची यात्रा आली, तेदिवशीं, बोकडाचे धन्यानें बो
 कडाचे गव्यांत फुलांच्या माळा घालून त्यास इतका
 रून देवीस बळी द्यावाकरितां नेलें, आणि त्याचे
 मानेवर सुरा ठेविली आहे; त्या समयीं, तेथें तो
 बैल येऊन त्याचे कानांत ह्याणतो, रे मूर्खा, तुझे
 स्वहृदपणाचा शेवट कसा झाला तो पाहिलास
 ना? तुला आजपर्यंत जीवत ठेविला होना तो
 इतक्यामणीं बरे. तर तूं आतां मला सांग, तु
 झी अवस्था चांगली कीं माझी.

तात्पर्य

दुसरा विपत्तींत असतां त्यास टोणे मारणे, हें जो अधम, जो मूर्ख, जो उन्मत्त, त्याचें काम. हें काळपक सदां फिरतें आहे; कोणें समयीं त्याच्या विपत्ती यास येऊं शकत; आणि याच्या संरत्ती त्यास जाऊं शकत. दुसरेहि या गोष्टींत सुचविलें कीं, जे स्वहृद फिरतात, मनास मानेल तें करितात; त्यांचा परिणाम वाईट होतो. आणि जे उद्योगी, ते आपले उद्योगाचें फळ भोगून सुख पावतात. जे निरुद्योगी, निरंकुश पुरुष होत, त्यांचा चरितार्थ चाखत नाहीं; मग ते लोकांस ठकवू लागतात; लोकांवर बळात्कार करितात; चोऱ्या करितात. अशीं अशीं कर्मे करून आपण वैभव भांगिनां ह्मणून; ते गृहस्थ मनुष्यांस हसेत, कीं, ते त्यां मारिले करीत नाहीत; आणि आपले अमाचे जे मिळेल तितक्यावरच चरितार्थ करून असतात; परंतु चोर, लुटारू ठक, यांचे कपाळीं परणामी बंदिशाळा, अथवा शूल.

तो

(१७७)

मैं तो त्यांचा परिणाम पाहून, उद्योग निष्ठास, आपली स्थिति घांगली वाटेलच. दुसरे, जे खैर आहेत ते, विकामपणा मुळें व्यसनाचे साधीन होतात. त्यांचे खाण्यापिण्यांत आणि सर्व व्यवहारांत काहीं बंद राहात नाहीत. तेणेंकरून ते व्यक्ती लक्ष्यसहि पात्र होतात.

—*—

मोष्ट १०८

चिंता आणि कोल्हा

एके समयीं चित्वास असें वाटलें, किं, माझे कातडीवरील विचित्र आणि सुंदर टिपके पाहतां, देखलेयणा विषयीं माझी बरोवरी सिंहहि करूं शकत नाही, मग इतरांची काय कथा? मग तो पशुमात्राचा तिरस्कार करूं लागला. त्यास कोल्हा झगला, बाबा, तूं पार चुकतोस; तर मी

सांगतां.

(१७८)

सांगतां हें खरें मान, किं, आंतील सद्गुणाचे भूषणा बांचून, बाहेरचे भूषणास खूज आहेत ते, भूषण छानत नाहीत.

तात्पर्य

जो सुंदर आहे, तो, मी सुंदर असा गर्व न करितां जर बर्तेल, तर त्याचा सुंदरपणा त्यास पार शोभा देईल. गुणवान आणि सुंदर आहे त्यास श्रीची कीर्ति वाढत्ये.

—*—

मोष्ट १०६

बोका आणि कोल्हा

एके समयी बोका आणि कोल्हा हे दोघे, अरण्यांत एके झाडाचे बुडो, राजकारस्थानप्रकरणीं बोलत बसले होते; तेथें कोल्हा छानाला, बोकोवा, कदाचित् एथें आपणावर अवघड प्रसंग पडला असतां, मी तर मला सहस्र युक्ती करून निभावून नेईन; परंतु तुझे गळ्या मला कठिण दिसते.

बोका

बोका झणाला, गड्या, मी एक युक्ती मात्र पक्की जाणते, तितकी चुकली तर मग माझी बरी नत नाही. कोल्हा झणाला, तर बाबा, तुझी चिंता मला पार वाटते. बापुझारे, तुला एकदोन युक्ती मी तरी शिकविल्या असल्या. पण जाणतोस? आजचा काळ असा आहे, किं, ज्याचे त्याने आपले पाहावे. बरे तर आतां रामराम, आझी येतो. इतके बोलून तो जायास निघाला तब, मागून हांहां झणत पारधी कुच्यांस घेऊन आले; ते समयी बोकास झाडावर चढायाची चांगली युक्ती ठाऊक होती, ती करून त्याने आपला जीव वाचविला. आणि कोल्हास सहस्र युक्तींतून त्यासमयीं एकही उपयोगी पडली नाही. तो घाबरून पांच प्यार पाउले धांवतोहे तो, लगट करून कुच्यांनीं त्यास पाडाव केलें.

तात्पर्य

इसद्यां माझे शाहाणपण अधिक, झणून जो आप घालितो, तो बळत करून जातीचा

सूख असतो. बुद्धीवानानें आपल्या बुद्धीचा प्रसंगीं उ
पयोग करावा, लोकांजवळ बढाई हावून त्यांस
कां उगाच कंटाळा? एकच बुद्धि परंतु ती ज्यास
चांगली ठाऊक आहे, आणि समयीं सुचत्ये आहे,
तर त्यास तीणें करून जो तरुणोपाय होईल, तो
सहस्र बुद्धीचे धन्यास होणार नाही. तो विचा
र करितां करितां कुंठित होऊन, शेंबटीं फसला
जाईल. तसेंच, एकच विद्या पण चांगली येत्ये आ
हे, आणि समयीं वागती आहे तर, ती कामाची;
अनेक विद्या येतात पण समयास एकहि उपयो
गीं नाही, तर त्यांपासून दुःख माव.

—००*००—

गोष्ट ११०

ससाणा आणि बलबुल

एक बलबुल पक्षी तमास दृष्टावर बसोन, सु
स्वर गायन करीत होता; त्या आदानें सर्व घर
आवाजावले. तो शब्द ऐकोन, तेथें जवळच

एक

(१८१)

एक भुकेला ससाणा फिरत होता, त्याने त्या प
 ह्यावर झडप घालून त्यास पांथाचे नखांत ध
 रिले, आणि पुढे खाणार तव, तो त्यास द्वाणतो;
 रेरे, मजबर दयाकर; हे मिष्टुर कर्म तुला ये
 न्य नाही; पहा मी तुझा काही अन्याय केला
 नाही; मला खाऊन तुझे पोटास एकहि घांस पु
 रता होणार नाही. तर कोणी तरि एकादा मो
 टा पक्षी मार, त्यांत तुझी कीर्तिहि होईल, आ
 णि पोटाहि भरेल. मला गरीबाला जाऊदे. स
 साणा त्यास द्वाणतो, हांहां वावा, तुला हावे ति
 मकें बोल; मी आज सगळे दिवसरचा उपवासी आ
 हें, आणि दैववशात तू माझे हातां लागला आ
 हेस, तो द्वाणतोस किं मला सोडूनदे, आणि दु
 सरा कोणी मोटा पक्षी मार! तर तसें केलें
 असतां लोक वेडे कोणास द्वाणतील बरे?

तात्पर्य

उद्योगी पुरुष आहेत ते अधिक उणे लाभा
 षडे पाहत नाहीत; जे ओघास आले त्याचा अ

गीकार

(१८२)

गीकार करितात. काळाची गति समजत नाही;
सहस्र प्रकारचीं विघ्नें येऊन मध्ये पडतात; मनु
ष्याच्या बुद्धि चंचळ; देह क्षणभंगुर; अशा असो
यी पाहूनहि, प्रसूत लाभ सोडून अप्रसूतावर भ
रवसा धरितो, तो मूर्ख शेंवटीं पश्चात्ताप पाव
तो.

—○—
गोष्ट १११

सांडा कोल्हा

एक कोल्हा लोखंडाच्या सांपण्यांत शेंपुट व
उकोन सांपडला असतां तो तें तोडून पळाला,
आणि मनांत हर्ष मानितो कि, प्राप्तावर आले
होतें तें शेंपुटावरच गेलें. मग तो आपलें मंड
ळींत जाऊ लागला, ते समयी, त्यास सांडेपणा
चा मोठा खेद होऊन मनांत द्वाणतो, किं सो
मेलो असतो तर बरे होतें; परंतु ही अपेक्षा

फार

फार वार्डट. असो, जें झालें त्यास उपाय ना
हीं; तर आतां हेंच साजरे कसे करावें? अशा
योजना करीत असतां, त्यास एक युक्ति सुचली,
किं आपण सर्व कोल्हेमंडळीस एकत्र करावें; आ
णि सांगावें किं, मी आपली शेंपटो तोडून टाकू
न ही भूषणाची नवी तऱ्हा काढिली आहे; ही
बांगली प्रतिष्ठित आहे, झणोन तुह्मां सर्वांस घ्या
वयास योग्य आहे. असें योजून मग तो कोल्हे
मंडळीस मिळवून तो पुढें नवे परी विषयीं मो
ठें वाक् पांडित्य करूं लागला; झणतो, अहो या
शेंपट्यां पाखून काहींच हित नाहीं; त्यांतहि को
ल्हाची शेंपटो झणजे केवळ ओझेच; यासाठीं शें
पटो बांचून असल्यानें एक तर भूषण; दुसरे, प
ळणेंसांवरणें झाल्यास उतावळीनें करितां येतें.
मी असें हें पद्विल्यानें आपल्ये मनांत आणून, मग
आंगां अनुभवून पाहिलें तंव सरेच. शेंपट हि
रून टाकिलें तेव्हांपाखून मी फार सुखी आहे;
असें तुम्हां मी आजन्मांत पावलीं न होतीं. असें

बोलून

बोल्सून तो सर्वांचे तोंडाकडे पाहून लागला किं,
माझे चेलें यांत किती होतात; इतक्यांत त्यांतोला
एक धातारा कोल्हा; चोरकमींत फार निपुण
होता, तो त्याची ती ठकविया समजून मान वं
कडी करून उत्तर करितो; पंडित बाबा, आतां
पांडित्य पुरे करावें; आपल्यास शेंपटी टाकून हि
त झालें असेल यांत संशय नाही, परंतु तसा प्र
संग आझावर ज्या दिवशीं पडेल त्या दिवशीं आ
झीहि टाकूं.

तात्पर्य

सर्व लोक जर कोल्हा सारिले सावध असते
तर, उगीच कोणी कोणाची काढलेली तन्हा घेतें
ना. बळतेक तन्हा ज्या वस्त्र, प्रावरण, अलंका
रादिकांत, अथवा खाण्याचे प्रकारांत आढळ
तात, त्यांचीं वास्तविक कारणें पाहून गेले असतां,
मनुष्यांनीं मोपण मिळवाया करितां, किंवा आप
णांत एकादी सोड आहे, ती रूपवाया करितां त्या
काढल्या असतात.

(१८५)

गोष्ट ११२

झातारा आणि मृत्यु

एक जर्जर झातारा पुरुष सर्पण आणाय़ा करितां रानांत गेला होता; तेथें काटका मिळवून त्यागें त्यांची एक मोळी बांधिली; ती डोईवर घेऊन मोटे कष्टानें पाउलें टाकीत टाकीत, घरीं येतो आहे, तां वाट लांब, आणि डोईवर ओझे भारी, तेणेंकरून तो घकून ओझे टाकीत खालीं बसला. तेवेळीं तो मृत्यूस झालतो; हे प्राणि मा बांध्या विसांध्या, तूं ये, आणि मला एकदां या सर्व दुःखांतून सोडीव. मृत्युनें तें ऐकतांच तो झाता थापुढें येऊन उभा ठाकला; आणि त्यास विचारितो बाबा, तूं माझी आवडण कां केली होतीस? त्या बाण्डे झातायास ठाऊक नव्हतें कीं मृत्यु इतका जवळ आहे; त्याची ती विकाल मूर्ती पाहूनच, झातायाची शुद्धि गेली; मग कांहीं कां पळानीं दाबध होऊन कांपत कांपत उत्तर करितो,

मृत्युः

मृत्यु दादा, मी अशक्त, माझे डोईवरची भारी अवचित खाली पडली; ती उचलून देशील, झाणू न रे दादा, मी तुझी आठवण केली होती; दुसरें कांहीं काम नाही; खरोखर, इतकेंच रे दादा काम होतें; आणि यांत मीं तुशीं सलग्न केलेली ज्ञान तुला राग आला असेल तर मी तुझे पां धां पडतो; मला क्षमा कर, आणि आला आहे स तसा कृपा करून माघारी जा.

मात्पर्य

लोकांची ही रीतच पडली आहे कीं, मृत्यूशीं अट्टा करीत असावी. अल्पसंख्य संकटासहि क्षणत असावे, किं मरण येतें तर बरे होतें. परंतु ते सर्व मृत्यु दूर आहे तंवच; जवळ आला असता तेच पुनः संसार ओझे घ्यावयास सिद्ध होतात; आणि कांहीं दिवस आणिही जावे झाणूच आशा आढवितात. हाडांचा पांजरा शेष राहिला आहे, आणि सहस्र विपत्ती भोगिताहेत, असे ज्ञाता

यांचीचि

(१८७)

त्यांचीहि वांचायाविशीं इतकी आवड; मन जे ता
हण्याचे भरांत आहेत, त्यांची किती असावी? सा
रांय, मृत्युहा खचित होणार जाणून, तो आला
असतां जो त्यास भीत नाही, आणि अनुसरतो;
तो जाणता पुरुष द्वाणावा.

—००—००—

मोष्ट ११३

सकाम सिंह

कोणी एक रामकथाची लेक फार सुंदर हो
ती, तीस पाहून एक सिंह मोहित झाला; आणि
त्यास असा दारुण काम उत्पन्न झाला कीं, तो
खी प्राप्त होव्हे तरच जीव वांचतो, नाहीतर ना
हीं. मग उग्रीर न लावतां त्याणें मन मोकलें क
रून तो मोष्ट तिचे बापाजवळ केली. आणि त्या
स द्वाणाला, तूं मला आपला जांबई कर. तें
वेडें भाषण ऐकून, बापानें मनांत विचार केला,
कीं मी जर यास नाहीं द्वाणतो, तर हा मला

आतां

आतां फाडून खाईल; तर, होय छानून त्याला घुत्ती
ने फसवावे. मग त्याणें सिंहास सांगितलें, सिंहा
वा, बरी गोष्ट आहे; मी तुझ्यास सुलगी देतो; प
रंतु मला तुझ्यापाशीं कांहीं बोलायाचें आहे.
माझी सुलगी फार नाजूक, आणि तुमचे दांत व
नखें फार तिखट आहेत, त्यांपासून तिला म
वा होईल, त्यास वरें कसें करावें? तुझी छाणाल
कीं त्याविषयीं मी जपेन, तर तें तुझी आपत्ये क
डून कोलेंत जरि तरी तिचे मनातलें भय उडणार
नाहीं. तीस भय असोन तुमचा विलास तुझ्या
उभयतांसही सुख देणार नाहीं; याचा विचार
करा. तर, माझे छानणें इतकेंच आहे कीं, तु
झी तितके दांत व नखें मला काढूंयावीं, छ
णजे मी सुलगी तुझ्यास चर्यण करितों. सिंह का
मानें वेडा झाला होता, त्याणें छोटलें कांहीई
मा? मग, रान कथानें लागलेच त्याचे दांत आ
णि नखें काडून घेतलीं. नंतर एक मोठा बड
वा आणून त्याचे कपाळावर हाणिला; तेणेंकरु
न तो तत्काळ मृत्यु पावला.

तात्पर्य

तात्पर्य

जे कामाचे स्वाधीन झाले, ते पुरुष महा शूर
असेत; बळवान असेत; नाश पावतीलच. तसे
च; जे शत्रूचे गोड वचनांनी मोह पावून आप
त्ये जिष्णाव्याच्या वस्तू त्याचे स्वाधीन करितात,
ते मग सर्वस्वास मुकतात.

—*—

गोष्ट ११४

सिंहिण आणि कोल्ही

एके दिवशीं सिंहिण आणि कोल्ही यां उमर
तांची गांठ पडली. तेसमयीं श्रापदांगध्ये कोण
त्ये जातीस अधिक वीण आहे, यावर गोष्ट नि
घाली त्या अवसरीं कोल्हीनें सिंहिणीस ऐकवि
लें कीं, विणी विषयीं तर कोल्ह्यांची बरोवरी को
ण करणार होतें? झणालीकीं, आह्मीं वर्षांतून अ
धिक नाहींतरी, एकवेळही वितोच; आणि प्रवि

खेपेस

खेपेस अनेक पिलीं घालितो. परंतु कितीएक जाती अशा आहेत कीं, खेपेस एकच पिलुं पसवतात, आणि तेन्ही कदाचित सगळे जन्मांत एक वेळ, असें असोन पण त्यांस गर्व किती? त्या ति तका वरच नाक वर करून दुसरे कोणास गणीत नाहीत. सिंहिण मनांत समजली कीं कोल्ही आपल्यास लाजन बोलली. मग ती तीस द्वाणत्ये, अगे ऐकत्येस; तुझी अधिक बालें पसवतां, हें पाहातार्थीं बालबोक आहे; एण तीं कोण? कोल्ही; आणि आझीं एकच पसवतां; परंतु मनांत आण कीं, त्या बालकास, सर्व आपदांचा राजा असें द्वाणताहेत.

तात्पर्य

जेजे आपल्ये पासून निपजते, त्याचें मोल त्याचे संख्ये वर करूं लागूं नये; जातीवर करावें. आपण थोडकेच उद्योग केले, परंतु ते जर असे आहेत कीं, सांप्रत आहेत त्यालोकांस, व पुढें होणार त्यांसही, त्यापासून मोठा उपयोग होणार तर

तेच

(१८९)

तेच प्रशंसेस योग्य होताहेत. माहीं तर, पुष्कळ कोल्हा कुतयांची बीण होऊन देशास उपद्रव माच असा, तसेते होत. दुसरे धानोष्टाचें मात्पर्य; किती एक कवी आहेत ते, अनेक ग्रंथ करण्यांत पुरुषार्थ मानितात तो त्याणीं मानूनये. शंभर वाडगे ग्रंथ करून लोकांस वाचायाचा अस असा, त्यापेक्षां एकच पण सर्व मान्य असा कोष्टांत पुरुषार्थ विशेष आहे.

—*—

नोष्ट ११५

तरणा आणि ग्रीष्म पक्षी

कोणी एक तरणा उडाय होता, त्याचा बाप त्यास पुष्कळ द्रव्य ठेवून गेल्या पावला. तें द्रव्य हातीं घेतांच त्याणें तें अमल करण्यांत, जुवाळेळण्यांत, वेष्टेचे संगतींत, आणि आपल्ये सारिखे निशेदींनीं बिसनी यांचे सोवतींत, सर्व उधळून टाकिले, आणि दळिद्री झाला. एकेसमयीं तो

दीन

दीनबाण्या सारिला नदीतीरीं फिरत होता; त्या दिवसीं महिना पुसाचा, परंतु सूर्य चांगला तपून कांहीं उन्हाळ्याची छाया सारित होती. तेव्हा चुकोन आलेला असा एक ग्रीष्म पक्षीही त्याणें पाण्यावर तरतां पाहिला. तेव्हां त्यास व्यसनाच्या भुंदीमध्ये असें वाटलें की, उन्हाळा खराच आला; आतां आपल्यास पांघरूणाचें काम नाही. असें विचारून, त्याणें आंगावरचीं पांघरूणें गाढाण ठेविलीं; आणि त्यावर पैसे काढून, सोबत्यां बरोबर, मातक्यानें एक जुव्याचा डाव मारायामेला, तो हारला. मग त्यास बस्रांवांचून थंडीची पीडा फार झाली. तें त्यास आश्चर्य वाटून तो पुनः नदीतीरीं जाऊन पाहतो तव, पाणी गोठलें आहे; आणि तो ग्रीष्मपक्षी थंडीनें मेला, तो थंडीस लागला आहे. तें सर्व पाहून मग तो शुद्धीवर आला; आणि त्या पक्ष्यास शब्द ठेवून म्हणतो, अरे पक्ष्या, मी सूर्य, कोण तुजवर विश्वास ठेविला; रे, त्यां मलाही ठकविलें आणि आपल्यासही ठकविलें.

तात्पर्य

तात्पर्य

जे कैफ करितात, ज्याचे आखाडांत जातात, अथवा विसन्याचे सोबतींत फिरतात, अथवा शिनळांची संयत करितात, त्याणीं, आपला पैसा खवकर कसाहो सरला? आणि आपण इतके लष्कर दरिद्री कसेहो झालों? झाणून आश्चर्य करू नये. व्यसले व्यसनांचे पाटीस जे लागले, त्यांस, त्यां व्यसनांच्या तारेनें कांहीं डोळ्यां पुढें दिसेनासें होतें. ज्यांचा रात्र आणि दिवस ह्दच हा कीं, आहे ते उधळाने; ते सरल्यावर आणिही उधळायस पाहिजे झाणून मिळवावे; शेवटीं कर्ज काढून तरी उधळाने; अशा पुरुषांस, दरिद्र हें पारिपत्य फार थोडें आहे. ते इतर लोक करितात तसा विचार करीत नाहीत; व्यसनाचे खाशेेन झाल्यामुळे, त्यांस सर्व गोष्टी उलट्या दिसतात; जशी डोळ्यांस काबीळ झाली झाणजे जें पाहिले ते पिचळट दिसते. वरील गोष्टींतल्ये

सरण्याने

(१६४)

तरण्यानें जर अंमळ विचार केला असता तर, त्या
स उन्हाळा आला असें वाटून, राहिलीं होती
तींही चिरगुटे त्याचीं आलींमा. परंतु असनामु
ळें त्यास उन्हाळा नसतां उन्हाळा पाहिला, आ
णि पुढें कधिही हिवाळा घेणार नाहीं असें सम
जान चिरगुटे विकिलीं: तींही कशास? खेळन पै
से उधळाचास. मग पयसेही गेली, आणि चिरगु
टेही गेलीं, तेव्हां त्याचे डोळे उघडले; नंतर वि
चार होऊन फळ काय?

— ० —
नोव्हेंबर १९६

सांवर आणि पाडस

कोणी एक सांवर आपल्ये तारण्यांत आले अ
सतां, ते इतर सांवरांस मोटा उपद्रव करूं ला
गले. त्याणें भुईवर पाय मारावे; शिगें सालवा
नी; आणि उच्च सरानें ओरडावे; असें कीं सर्वां
नी भय पावून कांपूं लागवे. एके दिवशीं त्याचें

पाउस घेऊन त्यास विचारितें, अहो, जे तुझी आपण मोटे बळकट, मोटे दुर्जय, असा आव घालितां, ते तुझी कुत्र्यांचा शब्द ऐकतांच भयानें जीव घेऊन कां हो पळतां? याचें कारण काय तें मला सांगाल? सांबर झणतो, नाळका, तूं बोलिलास तें खरें; परंतु तें कसें होतें तें मला हि समजत नाही. मी आपल्ये मंडळीमध्ये ते जखी, बळकट आहें खरा; आणि मी बारबार आपल्येकडून आपल्येठायीं निश्चय करितां कीं, कोणाही पासून भय पावून अतःपर मी डममवणार नाहीं; परंतु काय करूं? कुत्र्याचा शब्द माझे कानीं पडला पुरे, झणजे माझी नाळण होत्ये. मज होईल तितकी त्वरा करून मी पळतच सुटतेां.

तात्पर्य

फांकडे, भांडखोर पुरुष, अवसान घातकी असतात. त्यांचा आपल्ये सोबतींच्यांत माच तितका आव पाडावा, गूरां पुढें त्यांच्यामें टिकाव

धरवत

धरवत नाही. पाहण्यांत असें आले आहे की, ज्याचे मुखांत रात्र आणि दिवस शिपायगिरीच्या च गोष्टी, अशा फरवाकडे, एकाधे बीरानें डोळे बटारून पाहिले पुरे, ह्याणजे त्याचा हिरमोड झाला. नग असले छोटे अवसान घालणाराचा पाण उतारा पाहण्यांत चमत्कार आहे. अशे वेळेस तोमग भय लाज आणि रोष या तिहीचे गोथळांत पडतो. तोजर धैर्य धरून घेईलें शौर्य करील तर, आपली शेभा राखील; परंतु त्याचा उपाय नाही. प्रसंग आला ह्याणजे त्याचे अवसानच जाते. यासाठीं छोटा चाडवर कोणी कितीही घालो, ज्याचा जो सहज स्वभाव तो शेवटीं प्रगट होईलच.

—*—

गोष्ट ११७

गाढव आणि सिंह यांची पारध

कोण्हे एके समयीं सिंहाची मनसा झाली कीं गाढवास संगती घेऊन पारधास जावे. त्याणें गाढवास

४४४

सांगितले

सांगीतलें कीं, तूं एका झाडींत दडून ऐस; आणि
 अमुक वेळेस अवचित मोठ्यानें भयंकर शब्द
 करूं लाग, तो खोळंबवूं नको; द्वाणजे भयानें घा-
 बरीं होऊन सावजें पळूं लागतील. मी बारी ध-
 रून राहतां. त्यावाटेनें जें येईल तें हाणीत जा-
 र्हेन. मग त्या गाढवानें तसें केलें असतां, साव-
 जें पळूं लागलीं. सिंह बारी बर होताच, तो ए-
 केकास मारीत गेला. तीं त्याचे पोटाभरी पुर-
 तीं झालीं तेव्हा, तो गाढवास हाक मारून द्या-
 एतो, गाढवा, भलें केलेंस गद्या भलें केलेंस; आ-
 तां पुरे कर, आणि इकडे ये. तें ऐकोन गाढव
 सिंहापाशीं आला; आणि आपण काम चांगलें
 बजाविलें असें मनांत आणून, लाडानें, त्यास पु-
 सतो, सिंहा, मीकिलें तें तुला मानवलेना? सिंह
 द्वाणाला, मानवले द्वाणून काय सांगूं? रे अति
 शय मानवले: रे गाढवा, तूं असें केलेंस किं, जर तु-
 झें स्वरूप मला ठाऊक नसतें, तर मीही तो शब्द
 ऐकून पळूं लागतीं.

१६७

तात्पर्य

(१२८)

तात्पर्य

किती एक या गाढवा सारिख्या मोटमोटा
स्था गर्जना वल्लाना करून अजाणले लोकांस भ
य उत्पन्न करितात; त्यांचें स्वरूप ओळखतात,
त्यांस तें कौतुक मान होतें. तर असले पुरुष
जेथें आढळतील तेथें त्यांचा असळ बारीकपणें शो
ध मान करावा, द्वाणजे दिसेन येईल, कीं त्यां
पाहून भय पावायास प्रयोजन नाही.

मोष्ट ११८

शाहाणा गाढव

एक झातारा, आपला गाढव पारीत होता,
तो, शत्रू येऊन पाठीवर टेंकला द्वाणून, गाढवा
स पळ्याची त्वरा करूं लागला. ते समयी गा
ढव त्यास विचारितो, धन्या, माझे पाठीवर तुझा
तो शत्रू कंठाळ घालील कीं नाहीं बरे? झा

तारा

मारा झणाला घालील, यांत संशय काय? माझ
त झणतो अशी गोष्ट आहे तर, मी येथू
म एक तसूभर देखील हालणार नाहीं. माझे
कपाळचो कंठाळ जर सुटत नाहीं, तर माझा ध
मी कोणी कां होईना; त्याचा मला काय हर्ष हो
क?

तात्पर्य

गरीब लोकांनीं राज्याचे उलटा पालटोंत चि
त घालून ये, घातले असतां ते पेंचांत मात्र पड
तात. येहवीं त्यांस उलटा पालट काय तो द
तकीच कीं, एका नावाचा राजा होता, तो दुसरे ना
वाचा झाला. तेणेंकरून ते कांहीं अधिक गरीब
होतात, किंवा मागे करीत होते त्यापेक्षां त्यां
स अधिक काम करावें लागतें असें नाहीं. अ
सें असतां पाहाकीं, चार स्वार्थ साधक लोक अस
तात, ते त्यांस अभिमानास घालून युक्तीनें दग्यांत

घोडितात

आदितात; तग दंगा सिद्धीस गेला असता त्या
स लाभतर होत नाहीच, परंतु फसला असता
सुळीं जायाचें पडतें.

—००*००—

गोष्ट ११८

बढार्द खोर प्रवासी

कोणी एक पुरुष, फार दिवस प्रवास करून घ
री आला, त्याने आपण देशांतरीं काय काय
कौतुक पाहिलें तें आपले बळखीच्यांस बनावून
सांगितलें; त्यामध्ये त्यानें हीहि गप झोंकिली, कीं, मी
खलका पुरीस गेलों होतो; तेथील लोक पंधरा
पंधरा हात उड्या मारितात, परंतु जेव्हां त्यां
शींमशीं पण पडला तेव्हां, माझे उडीस कोणी
च लागला नाही. जवळ होते त्यांस ती गोष्ट
खरी वाटली नाही, तें पाहून तो, त्यांस प्रमा
ण दाटावें झालून आणा शपथा करूं लागला.

तेथेची

तेवेळीं त्यांतून एक त्यास द्वाणतो, बाबा, तू इ
तक संकटांत कां पडला आहेस? हातचे कां
कणास आरसा कशास? आद्यास तें आतां प्र
त्यक्षच कां दाखवीस ना? तूं असें समज कीं, मीं
आसमयीं अलकावतीतच आहे; आणि तूं तेथें उ
डलास तसा पुनः एकदां येथें उडून दाखीव क
सा? बढाई खोरास तें रुचलें माहीं, मन तो ओ
शाळा होऊन उगाच राहिला.

तात्पर्यः

जे कोणी परदेश फिरले आहेत किंवा नाही
फिरले, त्यां सर्वांनींहि, आपल्ये बढाईचा संबंध
ज्यांत आहे ती गोष्ट, आपल्ये तोंडीं सांगू नये.
आपल्ये तोंडानें आपली सुतोची गोष्ट लोक स
री मानित माहींत, मन आपण शयथा प्रमाण क
रायास लागतां, तब तब त्यांस अधिक संदेह
उत्पन्न होतो. वास्तवीक गोष्टीची ही अवस्था,
मन जी आपण स्वीतो साटींच बनावून सांगतां,

तोषी

(२०२)

मीची काय कथा? चौघांमध्ये बाहेरच्या खोल्या
कथा सांगतात, त्यांची लबाडी भरिली जात्ये.
त्या मंडळींत समरी कोणी एकादा त्या देशां गेले
सा असतो, तो सांगलेच, पदरी माप घालाया
स पुकत नाही.

—*—

मोष्ट १९०

गरुडपक्षिण, माजर, आणि डकरी

एका गरुडपक्षिणीने, एके मोटे झाडाचे खां
दीवर चरकुंडा केला होता. एक जंगली मा
जर त्या झाडाचे मध्य भागास ढोलीत राहात हो
ती. आणि एक रानडकरीही, आपले पिण्यां
सहवर्तमान, त्या झाडाचे जुडीं पोकळींत बसली
करून होती. तो अेजार त्यांस सुख कारक होऊ
न पार दिवस घालला असता, जर त्यांहीं त्या
डुष्ट माजरीची चाहाडी ऐकली नसती. एके

दिवसी

दिवसीं माजरीनें असें केलें, कीं प्रथम गहड पक्षिणीपाशीं वर गेली, आणि तोस सांगूं लागली; शेजारणी बार्ड, काय सांगूं? आपणास मोठी मर्याची वेळ आली आहे; ती झाड डुकरी, रात्र आणि दिवस झाडाचे बुडाशीं उकरीत असत्ये; मनांत कीं, झाड उपडून पडलें द्वाणजे. आपलीं पिलीं तीचे हातीं सहजच लागतील. सोतर बार्ड आतां मला बरा मार्ग दिसेल तो करित्ये. तुमें तूं आपलें पाह्या. याप्रमाणें गहड पक्षिणीचे मनांत भय उत्पन्न करून, तिला नकळतां हळूच ती मांजर खालीं डुकरी जबळ आली; आणि खिन्न बदन करून बोलत्ये, बार्ड, आज तुझी बाहेर तर जात नाहीं? डुकरी द्वाणाली, असें कां पुसत्येस? माजर द्वाणत्ये नाहीं, सहज विचारिलें. तुमचे मजीस येईल तसें करा, परंतु गहड पक्षीण आज आपल्ये पिल्यांस द्वाणत होती कीं, डुकरी बाहेर गेली द्वाणजे मी. तुझ्यास तिचीं पिलीं खालीं घालीन, आणि एक माजराचेंही पील खावडीन. असें बोलली तें, माझे कानीं पडलें. तर

आतां मी घेत्ये; माझीं मुलें एकटीं आहेत; त्यांस मला सांभाळीत बसलें पाहिजे. असें स्नान तो कर चढून आपल्ये पिल्यां जवळ गेली; आणि त्यांस राखित बसली. आप्रमाणें तिणें किती एक दिवस पर्यंत केलें. खायास पाहिजे तें तिणें राणीस चोरून बाहेर जावें, आणि आणावें; दिवसास पिलें राखित बसोन खालवर साशंकीत पाहात असावें. आप्रमाणें तिचें चरित पाहून, गुरुदक्षिण आणि हुकरी, यांचे मनांत परस्परांवर पक्का द्वेष बाणला. मग त्या एकी सेकीचे भयानें जागा सोडून कोठें गेल्या नाहीं. शेवटीं त्यांचा असा परिणाम झाला कीं, त्या, व त्यांचीं बाळकें, अन्नाचांचून मृत्यु पावलीं; आणि त्या माजरीची धण झाली.

तात्पर्य

चाहाडांनी, या जगांत बोरबोर अनर्थ केले आहेत. कितीकां भल्ये कुटुंबांमध्ये द्वेष पाडिले आहेत, ते शेवट पर्यंत मिटलेच नाहींत. किती

कांचे

कांचे मनांत विकल्प घातले आहेत, ते निघाले
च नाहीत. कितीकांस धुळीस मिळवीले आहे
त, ते पुनः वर आलेच नाहीत. जो पुरुष शेजा
र धर्मांत वागायाम इच्छितो, त्याणें नुसत्ये कोणाचे
सांगीतल्या वरून आपल्ये शेजाऱ्याविशीं मनांत वां
कडे आणूं नये; ऐकिंव मोठीवर कल्पना करून
आपलें मत दुसऱ्यापाशीं बोलूनये; कांकीं ज्यापा
शीं बोलतां त्यास जर चाहाडी कर्तव्य आहेतर,
तो संगीचा हस्ती करील. राईस पर्वता एवढी क
रून दाखवील. जो पुरुष भला आहे त्या जवळ
कोणी कोणाचें कसेंही सांगो, तो सर्व पोटांत सां
ठवून ठेवितो; एकाचें दुसऱ्यापाशीं सांगत नाहीं;
त्याचें फळ मन ते दोघेही त्याजवर सारिली प्री
त झारितात; ते शत्रू असले तर समयीं त्याचे हा
रे निघ होतात; तेंणें करून त्या पुरुषाचें मन
किती समाधान पावत असेल बरें?

बहीण आणि भाऊ

एके पुरुषास दोन लाहान मुलें होती; एक मुलगी आणि एक मुलगा. मुलगा होता तो फार सुंदर होता. मुलगी साधारण होती. एके दिवशीं तों उभयतां मुलें, आरशापाशीं खेळत बसतां, मुलगा मुलगीस झगलो, धगे, या आरशांत पाह्या सुंदर कोण दिसतें तें. मुलगीस तें मारुट वाटलें. तिला समजलें कीं, याजें हें मला ह्मणवायासाठीं झटलें. मग तिजें बापा जवळ जाऊन भावाचें नान्हाणें केलें; आणि झगलो बाबा, आरशांत रूप पाहून समाधान पावणें हा बायकांचा विषय होय; त्यांत चित्त वासणें हें पुरुषास योग्य नार्हा. बापानें दोघांसही आलिंगून त्यांचें समाधान केलें. आणि झगला मुलांनां, तुझी भांडूनका. अतःपर तुझी दोघेंही नित्य आरशांत पाह्यात जा; मुला, तूं या

करितां

करितां पाहा, कीं तुझ्या ह्या असे सुंदर तोंडा
स दुर्गुणांचा मळ लागला तर तुला समजेल,
आणि मली, तू या करितां पाहा किं, तुझे रूपां
त जे उणे आहेत ते, तुझे गुणांनीं पुरते जाहाले कीं
नाहीं, ते तुला समजेल.

तात्पर्य

अशी कांहीं या सृष्टींत वस्तू नाहीं कीं, विचाराचे
अंती जीत कांहीं उणे दिसतनाहीं. यासाठीं बुद्धि
रूप आरसा करून. त्यांत आपले गुण अवगुण मि
त्य पाहतात गेलें असतां मोठे हित आहे. हें आश
ळ इद्दानीं ही करायास योग्य आहे. जो स्त्रीती
चा पुरुष आहे, त्यास आपले अवयव आरशांत
सुंदर दिसात; परंतु त्याणें विचार करून पा
हावे कीं. जसा मी वाढरून मोट वनलों आहे
तसा आंत आहे कीं नाहीं? मदना सारि
खा सुंदर आहे, आणि आंतले गुण जर वाईट आ
हेत तर, तो पुरुष लोकांस अप्रिय होतो; तोच

जर

जर मधुर भाषण, उत्तम स्वभाव, आदिकरुने गुणांनो युक्त आहे तर, लोकांस फारच आवडतो. सुसुपास चांगले गुण नसले तर, तो उपयोगी नाही; परंतु जो चांगले गुणावा, त्याचें रूप कसेही असे, तिकडे लोक लक्ष देत नाहीत. मोटे पावाणास चमक फार असत्ये, परंतु तो काय से रे रत्नाची बरोबरी करील? ते वाहेरून वेढील आहे तरी झाडीं रत्नचकी? तसा जो खांत चांगला; ज्याची बुद्धी लक्ष करणें चाल, मन सरळ; जो शाहाणा; त्यास रूपाचें प्रयोजन नाही.

—*—

गोष्ट १२२

कोल्हा आणि माकड

कोणएका काळीं, सर्वप्रभूंनीं माकडास राजा केला. त्यास राज्याभिषेक होताच, त्याणें आपले ठायीं मोटे शेकसयणाचा आणि शाहाणेपणाचा आव घातला. तो पशूंचा वेडेपणा पाहून

कोल्हास

कोल्हास बार्दट बाटलें. त्याणें मनांत निश्चय
 केला कीं, एकाद्वे वेळेस तरीं मी, या माकडा
 स तोंडघशीं पाडून सर्वपणूस खालीं पाडायोस
 लावीन. कांहीं दिवस गेले तो, एकेखांचेंत को
 णी मास लावून सांपळा मांडला होता. तो पा
 हून कोल्हानें माकडास सांगितलें कीं, मी एके ठि
 काणीं ठेवा पाहिला आहे; त्याचा धनी कोणी
 दिसत नाही या साठीं तो खामीचा असें मला वा
 टतें. माकडारा कपट ठाऊक नाही; तें लवक
 र तो घ्यावयास गेलें; तो, मासास हात घालतां
 च सांपव्यांत सांपडलें. तेव्हां त्यास फार ला
 ज झाली, आणि तें कोल्हावर घडफडू लागलें;
 झगलें कीं, तूं घातकी, राजद्रोहपातकी आ
 हेस. कांहीं चिंता नाही, मी तुला मोटी शिक्षा
 करीन. तें ऐकून कोल्हा खदखदां हांसला; आ
 णि जाते समयीं मागे पाहून मान हालवून मा
 कडास झगाला; कांणे, राजा झगवितोस आ
 णि तुला सांपळा कसा समजला नाही.

तात्पर्य

अल्प समजाचे पुरुषानें राज्यकारभार डोर्द
 घर घेऊनये; घेतला असतां तो आपला व लो
 कांचा स्वार्थ बुडवितो. असले घोर पदवीस ये
 ग्य तोच पुरुष, ज्याची दक्षता विशेष; जो प्रसा
 णीक; जो सत्य वचनी; जो दुसऱ्यास ठकविणारा
 नव्हे, आणि दुसऱ्यापासून ठकला जाणारा नव्हे;
 ज्या लोकांवर राज्य करितो त्यांच्या रीती नी
 ती जाणता; उद्योगी; शूर, पण जो क्रोधी नव्हे; म
 ला, पण जो मृदु नव्हे; स्तुतीची इका करितो, प
 ण वास्तवीक गुणाचे स्तुतीची; स्फीतीचा ज्यास ति
 रस्कार; करावें, नकरावें, याचा ज्याचे बुद्धीस सं
 देह पडत नाही; ज्यांत दांभीकपणा नाही. अ
 से असे गुण आंगी नसोनजे राजे झाले, त्यांच्या
 दशा कशा झाल्या आहेत, तें मागेल इतिहास
 माहातां स्पष्टच आहे. त्यांपासून लोकांस उप
 द्रव झाले; जे धूर्त होते त्याणी त्यांचा स्वभाव

घोळवून

(२११)

घोळखून त्यांस बघ केले; आणि लोक हिताचे उ
द्योगावरून काढून त्यांचे चित्त विषयभोगाकडे
रोविले, आणि आपला स्वार्थ साधून घेतला.

—०—०—

गोष्ट १२३

खेंवर

एके खेंचरास पुष्कळ चरवे निळून घोडे का
म पडत असे, ते कांहीं दिवसांनी घांगले पुष्ट
हाले, आणि स्वहंर उद्या मास लागले. त्यास
कांणी हांगोऱ्यांनी कीं तूं घोड्याचा बच्चा आहेस,
तोही घोडा कसा झगडील? तर सामान्य न
व्हे, पैजा जिकणारा. ते मनांत धरून खेंचरानें
आपल्या ठाणीं निघून केला कीं, प्रसंग पडला अ
सतां तो मोटी मजल करीत. घोडके दिवस गे
ले तो, एके दिवशीं त्याचा धनी त्याजवर बसून
कोठें नाजूक कामास जात होता. त्याणें त्यास

अधिक

अधीक भांववावे द्वाणून पुष्कळ कमध्या मारि
ल्या; तेसमयीं ते खेचर मार्ग कमितां कमितां पा
र अकले; आणि आपल्ये ठायीं आपल्यास द्वाणूं ला
गले, रें आतां तुझे तें घोड्याचें ब्रीयें कोठें आहे?
मर याजवरून मला असें दिसतें कीं तुझा बा
प घोडा नव्हे, गाढव होता.

तात्पर्य

जो वडिलां वरून आपणास घोरची माहिती
होती, ते गाढव समजावे. जो खरा घोर मनुष्य आ
हे तो, आपल्ये कीर्तीनें आपण घोर असतो. स
धें जो अपराक्रमी तोच वडिलांचे नावावर आ
पणास घोरपणा आणायास जातो; ते त्यास न
साधतां त्याजकडे अधीक हलकेपणासाच ये
तो.

(२१३)

गोष्ट १२४

सायाचा रुख आणि कांटेझाड

एक उंच सरळ सायाचा रुख अरण्यांचे मध्य भागां वाढला होता. तो नित्य आपले घोंशीचे गर्वाने आपले खाली रुजलेले झाडांस धिकारीत व्हासे. त्या झाडामध्ये एक कांटेझाड होतें, त्या स ते नमस्कृत, त्याणें त्या सायास एके दिवशीं विचारिलें, बाबा, तू एवढा गर्व कां बाह्यतोस, ते शांत? तो क्षणाला, मी सर्व दृष्टा मध्ये श्रेष्ठ आणि शोभिवंत आहे; माझा माथा मेघ मंडळा स भेदून गेला आहे; माझ्या खांद्या संतत हिरव्या टवटवीत राहताहेत. आणि तुझी कशी आ हा, कीं बळत नीच; ओ खाला त्याणें तुझा पायांखालीं तुडवून जावें. माझे पायावरून ओ टिपक्यांचा प्रवाह पडतो त्याणेंच तुझी बुड तां. कांटेझाड क्षणालें, तें सर्व व्हासे; पण मी तुला सांगतो तें खरें मान, कीं जेव्हां जांकुड

तोड्या

(२१४)

मोठ्या तुझे बुडावर कुराडीचा घाव घालायाम येईल, त्यासमयी, आह्वा मधील, जे एकादें केवळ निवृत्त हलकें झाड, त्याशीं पण तूं मोठ्या संतोषानें आपलें मोठार्डची बदलावस्ती करायाम इच्छील.

तात्पर्य

घोरा मागे अनेक उपाधी आहेत तितक्या लाहानास नाहींत. याकरितां घोर आणि लाहान यांचे मुख दुःखांचा विचार केला असतां, घोरपणाच चांगला असें लाहानास अवघड पडेल. अशी गोष्ट असतां पदवीनें किंवा संपत्तीनें जे घोर झाले, त्याणीं गर्व करून लाहानाचा तिरस्कार करावा, हा किती मूर्ख पणा?

—०८*००—

गोष्ट १२५

इंद्र आणि मणेश

कोणते एके समयीं देवांस असें वाटलें कीं, तुम्ही देवांतील झाडांमधून एक एक झाड आप

आपले

आपले छपेंतले करून ठेवावे. तेन्हां इंद्र ह्या
 णाला सांवरीचा रुख माझा. कामदेवानें गुलवा
 सीस अंकित केले, चंद्रानें तनूरीस. वायूनें क
 णेरीस. आणि वरूणानें पांगेच्यास. यात्रमागे
 त्यांस जीं निफळी झाडे आवडलीं पाहून, मगप
 तीनें आश्चर्य केले. आणि ह्यागाला, तुमचे इके
 स घेईल तें तुझी करावे; परंतु नारिकेल हें मा
 झें झाड असा, ज्याचीं फळे उभयतां देव मनुष्यां
 स प्रियकर; आणि जें सर्वोगों उपयोगी आहे.
 तें ऐकून इंद्रानें मान डोलवून ह्याटले, गणेशा,
 या साठींचरे, लोक तुला ज्ञानाची देवता ह्याग
 तान. आणि खरेच आहे कि, उपयोगा वांचून,
 जो उगीच स्फीती साठीं एकाद्याचा अभिमान धरें,
 तो वेडेपणा.

तात्पर्य

जे कांहीं करणें तें केवळ स्फीती साठींच क
 रूं नये. ज्यांस आश्रित करून ठेवणें त्यां पाहून कां
 हि उपयोग पाहता, केवळ शोभा पाहूं नये.

नोटा

(२९६)

मोष्ट १२६

घुवड आणि टोळ

एक क्षातारा घुवड झाडाचे डोलीत नीम घेत होता; त्या झाडा खाली एक टोळाने गायन सुरू रमिले. ते सनयीं घुवडाने दोन तीन वेळ टोळ्याची प्रार्थना केली की, बाबा, तू येथून जा मला उपाय देऊ नको. तुझ्या किर किराने माझी शोप मोडत्ये. त्यावरून तो टोळ त्यास धिक्कारून शेवटीं गाळी देऊ लागला. झाणाला की तू लुच्चा घोर आहेस, रात्रीचा बाहेर जाऊन तस्करीवर पोटा भरितोस; आणि दिवसास झाडाचे डोलीत लपून राहातोस. घुवडाने त्यास सांगितले, म्हण्यो, तू आपले तोंड संभाळ, नाहीतर मग पत्तावशील; तरी तो टोळ ऐकेना, अर्धो क अर्धो कच निंदा करून त्याने मातकाने गायनास आरंभ केला, तेव्हा घुवडाने त्याची कपट स्तुती सुरू रमिली: झाणाला बाबा, क्षमा कर, मजपासून आपलीक झाली, परंतु आतां माझे अनुभवास

पके

पक्षें आलें कीं, जागावें तर तुझें सुस्वर गाणें ऐकतच जागावें; तुझे मधुर खरापुढें सारंगी कांहींच नाहीं. तुझें गाणें ऐकून कोकिळहि लाजेल. वरीच आठवण झाली. मज जवळ एक अमृताचा कुपा माझे देव तेने दिलेला आहे; त्यांतील एक कटोरा भरून पाहिजेतर मी तुला देईन. तुझा गळा गावन करितां सोकला असेल असें मला वाटतें. टोळ ताहानेला होताच, तो त्या घुबडा जवळचें अमृत घ्यावें घाणून मोटे आशेनें त्या पाशीं गेला. तो जवळ येतांच घुबडानें उचलून तोंडांत टाकिला.

तात्पर्य

प्रकृती प्रकृती भिन्न आहेत. एकाद्याचे प्रकृतीस दुसऱ्याचें केलेलें रुचत नाहीं. यासाठीं त्याणें एक दोन वेळा प्रार्थून सांगितलें असतां ही त्यास उपद्रव देणें हें प्रशस्त नव्हे. आणि उपद्रव देऊन उलटें भांडण करणें हातर केवळ दुर्दैव पणा. मग जे असें करितात, त्यांस उपद्रविता पाहून पारिपत्य झालें तर आश्चर्य नाहीं.

नोष्ट

(२१८)

गोष्ठ १२७

एकडोळें हरिण

एक एकडोळें हरिण नित्य समुद्रतीरीं चरत
असे; मनांत कीं चरत असतां फुटका डोळा स
मुद्राकडे आणि धडसा देशाकडे असला ह्याणजे
भाला घेईल तो समजेल. असा बंदोबस्त करु
न तें आपलेठाईं आपल्यास निर्भय मेजीत होती.
त्यावर एक पारधी कार दिवस टपला होता;
त्याचे हातीं तें सांपडलें नाहीं; तेव्हां तो एके नौ
केमध्ये बसून हळूच पाण्या कडील आंगून त्या
जवळ आला; आणि मोठी लागू करून त्यास पा
डाव केलें. मग तें प्राण जाते वेळेस हे शब्द बो
लिलें; हे प्रारब्धा! तुझी गती अगम्य आहे; जि
कडून मी काळजी वाहात होतो, तिकडून मला
उपद्रव झाला नाहीं; आणि जिकडून भय नाहीं
असें मला वाटत होते तिकडून माझा शेवट झा
ला!

मातृवर्क

तात्पर्य

या जीविता मार्गे नाना प्रकारचीं भयें लागलीं आहेत. त्यास आपण पाहिजे तितके जपलों तरी, अगदीं निर्भय असें कधीं होणार नाही. या प्रपंचांत मार्याची वाट तर एकच आहे; परंतु, येथून जाण्याच्या वाटा असल्या आहेत; ते ये आपली चौकशी किती चालते? ज्या घाती आपल्ये लक्षांत घेतात, अथवा ज्या प्रत्यक्ष दिसतात, त्यां पासून बहिर्वाटतां येईल; परंतु ज्या आपल्ये डोक्यां झाड, ज्या लक्षांत घेत नाहीत अशा, आपल्या आसपास शतशः आहेत, त्यां पासून कसें निभावें? यांत इतकें सुचविलें कीं, आपण निर्भय आहों असें कधींही मानूं नये; अथवा समय आहों झणून निर्भय होण्याचे मार्गे फार लागू नये. ज्या अर्थी निर्भय होणें आपल्ये हातीं नाही; त्या अर्थी रात्र दिवस मार्याची काळजी वाहाणें हें सुखीच, मनुष्या सारखे विवेकी प्राण्यास योग्य नव्हे.

वरुण आणि कावाडी

एक कावाडी एकानदीचे कांठचा रह तोडीत होता; त्याची कुन्हाड अकसात त्याचे हातून सुटोन पाण्यांत पडली; ह्याणून तो बहूत शोक करूं लागला. त्याचा विलाप ऐकून वरुण देव तेथें प्रघट झाला; त्यास कावाड्याने आपले शोकाचे कारण सांगितले. ते समर्थां वरुण पाण्यांत बुडी मारून एक सोन्याची कुन्हाड बर घेऊन आला, आणि ती त्या कावाड्यास दाखवून विचारितो, अरे हीच तुझी कुन्हाड? तो ह्याणाला ही माझी नव्हे. नंतर वरुण पुनः बुडी मारून एक रुप्याची घेऊन आला. तीस पाहून हाडी नाही नव्हे ह्याणून कावाडी ह्याणाला. तिसरे ह्मेस तो कावाड्याची हारविली होती तो कुन्हाड घेऊन आला; तेव्हां तो कावाड्याने मोठा हर्ष गावन घेतली; आणि वरुणाचा फार उपकारी

झाला.

झाला. ते समयीं कावाड्याचा प्रमाणोक्त व्यवहार पाहून वरुणानें संतुष्ट होऊन त्या सोन्याच्या देव्हरी कुन्हाडी त्यास बक्षीस दिल्या. तें वर्तमान कावाड्याचे संवगड्यास समजलें, त्या जेहि नदीवर जाऊन तशीच हातांतील कुन्हाड पाण्यांत पाडिली, मग कोणी झणेल खरेच, तसा विलाप करीत बसला. तें ऐकोन पहिल्या प्रमाणें वरुण तेथें आला, त्याणें बुडी मारून सोन्याची कुन्हाड वर काढिली, आणि त्या कावाड्यास झणाला, तुझी कुन्हाड गेली आहे ती हो खरे? तें सोनें पाहून कावाड्याचें चित्त धचळ झालें. तो वरुणास झणाला, होयरे बाबा, हीच माझी. असें झणून तो तो हावरेपणानें वरुणाचे जातून आवयास गेला; तेव्हां वरुणानें त्याची निर्भरता करून त्यास सोन्याची तर दिली नाहींच, परंतु त्याची मूळची होती तीही त्याचे हातीं लावून दिवली नाहीं.

तात्पर्य

तात्पर्य

बहुत करून लोकांचा, अन्याय मार्गें आलण्या
करे कस पडत असतो. या विश्वांत ठकपणाने
बर्तीवें या विषयीं किती एक आहेत ते अनेक
हेतू सांगतात, ते सांगेत; परंतु पाहताचि प्रभा
णिकपणा सारिला नुण नाही. पाहकिं, इह लो
कां आपण सचवटीचा दृढस्थ असतो त्याअवरच
सर्व कामें विश्वासतो, आणि त्यास घोर क्षणून
मानितो; तसेच परलोकप्राप्ती विषयीं पाहिलें अ
सतां, कोणत्याही लोकांचे शाखांत सचवटीची प्र
शंसा नाही असें नाही. क्षणून सचवटीचा मनु
ष्य दोहीं लोकांची वृज्य होतो.

—००—

मोड २२६

सांडणा कोल्हा आणि वानर

एका वानरास पंच करून त्यापुढें, सांडग्याने,
कोल्हावर घोरीची फिर्याद आणिली. ह्या पंच

इतीवें

इतीचें कौतुक पाहावयास इतर पशूही सभेस
 आले होते. तेथें लांडग्याचें बोलणें संपल्यावर
 कोल्ह्यानें एकागोष्टीत उत्तर दिलें कीं, मीं लां
 डग्याची वस्तु चोरिल्ली नाहीं. मंतर त्या वा
 दाचा विचार करून बानरानें सारांश सांगितला.
 लांडग्यास झाणाला, अरे, तुझीसशी वस्तु कांहीं
 गेली नाहीं. आणि कोल्ह्यास झाणाला, तूं ठेव
 सास्तीस खरी, यांत कांहीं मला संशय नाहीं.
 या प्रमाणें ते दोघेही लुचे असें ठरावून सभाग
 उठली.

तात्पर्य

लुचा झाणून जो एकवेळ प्रसिद्धीस आला
 त्याचें खरें कोणीच भाजीत नाहीं. लांडगा हा
 दसत्याचें वित्त हरण करणारा, आणि कोल्हा हा
 वक्ता ठक, असें प्रसिद्ध आहे झणोन, तसा ज्या
 प झाला.

नदी मळ आणि समुद्र मळ

एका नदीतील मासा, पूराचे ओघानें समुद्रां
त वाहता गेला. तो नवे देशांत घेतांच, तेथील
मत्तीकरांस वृणवत् मानूं लागला. म्हणाला, भा
द्या देश, व जात, व कुळ, तुझ्यांमेशां चांगलीं आ
हेत, यासाठीं तुझी सर्वांनी मला उंच ठिकाणीं
बसवूं मान द्यावा. तेथें जवळच एक हलका
मासा होता, त्याणें तें ऐकून उत्तर केलें, रे, अतः
पर अशी गोष्ट बोलूं नको. कदाचित् तूं आणि
मीं एका जाग्यांत सांपडले गेलों तर, तुला समजेल
उंच जागा कोणाची ती; व्हावें तें मोल देजन मला
ओमंत लोक, भक्षाघास नेतील; आणि तूं तर न
रीब लोकांस हलके मोलानें विकला जाशील,
किंवा फुकटावारिची दिला जाशील.

तहपर्यंत

परस्पृशीं जाजन त्यास्यलाची निंदा, आणि स्व
देशाची स्तुती करितो तो अनाडी पुरुष जाणावा.

उद्याची

(२२५)

ज्याची त्याची स्वदेशावर प्रीत स्वाभावीक आहे. आपण परदेशाचा तिरस्कार करून स्वदेशाचें वर्णन करूं लागलों तर, त्या देशांचे लोक आपणास निषेधून स्वदेशाची प्रशंसा करितील. वस्तुतः आपला देश चांगला आहे ह्याणून आपण घोर होतां असे नाहीं. त्यास तर आंगचा गुण पाहिजे. यासाठीं कोणत्याही देशाचा रहिवासी असेल, जो विद्वान् असोना गुणवान् असेल, तोच सर्वत्र प्रसिद्धा पावतो.

—००*००—

गोष्ट १२१

देवशर्मा पंडीत

एके सज्ज्या देवशर्मा पंडीत खेळत होता, तें पाहून कोणी एका दुसरे पंडिताने त्याची धडा बेंबी घेई. त्याचा गर्व उतरावा ह्याणून देवशर्माने एक धनुष्य आणविलें; आणि त्याचें सोत काढून,

ते

ते निर्वांक करून भईवर ठेविले. मग तो त्या पंडितास विचारितो, हें माझे कूट सांगशील तर तूं विद्वान् खरा. पंडितास ते उकलेना, ते व्हां तो देवश्रम्यास क्षणाला, याचा अर्थ आतां तूच सांग, मला समजत नाही. देवश्रमा क्षणाला, तुला समजत नाही तर मी सांगतो ऐक. जर हें धनुष्य सदां बांकविलेले असेल तर, सबकरच मोडून जाईल; आणि जर काम पडेल त्याच्या समयी बांकविले, तर फार दिवस टिकेल, आणि अधिक काम करील.

तात्पर्य

मनुष्याचे मन हें धनुष्या सारिलें आहे, या सदां वेधून ठेविलें असतां, हें शक्ति क्षाणही ज्ञान तादृश उपयोगी पडणार नाही. क्षणोन विमोद आणि खेळ हे, चिन्तास विश्रांति कारक मसेंच बुद्धीस तीक्ष्णता आणणारे आहेत. ते निर्दोष आहेत तर प्रसंगी घोरानी हि सुलें करावे.

(२२७)

मोष्ट १३२

डोमकावळा आणि खवूतरें

एका घुडी मध्ये खवूतरें राहत होती; त्यांचें मंडळीत पिसें पादरीं करून एक डोमकावळा शिरला; त्याणें मौन धरिलें होतें, ह्मणोन तो खवूतरांचे सक्षांत आला नाहीं. असे किती एक दिवस गेले. एके दिवसीं, कावळ्यास, आपले स्वरूपाचे भान न राहतां तो काकाउ लागला; त्यावरून तो कोणत्याहे तें रुमजून खवूतरांनीं त्यास शिक्षा करून हाकलून दिले. तो पुनः आपले मंडळीत गेला, तेव्हां त्याचीं तीं रंग विरंग पिसें पाहून, हा आयल्यांतला नव्हे, ह्मणून डोम कावळ्यांनींही पिटून लाविला. या प्रमाणें तो कावळा आपले आंगीं नसतो योग्यता आणायास गेला तो, होती तीसही मुकून, कावळा ना खवूतर असा झाला.

तात्पर्य

वेच भारी आहेत त्यांचें इतकें एक वरें आहे कीं, ते फार दिवस लोकांस ठकज शकत

नाहींत.

(२२८)

नार्हीत. त्यांचे बोलाणे, किंवा आचरण, एकादे वेळेस तरी त्यांचे सोंगास उणे अधीक पडते; तेणे करून त्यांचा खोटेपणा लवकरच खूब पुरुषांचे लक्षांत येतो.

—•••—

गोष्ट १३३

चिमणी आणि ससा

एक गरूड पक्षी, सशास धरून त्याचे बोकांडीस बसला होता. तेथे जबलच झाडावर एक चिमणी होती ती त्यास झणत्ये, रे तूं पुरता मूर्ख आहेस. धिक् जिणे तुझे. अरे, तूं उगाच राहून अर्थकां आपणास मारवितोस? जड आणि चालता हो. मला असे वाटते, जर तूं यत्न करशील तर जातीचा चपळ आहेस, शबूचे हातांतून सहज निघोन जाशील. आप्रमाणे ती त्यास ति उत्तार करून बोलत्ये आहे, इतक्यांत, एक ससा

प्या ने

(२२८)

प्यानें सेंप घालून तीस उचलिलें; ते समयीं ति
णे पुष्कळ विलाप केला, परंतु तें मनास न आ
णितां ससाणा तीस घेऊन चालला. तें पाहून ससा
नरत्ये वेळेस ही समाधान पावून तीस ह्याणतो, अ
गे, तूं आपणांस निर्धोक मानून मला हिणावि
त होतीस, त्यास तुजवरही तोच प्रसंग पडला.
आहे तर, आतां कशी बहिवाटत्येस तें पाऊं?

तात्पर्यः

आपणावर बितली असतां वावरतात, आणि
दुसऱ्यास मात्र शास्त्रार्थाच्या गोष्टी सांगतात, हे
पुरुष उपहासास पात्र होतात.

—*—

गोष्ट १३४

बृहस्पती आणि मूर्तिकार

एके समयीं बृहस्पतीस वाटलें कीं, मनुष्यां म
ध्ये आपल्यास किती मानितात तें पाहवें; ह्याण
न तो भूलो ही आला; आणि मनुष्यरूप घेऊन

एका

एका

एका मूर्ति काराचे दुकांमात गेला. तेथे अनेक देवांच्या मूर्ति विकायास मांडिल्या होत्या, त्यांत त्याणें इंद्रास, कुबेरास, व आपणासही पाहिलें. ते समयी आपण मूर्ती विकत घ्यावयास आलों आहे असे दाखवून, तो इंद्राकडे दोट करून, मूर्तिकारास विचारितो, अरे, याचें काय घेशील? तो झणाला दोन पैसे. आणि या कुबेराचेरे? त्याचें कांहीं अधिक पडेल, मूर्तिकार झणाला. तें ऐकून बृहस्पती मान डोलून त्यास पुसतो, वरें वरें, तर या बृहस्पतीचें मोल सर्वापेक्षां अधिक असेल नाहींवरे? मूर्तिकार झणाला, जर तू हे दोनी घेशील, तर तो मी तुला त्याचे मोलांत फुकटावारी देईन. ते ऐकोन बृहस्पती खोशाळून माघारा गेला.

तात्पर्य

जर आपण सन्मार्गानें वर्ततो आहों, उचित ते आचरितो आहों; आपले देश, राज्यांस व

आपणासही

(२३९)

आपणासही कल्याणम्हावें ह्याणेन उद्योग करि
तो आहीं; तर मग लोक कांहीं कां बोलतना?
ते ऐकायाचा उद्योग कशास करावा. जो पुरुष आ
पली प्रशंसा लोकांचे तोंडून ऐकायाचा उद्योग
करितो, तो बुद्धि मंतांचे लक्षांत आपला हलके
पणां माच आणितो; मग त्यास बृहस्पती सारि
खे तोंडवशीं पडणे होते.

—*—

गोष्ट १३५

राजा शूरसेन आणि त्याचा दास

एके समयीं उष्ण काळाचे दिवशीं, शूरसेन रा
जा नगरा बाहेर संचार करून परत येत होता.
तो मागीत आपले रम्य वनवाटिकेंत शिरला.
तेथे नाना प्रकारचीं झाडे होती त्यांचे कौतूक
पाहतां रकडून तिकडे फिरत आहे, तव तेथील
एक दास, चांगला घाटमाट करून हातांत मा
म्हाची झारी घेऊन राजा होता तिकडे वाट

ग्रंथापास

शिपायास लागला; मनांत कीं मीं विक्रीत दास था
 हें, राजानें आपली आस्था पूर्वक चाकरी पाहू
 म प्रसन्न व्हावें; आणि दासपणा पाखून सुटका क
 रावी. मम तो राजा जिकडे जिकडे फिरे, ति
 कडे तिकडे त्याचेपुढें तो आडवे तिडक्ये वाटेने
 जावून शिंपणें करी. तें त्याचें गरजेपुरतें आ
 र्जव राजाचे लक्षांत येऊन त्याणें त्यास हांक मा
 रिली; त्यासरसाच तो धांवत येऊन आशा भर
 लेला पुढें उभा राहिला. तेव्हां राजाने त्यास
 झाटलें, अरे तू आपलें काम सोडून जो इतका वे
 ळ परिश्रम केलास, याचें कांहीं प्रयोजन नव्हे
 तें. हा वेळ तुला कांहीं दुसरे चांगले कामाकडे
 उपयोगी पडता. तर आतां मी तुझा संशय फोडि
 तों कीं, तुझी आशा मज पाखून सफळ होणार नाही.

तात्पर्य

कार्या पुरतें पुढें पुढें होऊन आजीव करणारे
 पुरुष आहेत ते, आपल्ये कडून दुसऱ्यास संतुष्ट
 करारवें झालून जंवजंव अधिक उत्प्रेरणा करितात,

(१२३)

तव तव त्यांचा सुझांस अधिकाधिक कंटा
ळा येतो, त्यांचा स्वार्थ साधत नाही, आणि उद्योग
न निष्कळ जातो.

—०*०—

गोष्ट १२६

कोळसेविका आणि परीट

एक कोळसेविका, एका नगरांत धंद्याकरि
तां गेला होता, तेथे त्याचे गांधचे परटाची आणि
त्याची गांठ पडली, त्याणीं एकामेकाचे श्लोक
शळ पुसून विराडे विचारिलीं; तेव्हां कोळसे वि
क्या परिटोस झणाला, तुझे विन्हाड सोर्दचें ना
ही, तूं साझे विराडी येऊन राहा. परीट झणा
ला, जिवा तें, कसें होईल; तुजसंगती राहिलीं
अरतां मी जें वस्त्र प्रातःकाळीं धुवून आणीन त्या
स, तुझे कोळशांची धूळ संध्याकाळ झालानाहीं
मीं काळे करील.

तात्पर्य

या जगांत कोणाशी समागम करणे तो मोठा विचारपाऊन केला पाहिजे. आपण मोठे मुणी आहो, परंतु निरंतर दुर्गुण्याशी जर संगत आडे तर, तो आपल्ये सारिले करीलच. यास्तव जो विचारवंत आणि जो आपले बरे इकितो आहे, त्याने कुमनुष्यापासून दूर राहावे. त्याची संगती समूळ नाश करील. त्याचा समागम करून आपण निर्लेप राहिलो तथापि लोकांस तसे दिसणार नाही. संगतीच्या योगाने त्याचे आपले असे मिसळून जाईल की, मग त्यांतील काळें त्याचे, आणि गेरें आपले, इतकें निवडायाचा अम लोक घेणार नाहीत. प्रतिष्ठा ही स्वतःच्याच पाण्या सारिली आहे, तें जसे गावची झळास मिळून वाहून लागले अरुतां गढूळ होतें, तशीच दुष्ट संगतीने प्रतिष्ठा मलिन होते.

(२३५)

गोष्ट १३७

सारंग्या

एक सारंग्या, कलालाचे दुकानांत गाणें वाजिब
घें करून मद्यपी लोकांस फार रंजवीत असे. त्यांचो
नित्य वाद्दावा ऐकून त्यास असे वाटलें कीं, ए
के दिवशीं आपण नाटक सभेंत आपला गुण दा
खवून द्रव्य आणि कोर्ती एकदांच मिळवावों. त्या
चो त्या विषयीं फार आर्ति पाळून नाटककारां
नीं त्यास सभेंत नेला; तेव्हां तेथें जाग्याचे विली
णनेमुळें, आणि लोकांचे दाटीमुळें त्याचा ख
र व सारंगोचा नाद लोपून गेला, तो कोणास ऐ
कुं आलानाहीं; आणि ज्यां कोणां जवळचे लो
कांस ऐकुं आला, त्यांणीं त्या ठिकाणीं मोटमो
टे मद्यय्य वजवय्य यांचे ऐकिलें होतें, त्यांस तो
आंगळ आशि कर्कश लागला. ते समयीं त्यांणीं
नाक मुरडतांच त्यासरिसें सर्वांनीं ऊयो ऊयो क
रून त्या सारंग्याची विटंबना केली, आणि त्यास
सभे बाहेर हांकून दिलें.

तात्पर्य

तात्पर्य

ज्याणीं प्रशंसक किंवा नेणते लोक यांचे प्रशंसेवरून आपणास थोर मानिलें, ते लोकामध्ये उपहास पावले आहेत. एकादा विनोदी असतो, तो चार अनाडी लोकांचो मंडळी रंजवूं शकतो, म्हणून तो कांय पंडित लोकां पुढे, तोंड उघडून त्यांस संतोष करूं शकेल? यासाठीं केवळ रंजिवण्या कडेच लक्ष नसेना, आपली योग्यता, ऐकणारांची योग्यता, व ज्या गुणामें रंजिवणार त्या गुणांत आपली परिपूर्णता, इतकें समळें पाहिलें पाहिजे. नाहीतर केन्ना अस व्यर्थ जाऊन उलटा लोकांत उपहास माव होईल.

गोष्ट १२८

हतप्रकुचा ज्याणें मेंढ्या भक्षिल्या

एक धणगर आपल्ये कुत्र्यावर फारच विश्वास ठेवीत असे; बाहेर जाई तेव्हां त्याचे खापीन

मेंढ्या

मेंढा करी, आणि त्यावर सर्वस टाकून सख्ख अ
 से. त्याकुच्याने उत्साहाने चाकरी करावी ह्याणेन,
 त्यास तो नित्य लोणीभाकर चारी. त्याशीं गो
 ड शब्दांनीं बोले. पण इतकेहिं करीतचस्तां
 त्याणें धन्याचे पाठी नागें एकादी मेंढी मा
 रून लावी. कांहीकां दिवसांनीं तें धनगरास उ
 भगलें तेव्हां, तो सहजच त्याचा प्राणघेज लागला.
 ते समयीं कुवा त्यास ह्याणतो, रे माझे धन्या, तूं
 माझे घातास नको प्रवर्तु. पाह्यामी तुझा
 दीन जुना चाकर आहे; एक दुसरा अन्याय म
 ज पाहून चकून घडला असेल, तेवढ्यावरून तूं
 इतका निर्दय होऊन मला देहांत शासन करा
 वेस हें तुला योग्य नव्हे. लांडगा तुझे नित्य श
 चुत्व करितो, त्याजवर कांतू वर उगवीसना? त्या
 स धनगर उत्तर करितो, थरे लुच्चा, तुला लांड
 ग्यापेक्षां शतगुणीत अधिक शासन असावें; कां
 कीं, लांडग्या पाहून अपकारच व्हायाचा, हें मला
 पक्कें ठाऊक आहे, ह्याणून त्याविशीं मी नित्य जय
 त असलों. परंतु तूं माझा विश्वासू चाकर, मी

तुझे

(१२८)

तुझे भरवशातें राहतां; तुला चांगले प्रकारें पो
शिलों; चासाठीं तुज पाहून अपकार झाला तो,
मला मोठा दुःख आहे. तुझा कृतघ्नपणा क्ष
मेस योग्य नाही.

तात्पर्य

ज्याचें आपण बरें केले; ज्याजवर आपण बि
आस ठेविला; ज्यासंगतीं आपण निव्वड्यानें चाल
लों; त्यापाहून अपकार झाला तो सोसवत ना
हीं. त्याची क्षमा होत नाही. त्याचें अपकारा
पाहून जी व्यथा होत्ये तीचा शतांशही शबूचे अ
पकारा पाहून होत नाही. क्षणेंत असे अपरा
ध्यास घासून काणें तें अन्याय तारतम्यानें करूं
नये; आपसुच असे प्रमाणें करावें.

—०००—

मोठ १३८

इंद्र आणि गाढव

एका माथ्याचा गाढव ओझीं वाहतां वाहतां
कटाळला, त्याणें इंद्राची प्रार्थना केली, देवा,

मला

मला दुसरा धनी दे. इंद्रानें त्यास कुंभाराचे खा
धीन केलें; तो त्या कडून इंद्रांची घोड्यां वाहावूं
लागला. त्यासही गाढव कंटाळून पुनः इंद्रा पा
शीं विनवू लागला कीं, कुंभाराकून दुसरा को
णी चांगला धनी द्यावा. नंतर इंद्रानें त्यास चा
ङ्गाराचे खाधीन केलें. त्याजवळ राहून तो फा
रच पश्चात्तापांत पडला, आणि झणतो, रे मूर्ख
मी पाह्या कसतो! हा चाङ्गार तर त्या देवां पे
क्षां फारच दुष्ट. हा जिवंतपणी काम घेऊन मी
मेस्थावर माझे कातडेहि घेणार.

तात्पर्य

असत्ये स्थितीस कंटाळून नवे स्थितींत सुख हो
ईल झणून जे मानितात, ते अज्ञान. सुख दुः
ख हें सर्वां स्थितींत आहे; यासाठीं आपल्या अस
त्ये स्थितींत संतुष्ट असावें, काकिं, नव्ये स्थितींत
सुखच होईल याचें प्रमाण नाही, कदाचित् अधि
क दुःखहि होईल.

(१४०)

गोष्ट १४०

गांवढेकरीउंदीर आणि नगरकरीउंदीर

एक साधा भोळा गांवढेकरीउंदीर होता; त्याचे घरीं दर्शनसतोच, पुष्ट, यसा एक नगरकरीउंदीर आला. त्याची याची जुनी ओळख होती, त्यावरून गांवढेकरीने त्याचा फारच पाऊणकार केला. जे पदार्थ आपल्ये घरीं अनुकूल होते ते, व जवळच्या शेतांतोत कांहीं कोवळ्या कोवळ्या मळांच्या ओंव्या, व वाटाण्याच्या शेंगा, व कांहीं भाकरीचे तुकडेहि, त्यापुढे ठेविले. याप्रमाणे गांवढ्यांत मिळत्या जितक्या परीं होत्या, तितक्या त्याणें आपल्ये कडून मेळविल्या; परंतु नगरकरीस त्या रुचल्या नाहीं. सगळे गांवढेकरीच्या हाणूंलागला, वडील बाबा, मला याज्ञा यास तर मी अमळ मन मोकळेकरून बोसतां; बरो, जसे ह्या कंटाळवाण्ये जाग्यांत, तुझी राहता तरि कसे? हें अरग्य; येथें यास पास नवत,

साहे,

झाडे, डोंगर, आणि पाण्याचे ओहळ, या वे
गळें दुसरें कांहीं दृष्टीपडावें नलगे; तर, या प
क्षांचे किलकिले पेशां मनुष्याचे शब्द बरे न
व्हत बरे? या ओसाड राना पेशां राजधानी व
री नव्हे? तर मी क्षणतोें हें प्रमाण माना, आणि
नगरांत चला; तेथें तुझी फार समाधान पावाल.
आतां विचार करूं नका, लवकर चला. या सृ
ष्टीलोकींची बत्ती क्षण भंगुर, एथें जो क्षण साधे
ल तो आनंदांत घालवावा. अशा त्याच्या बढा
ईच्या गोष्टी ऐकून क्षातायास मोह पडला. म
ग ते उभयतां तेथून निघाले, ते रात्र पडली ते
व्हां नगरांत गेले. पुढें जात आहेत तों त्याणी
एक मोठा वाढा पाहिला. तेथें आदल्ले दिवशीं
च स्वप्नाचा समारंभ झाला होता; त्या वाढ्या
आंत जाऊन ते कोळींत शिरले. तेथें मानाप्रका
रचे पदार्थ भरले होते, आणि कोणी मनुष्य न
व्हतें; ते पाहून गांवडेकथास फार आनंद झ
ाला. जग नगरकरी त्यास क्षणतो, बाबा, आपण

खोलीव्या

होलीच्या मध्यभागी बसावे. मी एकएक पदार्थ देईन तो चाखून मला त्याची रुची सांगावी. मग तो नगरकरी उरीर तेथे जितकी फळे पक्का जे होता त्यांतून एकेक पदार्थ अनुक्रमाने आपल्ये पाऊण्यास देई, तो चाखून, डोळे मिटून, आहाहा! काय भिष्ट आहे हा! असे झालेन गां बढेकरी त्याचा खाद वर्णन करी. याप्रमाणे एक घटका पर्वत त्याणीं आनंदांत काळ घालविला. इतक्यांत तिकडून कोणी कांठीचे दार उघडूनलागला, ते समजतांच दोघेही उडून एका कोनांत बसले. तितक्यांत दोन मोठे मातलेले बाबोही तेथे आले; त्याणीं मोठा शब्दकेला, तो ऐकून, गांबढेकरी उदिराचा ऊर धाकाने धसधसां उडूं लागला. मग तो हळूच नगरकऱ्यास झणतो, बाबा, असे जर तुझे नगरचें सुख आहे, तर तें तुझे तुला जख्यो बसो. मला माझे गांबढेच बरे. तेथील शेतच्या शेगा चांगल्या, परंतु रात्र दिवस जिवस धुसधुस होऊन एथे हें पक्कं झाले नको.

तात्पर्य

(२४३)

तात्पर्य

त्यागभोगापुरतें द्रव्य, आणि निरुपद्रव एका
त जर आहे तर, ग्रामवास वरा; नगरा मध्ये,
माना प्रकारचे शरीर आणि मानसिक, उपद्रव
भोगून मोठे श्रीमंतार्थी राहाणें कांहीं कामाचें
माहीं. क्षणाल किं ग्रामवासांत इतकें सुख
असतां, लोक नगरवास कां करितात? तर
त्याची कारणें अनेक आहेत. कितीएकांस वा
दासंबधीं राहाणें पडतें. कितीएकांस राजका
जा साठीं. उदितसाठीं. कितीएक, गुणी लोकां
चा समागम व्हावा क्षणून नगरांत राहाताहेत.
कोणी आपले वडील राहात आले क्षणून; को
णी सुतद्वयबंध्यांसाठीं. नगर हें संपत्ती मिळ
विण्याचें स्थळ आहे, क्षणून कितीएक विद्वान्
कुमळ आहेत ते, नगरीं वास करून इच्छितात कीं,
अमुक परिसाण द्रव्य मिळालें क्षणजे, आपलें गा
वों जाऊन सुख भोगूं. दुसरे कितीएक, जन्म
र नगरामध्ये कष्ट करितात; त्यांचे मनांत इच्छा

कीं

की, झातारणीं नगर सोडून एकादे नदीतीरा
स अथवा तीर्थास जाऊन सुखानें आयुष्य घाल
वूं. एतच्च नगरवासी लोकांमध्ये वल्लत करून
असा कोणी आढळत नाही कीं, ज्याचे मनांत
यामवासा विशींची योजना नाही. मोटे मोटे ज
नाट कवींनीं ही वर्णनकेले आहे कि, मनसस्थ ठे
वायास, पुण्य कर्म आचरण करायास, अथवा
आरोग्य भोगायास, विजनवासा प्रमाणें दुसरे
साधन नाही.

१४४ गोष्ट १४१

उदिर आणि चोपई

एक वुभुक्षित रोडका उदीर होता, त्यानें मो
ठे सायासानें एके भान्याचे कोठारास एका को
नाकडचे आंगून भोंक पाडिलें, आणि आंत शि
रला. तेथें कांहीं दिवस यथेष्ट दाणा खाऊन

पुष्ट आहाला. एके दिवशीं त्याणें कोठारांतून बाहेर निघण्याविशीं मोठा यत्न केला, परंतु मोठें झालेलें त्याचें आंग, त्या भोकांतून बाहेर येईना. तें पाहून जवळ एक चोपई होता तो त्यास क्षणान्ते, नित्रा, जर तूं आपला सुटका करायोस इच्छितो आहेस तर, यास उपाय हा एकच: तूं पूर्वीं जसा रोडका होतास तसा हो; क्षणजे मला वाटतें किं दैव वशात घेथून सुटो म जाशील.

तात्पर्य

जो गरीबींतून श्रीमंताईस चढला त्यास, बहूत करून गरीबीचीं सुखें भोगायास सांपडत नाहींत. गरीबींत जीं सुखें आहेत तीं श्रीमंतींत नाहींत: श्रीमंता मागे अनेक अवरोध उपाधी असताहेत, त्या गरीबींस नाहींत. तर जो त्यां उपाधींस कंटाळेल त्याणें संपत्तीस कंटाळलें पाहिजे, तरच इच्छितें सुख पावेल, दुसरा उपाय नाही.

(२४६)

गोष्ट १४२

पोट आणि अवयव

कोणी एका काळीं हात पाचारिक अवयवा
नीं विचार केला कीं, आपण मोठा श्रम करून
जिळवावे आणि या पोटांनं रिकामें वस्त्रम ला
वें, हें कां? तर आजपर्यंत जें झालें तें झालें,
या उपरि याणें लथें उद्योग करून आपलें पोष
ण करावें, आह्वास याची गरज नाही. असें ह्म
णून सर्वांनीं आणा वाहिल्या. हात ह्मणाले आ
ह्मी जर अतःपर याकरितां एक बोट हासवूं,
तर आमचीं सर्व बोटे तुटून पडोत. तोंड ह्म
णालें मी शपत करितों, जर मी याकरितां ए
क घांस घेईन तर मला किडे पडोत. दांत ह्म
णाले जर याकरितां आह्मी घांस चावूं, तर आ
मचें निसंतान होऊ. याप्रमाणें शपता घेऊन
निश्चय केला तो सर्वांस मोटे निकरानें राखणें
प्राप्त झाला. शेवटीं अशी अवस्था झाली कीं, स
र्व अवयव सुकोन गेलें; अस्ति आणि धर्म नाव

शेष

शेष राहिलीं. ते समयीं, सर्वांचे डोळे उघडले कीं, आपण गोष्ट बार्डट केली. पोटा बांचून आपला परिणाम नाही. तें स्वयें उद्योग करीत नाही खरे; परंतु जितकें आपल्ये योगानें त्याचें पोषण, तितकेंच त्याचें योगानें आपलें पोषण होतें.

तात्पर्य

कोणें एकासमयीं एके राजधानींत असें झालें कीं बळकाल युद्ध प्रसंगा मुळें, सरकारांत द्रव्याचा तोटा पडून, राजा आपल्ये प्रजेपाशीं वारंवार पट्टी मागत गेला. त्या उपद्रवास कंटाळून सर्व प्रजा नगरा बाहेर निघोन गेली, तेथें सर्वांनीं एक कट केला कीं, आपण स्वपानें आणि सरकारानें आयनें खावें हें कां? तर अतः पर आपण सरकारास कांहीं देऊनवे. असो त्यांचा नियह पाहून राजानें आपला प्रधान त्याज कडे पाठविला. त्याणें त्यांस ही पोटा आणि अवयवांची गोष्ट सांगितली. ती ऐकतांच ते राजास अनकूळ झाले, आणि राजा प्रजा उभयतांही

मुली

(२४८)

सुखी झालीं. सारांश की, आपण सरकारा
स द्रव्य लिहेंनाहीं तर, त्याचा खर्च सहजच आ
टापला ते झाले असतां चोरावे उठोन दिवसा
ढवव्या दरवडे पडतील. कोणी कोणाचे ऐकणा
र नाही; आणि पुंडाचे मातेन, राजा आणि प्र
जा दोघांचाही एकरांच माग होईल.

—००*००—

भा. १४३

गाढव सिंह आणि कोंबडा

एक गाढव, आणि कोंबडा, हे दोघे, एके ठायीं
भरत होते; इतक्यांत समोरून एक सिंह येत
होना तो त्याणीं पाहिला. ते समयीं कोंबडा
ने मोटा शब्द केला. सिंह कोंबडाचे शब्दा
स फार भीत असतो, त्याने तो शब्द कानीं प
डतांच, मोठे खरेनें मागे धांव घेतली. ते पा
हून गाढवास वाटले कीं, तो आपणास भिजन

पळाला.

(२४२)

पळाला, झणोन तो चांय कळून मिहा मा
नें लागला; तो कोवळाचा शब्द ऐकूं घेईना द
तका दूर गेला असतां सिंहांनें मागे उलट खा
ऊन त्याची नरडी धरिली. त्यावेळीं गडब म
नांत झणतो; हरहर! मी मूर्ख किती तो पाह्या!
आपला शब्द पणा जाणत असतां हि, उसनें अ
वसान आणून या मृत्युवे तोडांत पडलां; नाहीं
तर आवेळेस आपल्ये कुटुंबांत स्वस्थ असतां.

तात्पर्य

यांगचें अवसान मसतां जो तें उसनें आणामा
स जातो, तो फणीं पडतो. ठिकाणाचे अथवा
संज्ञेचे महात्म्यानें एकादे समयी आपल्यास को
ण्हीं झाला, त्याजवरून तो आपणास दवतो अ
सा निश्चय करून त्याचीं एकाकीं गांठ घालाया
स जाऊनये. त्याचे आपले सामर्थ्य पाहून वर्तावे.

गोष्ट

(२५०)

गोष्ट १४४

बामर आबि कोल्हा

एक बामर कोल्हाची प्रार्थना करुन झणूं ला
मला की, तुझे लांब आणि गोडस शेंपटीं सोल ला
हानसा तुकडा मला देशील तर मी मांझे डोण
ण हांकीन; झगजे मला बंडी मायावा उपद्रव
होणार नाही. तुझी शेंपटी तुला पुरेन अथीक
आहे; आणि लोडी तू घुळीत मळवितास; तर
त्यांतून बांडोशी मला दिल्यानें तुला अडचण न
पडून मांझे काम होईल. कोल्हा उत्तर करि
तो रे, तू शेंपटी अथीक आहे झणून झगतेस तें
काय करील तें असें, तुला समजत नाहीं; परं
तु मी तुला हांगलों कीं, मी नरें पधेंत आणली
शेंपटी अथीक घुळीत लोळवीम, यण यांतला ए
क केरही, तुला प्राप्त होणार नाही.

मात्पर्य

(१५९)

मातृव्य

कितीएक लोकांसाठी अधिक इथ असतं की
त्यांचे निर्वाहास पुरेन पुष्कळ उरे; असें असतां
हि त्यांस लोभाने वाटतअसावे, किं आणिला
हि मिळेल तर बरे. मग अशा कल्पना शेतक
सतां, आहें त्यांतून एक कारिंकहि त्यांची परोप
कारी लागतनाहीं.

—*—

गोष्ट १४५

गाढव आणि कुचा

एकेसमयीं गाढवानें मनांत आणिले कीं, विम
ण्ये कुचावर आपला धनी अव्यत प्रीति करितो,
तर मोही तसा उडलों, बागडलों, जेपटी हाल
विली, आणि मांडीवर चढून बसलों तर, धन्याचा
प्लाडका छेडून. असा विचार करितो आहे, इ
तकांत त्याचा धनी शेतावर गेला होता तो घरीं
आला; आणि आंजण्यांत ओढ्यावर बसला आ
हे तो, गाढव त्यासमेर लेऊन, प्रथम इकडून

तिकडे

निकडे उक्ता मास लागला; मम नांव खर काढून
 खेराडला; ते पाहून भयानस खदखदा हांसू आ-
 ली, आणि मोठे कौतुकसे वाटली. दोघीं दोघीं
 पळोनी तेच कौतुक त्यांचे जिवावर आले; त्या
 मादवाने जाणले लागली पायावर उभे राहून, पु-
 ढवे दोघी पाय मोठे आवडीने धन्याचे उरावर
 ठेविले; आणि जाऊन पडे त्यांचे मांडोवर बसणुम
 र इतल्यांत, त्यांचे आरीखी कोली, ती ऐकून च-
 रातून एक लाकर हातांत घेऊन घेऊन आवन
 आला; त्यांचे त्या मादवाची काहे तेतून जोकळी
 कोली; आणि त्यांचे मनांत जाणून दिव्हे की, थ-
 त्याचे हवितले जाणी ते सर्वांसच साधत नाही.

मार्ग

जिजाण्णवा पुढे विसणवे मुच्या सारख्या घेऊन
 कडून जातले पयस रजावतात, ते तसलेच
 सतात त्यांसच साधने; दुसरा कडू झालेला तो
 मादवा सारखा कधी पडेल. भावित मनष्य स

मध्याची

मुष्ठाची प्रकृती प्रकार प्रकारची असले; तीस र
मवायाचे विषयही भिन्नभिन्न असताहेत.

गोष्ट १४६

पशु पक्षी आणि वागळ

एकसमयीं पशु आणि पक्षी यांमध्ये मोठें दा
हण येऊ लागले. तेव्हां वागळानें विचार केला कीं,
आपलें शरीराचें घडणीवरून आपण पक्षी कीं पशु,
याचा लोकांत संदेह आहेतो आज आपलें पथ्या
वर आहे. तर आपण वेगळें राहून कायहोतें
तें आधि पाऊंया, मग व्हावा तो पक्ष धरितां ये
ईल. इतक्यांत दोन्ही दोळे समरंगणीं एकवटून
मोठ्यांर हावमार चालली. ती पाहून पहिल्या
नें वागळास असें वाटलें कीं, पक्षांची जीत होई
ल; झणोन तो त्यांचे मंडळीकडे आला; आणि दु
सूनच डबडूनडबडून लक्षित होता कीं, सधोक उ
णें तर तशींच वर्तणूक करीत. मग कांहीका वे

ळामे

जानें परंचें सैन्य जय पावेकसें त्यास दिल्लें; ते
 व्हां तें त्याजकडे जायत त्यास मातय लागला,
 किं उद्याचे बागि मारी तोंडास कांही मि
 ल्लें छुणोच मी पळी नवें पणू बाहे; मला जा
 पल्ले मडळीन घ्या. मी खदां तुमचें कल्याण रद्द
 दयांन बागवोन, बागि तुमहार्जो कधींही विपरीत
 होणार नाहीं. पणूनी तें मान्यकलें. शेवटीं ग
 व्हडाने मोठा पाकप कडून पणूचा सुनया मार
 उ केला, तेसमयीं तें बागळ आपला प्राण वांचवा,
 बागि ह्यागोच दानी लागून आपली कप्रतिष्ठा
 रोख्ताये, ह्यागोन तेथून पळ्यावें नें, तेहंपासून
 हाताये केनीत, गिरिकंद्यांत, गिरिकून राडिलें
 जाहे. तें कद्यापी, गव्हपल्ले बागि सर्व पला
 काय बागल्ले स्वळी निजायक जातान तेव्हां ता
 हेंर पालन जावें.

तत्पर

प्रहरी मिळून आपले जातीचा घानकारणें, या
 हासिं नाच करी दुवरे नाहीं. तें जेकरितात

त्यांचो:

त्यांची उघडीक झालीसुद्धा, ते जोयास भकता
त. कदाचित बांचले तर, त्यांस सुळीत तोड या
सुवायास जाण नाही. ते पापी जेथे जाणार ते
थे त्यांचा लोक काढाळाव करितात.

शोध १४७

कोंकडा आणि कोवडा

एक कोंकडा एका एका झाडाचे खांदीवर बसून
मोठ्याने चारडत होता; समोरकी काचे गळ्या
चा सर्व वरण्यांत पडतार उडे. एक कोवडा भ
खावे जोयांत तेथे जवळच फिरत होता, तो
जवळ ऐकून त्या जागी आला, आणि पाहता तो
एक विकाणा गुळें कोंकडा खात्री वेईतसे दिसे
ना. मग त्यास अनुमान देऊन खाली आणता
आणून त्याने कापड आतंभिलें. तो झाडाजवळ
जाऊन त्यास झणतो, भाऊ, तुला पाहून मी
आर समाधान पावलों. पण तू काहेस तेथे ये

अन माझ्याने तुला कालिंगन देवपत नाहीं. तर मला वाटते कीं तू खबरदार खाली देशील, आणि मला भेट देशील मन्हे बरे? कोवडा हा धनो, कोवडे राय, जो तुला खरेच सांगतो, खाली बंधे हे जगा निधीक दिले नाही, ते तू माझा मित्र, मला तुमपासून जन्म भय नाही घ्यावे, तरी की दुसरे कोणाचे हातीं सापडलां तर माझी अवस्था कठिणचकी? कोवडा उत्तर करितो रे, माझे जिवलग, रे, नुकताच पणत्या आणि पक्षांचा नाश झाला आहे, आणि असे ठरले आहे की, अतःपर कोणी कोणाचा धात करून दे. भूर्वाणी गोडीने दाढावे, आणि जो हा संधि सोडील, त्यास माझे पारितोष करावे. ही गोष्ट प्रकट झाली आहे, आणि तुलारे अजून काही तपस्वी नाही, हे वावा सोडें नवल वाटते. असे कोवडा कोळतो आहे, तें कान देऊन कोवडा ऐकत होता, दंतकथांत मान नाछे का हून दूर पाहें लागला. त्यास कोळ्याने विचारिलें,

रिलें,

रिखें, दादा, तू इतका सादर काय पादातो आहेस
तें मला सांगशील? कोंबडा हाणतो गद्या, तें, दू-
र, पांच सात पारध्याचे कुवे येताहेत तें मला दि-
सतें. कोव्हा हाणाला असें आहंतर जावा तूम
जी आगवी रामराम, मी जातो. कोंबडा हाणतो,
रे दादा, हांदा! जाऊ नको, मी जावां लवकर
च खाली येतां; मला वाटों कीं बाज मर्गच
संधी आहे त्यावेष्टां, कुवांराहून तुला मग
नाहीं, कोव्हा उत्तर करितो, नातोंरे बाबा: सं-
धी प्रस्थान झाला आहे मद्या, पण तो त्यां कुवां
स अजून वाटक झाला असेल कीं नाहीं, तें को-
ण जाणें.

तात्पर्य

ठकानें ठकास ठकविणें पाहून फार समाधा-
न वाटतें. धूर्तावी बाणी चंदना रागिणी शीतळ,
परंतु त्यावे अंतरीं कातर वसुकी; यासांडां, नि-
जिन्ना वांचून फारच समतेवें भाषण वृष्टीत पड-

ते

(२४८)

ते, मेधे विशेष सावधगिरीने चसावे. जो कोणी आपल्ये शास्त्राणपणाने, असह्ये धूर्तते सावा पाश बाळवून त्याचे हाती सांपडत जाई; त्यास जलटा पत्ताच्यात घालतो; तो पुरुष जोटा दस झालावा.

-----०००-----

श्लोक २४८

कुलमी आणि त्याचे लोक

हे जो एक कुलमी मरावास ठेकला होता; त्याचे सहाय्य नाही की, आपण काजपथीन भक्ष ला करिला आहे, तसाच आवल्या नाणे सदेवित मुझाजी काजवावा. तेव्हा त्याने ही युक्ति केली. अकथ्या मुझास खटे तवळ बोलावून सांगीतले, मुलाही, माझी काय जे आहे, ते ही जेने आणि माझा काय; याचे धना तुझी सर्व निजूम आराव. वरकड काय जो माझा कुजवा असेल ना, कोडेही, त्या मोतामध्ये हातथर भुईं खाली

पुर

पुरल्लेखा आहे. द्यायान ती जेते तल्ली दुसरे कोणाचे हाती लागू देऊनथे बरे? ते शेकुन पुत्रांनी गिस्त्य केला की, प्लातायान कांही क्रय जे नांमधें पुरुन ठेविले आहे. मग तो कुळनी वारस्त्वा नकर त्याहीं तीं जेते, लागवडोचे निमित्ता जें, हातहातनर उकरून पाहिलीं; त्यांत त्यांस ठेवातर सांपडला नाहीं; परंतु अर्धे चांगले नांग पसी, त्यामुळे त्यां शेतांत जावसेना राजा दत्तगुपीत आला; आणि त्यांस बहून क्रय लाभ आला.

तात्पर्य

शांगची कुशळता आणि उद्योग जेथें आहेत, तेथें क्रयलाभ अवश्य आहेच. उद्योगांत उद्योग हा निरुत्तरी नारिखा दृष्टी नाहीं. तो जे स्वयं करितात, त्यांस परिश्रम होतो, त्यामुळे एकतर त्या रोग्य लाभ; दुसरे, या संसारांग निवीदास उवा वस्तु पाहिलेग त्यांचा तोंटा पडत नाहीं. यासाठीं जेती अथवा वाढ्या, सुज्ञांनी मोठे आदडने

कराव्या.

कराव्या. त्यांत केला अन्न तो निश्चय करून अर्थ जात नाही. ज्याचे खाभास घेता नाही असा हा एकच धंदा आहे. याचे करण्यास चार सुपेक्षा लागवू शकत नाही.

—*—

गाथा १४१

घोडा आणि सिंह

एक घोडासोळा घोडा पाहून, एके विद्वान पोरवालेसी लल्लकी की, याचे सामाज्य एक तुकटा अशी घोडासोळा मिळता तरी येईल. मग तो घोडा खाणजे हाती लागला हा एतान सिंहाने वैराग्ये लोभ घेतले, आणि सर्व पशूंस कळविई की, मी देशांत ये मिळत नाकाप्रकारचे जोय पांसे, वनस्पतींचे, वनस्पतींचे वनस्पतींचे आहेत. माझे हातून पशूंचा कोणताही रोग वर झाल्या वांस्त राहिला नाही. घोड्याने त्याची पाउले जोड

खुन

तुन सनांत छोटलें कीं, आपणहि ठकविया कह
न यास ठकवावा. मग तो बोडा भोटंय्या रा
खवून सिंहापाशी लंगडन लंगडन आसा. आणि
सांगूं लागला, वैद्य बाबा, माझे मागले पायां
कांटा रुतोन नी फार हैराण आहे. ह्या कळ
न कांहीं उपाय करावा. मिह छणाता, मला
जवळ ये, मला तुझा पाय दाखंदे. मग सिंहापा
शीं जाऊन बोडाने मागील पायांची जी एक लान
झाडिली, तेणें कळून मिहाचा जबडा फुटून तो के
कावतच राहिला; आणि बोडा चौपायीं उठून
जिघान गेला; सनांत बळून समाधान पावला कीं.
मी असें यास ठकविलें, जी मला ठकविणार होता.

तात्पर्य

उकास ठकवून फार समाधान वाटें. यद्यपि
कनिम करणें, ठकविणें, हे सर्व या नीचांचे कर्मे, या
रांस योग्य नव्हे; तथापि आपणाम उकासप्रधान जा
आला त्याजवळ कपट कहून त्याचा समाचार मि
होस जाऊन देणें, ही नीती होय.

ऐसे भाषणा मध्ये विवेक, आणि आत्मज्ञान, हे दो
 ने देही करून घ्यावेत. परंतु हृदयाचे प्रकाश मध्ये
 एकदांच येतोचला, मग त्या विषयी काहीही भाष
 ण होऊन फार वेळ सुद्धा जाऊ शकतो. तेव्हा उलट्या
 णि पाहिले होऊन, एकदां मुर्त कर पडतो, तेव्हा
 ते कवचात त्यावाटेने एक कोणा जात नाही, तो
 त्याची अवस्था पाहून आश्चर्याने, कोणाचे मध्ये आ
 ला; आणि हृदयात येऊन गेला. ते देही करून
 कथ्य, परंतु पाहूनच राहिले, यही नाही त्या
 ने त्यास अजूनही करून शकले नाही. तेव्हा
 अमरनाथ विचार होऊन न आपले नाही आप
 लाय आपलाय; आणि, परंतु पाहून हे आपले भा
 णाचे; तो सुद्धा, आणि येऊन आणिला; आणि
 आणि, परंतु तेव्हाच असे करून काढे की, त्याचे हा
 तुन ते सोडण्याचीच शक्ती ठेविली नाही.

नात्यर्थ

तात्पर्य

एकादे पदार्था करितां भांडून लोक न्यायाधी
शीत निवाडा करावयास जातात; तेथे वकील न
सतात त्यांस ती सुवड पावत्ये. हे भांडून भांडू
न चकतात आणि त्यांस लाभ होतो. न्याय या
शब्दाचा अर्थ विचार कोणा अपतां वेवळ नोंती
च; परंतु तोच न्याय मनुष्याचे आपत्तीस कारण
जाला आहे. या न्यायाचे भरवणाने आदलेखी
किती एक भिवोस लागले. कितीकांनी चढास ये
टून गिण काढून आपल्यास सकटास पाविले. म
नांत को, आपणा बरोबर दुसऱ्याची विपत्ती करा
वी. तर असे लोकांनी पैसा खर्च करून विपत्ती
त जे पडावे, त्यापेक्षां जास्त शाहाजीसले मनुष्य
घेऊन तटा कां चुकवू नये. लोकां आहे को,
जर मनुष्य नीतिमान आणि भक्तिमान असा हो
ताल तर, त्यांस परसार्थाची वाट दाखवणारे न
कोत. सिमाद्यांस वेयाचे काम लागणार ना
ही. जे न्यायाने चालतील; प्रमाणीकरण वा

गवितील

गर्वितः परस्परान् कांहीं असमजत पडल्यात,
 तो बांधा, आवडीने एकादे तिरडतावर दाखून,
 त्याने सांगून घेतो गोष्ट ऐकतात, तर त्यांम न्या
 दाखीतानाच सकितांचे कान पडणार नाही. नि
 राडताही जेथें उरगडा होईना, अशी एकाची
 गोष्ट आहे तेथें जो धर्मज्ञास जाणता, भला,
 जो शास्त्रज्ञासर्तवण्यां अलिड, जसा एकाजान उ
 क्त उरगडावून, त्यानें काणतल्या दमाणे चालावे ते
 होणार नाई. त्याही जेथें लकडा पडत नाही, तो
 तो तोडवून तोड आहे; तेथें तोड जोड कर
 न काढता आपणान तेंच चुकित्यांत कल्याण
 आहे.

—*—

मार्च १९२२

उद्योगी समाज

आहे तरच तो जगास जाणवेल. तबली गिळबत
 विचार करू नको, किं सांगूदा पाहून आवडते
 त्यास सांगवता दिवशीं कडल अशी बुक्ती काणती?

तेथे

तेजें उदह कल्पना निपास्या; आनि पृथक् सब
 नि लभवनि आसी। तेसमर्थी एको तरंगे उदिरा
 ने पटें होऊन कोटें पांडित्य कछुन सेव्यों निह
 केले कीं, भास सकथ युक्ती; मांजरा ने गह्यांत बा
 ट बांधावी, अणजे तो अमळ हालती कीं, सा
 वध होऊन आपणस आपआपले शिळांत जातों
 उईल। ते ऐकन सर्वांनी, वाद्यावा संगती दत्ता,
 द्वाणन मान होलविती; आनि त्यातून कितीक
 झगुलागने कीं, या उदिरास सर्वांपासून एक वा
 जपत्र जसावे, तेथ एक प्राच्याणा ह्यातारा उ
 दीर केल्या; तो ते सवें ऐकून होऊन उभा राहि
 ला; आणि झुल्ला, गद्योडा, कल्पना तर बहान
 मंदिर आदे; आणि निवा कल्पिताहि अत्यंत कुश
 ल आहे ख्या, जांत संशय नाही; परंतु त्याचे सु
 खाने गला अजून इतके समजले पाहिजे कीं, मां
 जरा ने गह्यांत तो बांट करी बांधावी; आणि को
 णता उदीर ते काम पसकरतो. हे दोडे पथें
 न झाण चास मानपत्र देऊनवे। ते ऐकून सर्वां
 भीत्या भरणे उदिराचा उपहास केला।

तात्पर्य

तात्पर्य

तोड़के याजनेत पुत्राठ गोष्टी सुत्तम दिसता
म, परन्तु कहे लागले जसता समजते कीं, दुःकार
आहेत. कासाटीं जो पक्ष सकादी यत्नी सांग
घास पडे होतो, त्याणे तीं कशी सुकर होईल हे
प्रत्यक्ष आपणून लिखा वाचून त्यान नावाजूं नये.

—*—
गोष्ट १५२

सिंह, गाढर, आणि कोल्हा.

एके समयीं सिंह, गाढर, आणि कोल्हा, या ति
घांवा करार झाला कीं, आपण स्वदेश जाऊं,
आणि ते निजेश ते वांटून घेऊ. जतर त्याणीं
एक पुढे सांवर सांवरला; त्यांचे भाग कर हा
जोड निहालें गाढवांस सांगितलें. त्यावरून गाढ
वाले सांगितुं गोन वांटे करितान, लिखास श्रेष्ठ
बोलास त्यांनीं आज न लागतां गाढवाची यांतडीं
वाढेर काढितां. अज निहालें ते काम कोल्हा
स सांगितलें, किं आतां तूं याचे भाग कर. ते

आं

म्हों कोल्हा शाहाणाच; तो त्यांतला एक लोका
मना तुकडा तोडून विहाम लागला. राजाधि
राज, मला इतका पुढाळ, उगता मर्या आण
वंगकारवा. ते पाहून तिह फा संतुष्ट झ
ला, आणि त्यास विचारितो, बाबा, तू जमी रा
जमान्य रीति तुला कोणी प्रिकवितो; तो झ
णाला महाराज, खरेच गुलाम तर आ विषयी
माझा गुरू हा सभारला माडवच.

तात्पर्य

जो चित्त रंजन शिक्षा घेऊ लागेल, त्यास लो
कांचे आचरणाचे परिणाम पाहून, पुढाळ गोष्टी
समजताना. मागील काळचे परंपरांच्या कथा, प
संप्रत काळीं जे होतें ते, यांचे समन वेलें अस
ता, त्यांत आपणचे वर्तणूकी विषयी सर्व प्रकारचे
दृष्टांत मिळतील; आणि त्यांपाहून गहन हित हो
ईल. दुसरा पुरात वाहावला, ते पाहून, त्या
चे वाहावणे आपला व्रतान करिते. दुसऱ्यास ठे

घ लागली पाहून आपण जमून चालतो. झाप
न जो बसा, पदार्थ मात्ता पाहून गणदोष घे
ता, त्यास कोणत्या सुमणी वने जावावे, आपणा
जून रेशर बसता आपले कोमल, किंवा आ
पले खालचे बाजि कसे वगावे, इत्यादी विष
यां अहवण पडत न. इ.

—०—

शब्द २५३

सागरा विठ

केवळी एक सागरा विठ सरावसास पडला;
ते केवळ ज्योति कलास दुर्ग त्यासाहून उपश्रव आ
ले होणे ते एक आपणापला काड जगदावशास
आपणी आहे. दुकाराने आपली राड पातळ
न त्याचे पदार्थने दोडिनी, अजी विधुलतेची कळी.
केवळी ज्योति जिन साहून एक वगळ केला. ते
निभावला पाहून, गाढवर्षी पुढे आला. त्याने सा

गव्या

(२६८)

मद्या तंगद्या उचतून लिहाचे तोडावर लाना झाडि
ल्या. तेव्हां तो बापडा लिह, प्राज तो उगे वेष्टे
झाणाला; हरहर! देवा कावडुल्ले! अहो, मुर
आणि पराकणी चांचेही हातून जो छठ साहा
चास करीण, तो असल्या नाच पट्टे हातून सा
गितो, सारेकां मला सहस्र श्रुतून दुख काशीम
वाटत नाही.

तात्पर्य

आपल्यास प्राप्तिलेवार्ने मागवे, उपद्रव करून
दे, अशी ह्या आहे तर, आपण लोकांचे हित क
रीत असारे; जेव्हा कोणी कोणतस काहीत नाहीं.
यासाठी ज्यास याचया मिळवणें, आणि तो सा
गें वंश परंपरेकहा चालिवणें, त्याणें, तो सन्मार्गी
न संपादना, मग त्यास कोणी ह्या छळगार नाहीं.
आणि संकट समर्थी त्यास वेंचो दृष्टीस पडणार
नाहीत; जिकडे पाहिले तिकडे साहाय्यें आ
णि मिळव दृष्टीस पडतील.

मेळ

(२००)

गोष्ट १५४

ह्यातारा आणि त्याचे लोक

एक ह्यातार्यास पांच लोक होते, ते आप-
आपल्यांत नित्य भांडत; ह्याणून त्याणें त्यांस धम
की देउन पाडिली: सामोप चारानें ही पुष्कळ
सांगितली; परंतु तें कर्बव्यर्थ गेलें. तेव्हां शेवटीं
त्याणें, ही युक्ती केली. त्यां लोकांस आपले स
मोर बोलावून, एक काव्यांची जुडी आणविली,
व्याहि प्रत्येकास सांगितली कीं तुझ्यांत जितकी श
क्ती झेलून नितकी करून, ही जुडी मला सोडून
दे. त्यां सर्वांनी हि मोठा नेट केला; परंतु जु-
डीतला काव्या एक मेकाचे आश्रयाने होव्या,
त्या कोणाच्यांत ही सोडविल्या नाहीं. नंतर ह्या
तार्यानें तांच जुडी सोकळी करून, त्यांतला ए-
कएक काव्या एक एकाचे हाकीं दिली; आणि
पूर्वपत् भोडावयास सांगितली; सग त्या आवघ्या
काव्या त्याणा एक क्षणांत सोडून टाकिल्या. तेव्हां

बाप

भाप त्यांत सांगतो, मुलांनो, पाहिलेंतना हें एकी
चं सामर्थ्य? तुम्ही असेच सख्यत्वानें एकमेका
स आश्रय करून राहाल तर, तुम्हास उपद्रव क
रण्या विषयीं इद्राचो ही शक्ती चालणार नाहीं.
ताच सख्यत्वाचा आश्रय एकवेळ सुटला असतां
सग, भलती एकादी रांड तुम्हास क्षण न लागता
साहं शकेल.

तात्पर्य

निरंतर आपली बरे व्हावे असें मनांत आरे
तर, मनःस्थिती परस्पर एकी आणि मैत्री यां
स दृढ राखवें. ज्या राज्यांत, अथवा कुटुंबां
त, जितकी एकी उणी, आणि तुकड्या अधीक,
तितकी ते राज्य, आणि कुटुंब, विशेष शक्ति
हीन, अचूक सुलब्ध होतें. झाडलें आहे, जे
आपआपल्यांत भांडतात, ते आपले लयाचे
कारण आपण होतात. यात्रकरितां, राज्यांत,
जातींत, मंडळींत, कुटुंबांत, अथवा जेथेजेथे चा
चे एक होऊन एकाई कात आरभितात त्यांत, क

लह शिरला ह्मणजे जागावे, कीं विनाशकाल ज
वठव आला. जे एके आई बापाचे पोत्रीं जन्म
ले, त्यांस तर एकनगाने वागणे, एकमेकांचे हि
त धरणे, हे साहजिक असोवे. त्याणीं जागीतल्या
वर करावे असें नाहीं. दुखास वांटेकरी अथ
से ह्मणजे दुख दुखकीं आते, आणि सुखास अस
से तर दुख दुखावते.

—*—

गोष्ट ११५

ह्याताची आणि तीच्या वठकी

थक ह्याताचीच्या वठकी रोता, त्यांस ती नि
त्य कोणडे चारवणी उठवून कामास लावीत अ
से. कोणें न केसवणी त्या वठकींनीं विचार केला
की, हा दुध कावडा, आयली सांडा जेंय जोड
झिगे, याला माकन टाकावा; ह्मणजे आगणास
ह्याताचीचा उपद्रव होणार नाहीं. मग त्यांनीं

तसें

तसें वेनें, आणि मजांत आणिले, कां, आतां उ
जात पधेत, ज्ञाताही आपणास उठविणार नाही.
ज्ञाताहीस ते सर्व कळले; मग बटकी रा मिथ्या व्हा
वी जाणून ती, त्या दिवसा गासून त्यांस, मध्यात
भीत उठवून लागला.

तार्किक

कांही एक कथाचे पूर्वी, त्याचे परिणाम क
सा होईल याचा विचार करावा; नाहीं तर सु
खा करितां उद्योग केला तो दुखा स्वर होतो.

—०००—

गाष्ट २५३

मार आणि काकडा

एके समयी, आपल्यावर राजा मनावा, सांगून
सर्व पक्षा एकत्र झाले होते. त्या प्रसंगा मार व
हे आला; त्यानें, आपली सोनेरी पिसे, उभीकळ
न त्यांचे शेभे कडेस मर्वांचे डोळे वेधिले. तेवे

ली

लों वल्लभांनीं धान राजा करण्या विषयीं रुकार
 जिला; आणि त्याची मोठी प्रशंसा करून संतोषा
 ने पांश दाखी केले. पुढे विचार करून त्यास
 राज्यपदवास सुचवत कारणाने, कावळा पुढे
 आला, आणि आचार्य बोलला. राजाभित्तज, आप
 ले राजास राज्यास एक शहा उद्भव झाली आहे.
 राजा हाही तर जेव्हां. आपला ज्ञानास सुखे
 दाखवला. कावळा ज्ञानास महाराज, आही आ
 वणास राजे करून आपले प्राण आपल्या खांधी
 ने जेले. आतां आपला सर्व सारवसा आपणावर
 आहे; परंतु जर कायचित् मरुड, गोप, अथवा
 धार, दाण, दाण, गरिबांवर घाली घातला, आ
 णि ने ज्ञानासोय, तर त्यांचा पराजय खाती को
 णला होतों करितील; एवढे सांगून आपले भय
 निवारण करावे. ना प्रश्न मळाले ऐकतांच
 त्यास नम्रणी विचार उद्भव होऊन त्याणीं द्वाद
 से की, मोठ खरी; आपले वरदान या नाजूक,
 मरुड पक्षाचे ज्ञान कावळाचे नाह; त्यास हा
 राजा उपदेशी नाही.

नात्पर्य

कोणतोही मंडळीने, आपला मुख्य योजने तो, त्याचे बाहेरचे शोभेस मज्जून योजून घे. सर्वांचे हित कराया विषयी ज्यांत गुण आहेत, व शक्ती आहे; जो शाहाणा, चतुर; असा जो, त्यासच यो जावे. ते लोक करीत नाहीत, आणि गुप्ततेची मंतार्हवर दृष्टी देऊन मूर्खीस अनुसरतात, त्यामुळेच त्यांसहज पुष्कळ गोष्टी अनन्वित होतात.

—*—

गोष्ट २४७

पोपट आणि पिंजरा

एके मोठे मनूष्याकडे पोपट होता, त्यास त्याने नित्य चांगले चांगले पदार्थ खावास घालून एक मोठे मोलाचे पिंज्यांत पाळिला होता. तो पिंजरा त्याने बागांत एका झाडाखाली संतमर्वरी दगडाचा चवधारा करून त्यावर ठेविला

ला

लागले. त्याची मरुश्च वाणी, जी ऐकून लोकां
स संतोष होत असे, ती ऐकून, पक्षीजात त्या
स अधिक घातना करू लागले. गोंड जाड अत
खान असे, ते आतां नाही. उद्योग करून पोट
भरणे तर, त्याच्या त्यास अन्नास नाही म्हणून उ
पायी सारं लागला. वारा, पाऊस, वाचे उद्योग
वा पाहून संरक्षण करणारे असे घर नाहींने आ
ले. पावसाचे पक्ष भिजावे, आणि वडीचे कुड कु
डावे; चाप्रमाणे, त्याची अशी प्रकृती नाजूक ति
चाटिकाव निवत नाहीसा झाला. शेवटी तो पाहू
न कळून गेलो वळेस, आपणाशी असे बर्हिजा;
आहारे वापसा पोपटा! जर पुनः एक वेळ प
जरा तुला प्राप्त जाला असता, तर तू बाहेर फि
रावाची गोष्ट कधीही न करितार. परंतु तो
आतां कसा पाहू होतो? असे म्हणून त्याने जो
ले निटले.

भावार्थ.

अब सोचो अनकुल अमतां, ज्योस स्वच्छ पणे
 लटकावाची आभाणी, ताणे या मोली पासून
 ही शिवायाची. जी, जर स्वतंत्रता विपत्तीसह
 वर्तमान आहे तर, ती काय कामाची? नावा
 या वांचून ताका नमूदांत निमत नाही. तेना
 धियाचे स्वाभाव होत्या वांचून सेवेत परिणाम ना
 ही. तसेच, खिजा, किवा पैरो, ज्यास स्वतां नि
 भावाची शक्ती नाही, त्याणी, आपण परतच का
 णून त्वे का करता? आणि अमतां दुःखे कल्प
 न नावास संकटांत का पाडावे?

—*—

नोट १५८.

चिरपिट आणि इतर पक्षी

हळू हळूचें जेव्हां जावाडी पेरित होता, ते
 चिरपिट पक्ष्याचे लक्षांत येऊन, तो इतर पक्ष्यां
 स दृष्टी, रे, तुझी सर्व अनकुल आला तर, या

पण

पण हे बी उकरून याचा नाश करू; कां कीं, जो
 बाडीचे डार होतात; पारधी त्यांचीं जाळीं कांटे
 तात; तीं, पश्यांचे नाशाने कारण होतात. ते,
 चिरपिटाने भाषण, तेसंसतीं कोणी ही ऐक
 ले नांही. नंतर त्या आंवाडोस बंडार फुटले, ते
 व्हांविते त्यांचे त्यांस सांगतले, पाहा, आपण सर्व या
 शेतावर तुटून पडलों असता, अजूनहि उपाय
 आहे. ते एकांत त्याचा मनींनी उपहास केला.
 हाणुलागले, सावेडा, अन्नभास पुढील भाकांत
 काढते जणून आरक्षण भाविते आहे काय? स
 न, आपले सांगणे व्यर्थ गेले पाहून, चिरपिटाने
 विचार केला कीं, जसेल्ये अदिचायांचे संसारीत
 राहाणे कतःपर पोचवणं. जसे जणून त्याणे,
 त्या दिवसा पासून पश्यांचा सहवास सोडिला,
 अशी नमुष्णीत वली पाहिली.

तात्पर्य.

तार्तार्य

आपण सन्ध्या वारां चणून, ज्यांत सर्व मन
व्य जागेने दिव होताना ते करित असते, त्या
आपणा आह्मीक धरतोच. त्यांतही, आपले
आत्मज्ञान, सुदृढ, सबंधी यांचे कल्याण करणे हे
अवश्यक होय. दुसरे काही आपणा पासून होत
ना तर, नवी वृद्धी तरी सांगायी. एक वेळ न एका
ही तर दोघताम वेळा सांगितो लागून पाडावी;
आपणे आपणास उचित ते आपण केले. त्या उ
पर जर ते फलप्राप्त तर भुखे पडोत; त्याचा
आपणाकडे होत नाही. यम कहलें वदिवेकां
चा वगत वळून त्यांचे वगोवर आपण आपला
नाज करायला लागतो, त्यांचा यम सोडावा हे
यक काहे. काही, ते येवत नाहीत चणून, त्यां
ने उचलून घेतले हे जसे सोड नकें; तसे त्यांचे नि
जे त्यांची संमत करून त्यांचेवरील आपण न
काहे, हेही युक्त नव्हे.

(१८१)

गोष्ट १५८

तरणा आणि साजरा

कोणी एक तरणा पुरुष, एका माजरीशी नि
त्य खेळत आहे. ती वज्रत सुंदर होती, मीठव
त्याची प्रीत फार जडली; ती इतकी की, ती जे
बडीं तिजविषयीं सकाम होऊन त्याच्याने राव
रियस झुलं लागला, सग त्या दुःखाचे परिहारा
साठीं त्यानें, रतीदेवीचे आराधन आरंभिलें.
तेव्हां, देवीनें छपाळीं होऊन त्या माजरीची लाव
ण्य खी केली. तीस पाहून त्या तरण्यास मान
द ब्रह्मांडांत मारिना। त्यानें तिशीं त्याच दिव
सी लग्न केलें. रात्री डोवें निजामास खोलींत
गेलीं तेव्हां, तिनें नेथें कांटे उतराची चाऊर ऐ
किली; ऐकतांच ती तळ्याची नयन्यास सोबत उं
दिरा मानें लागला; तें पाहून रतीस मोघ आला,
कीं हा माझा सोहळा, ज्यास सोढमोढें नांव दे
तात, त्याचा इणें अन्याय केला। तळ्या हा नीच
आहे.

(२८२)

आहे. मी इसा मनुष्य कोही की दाहेरून जाव
होय, आंत ही जागृत्य आहे. तर पुनः जाता,
उसी जागृती आणि कायणी, ही परस्पर विद्युत अ
से जागवे. कर्म सुजोत विष्टे मिता सुत. होतो
तरी केता.

तात्पर्य

जिज्ञा आणि शक्ती, ही मनुष्याचे दोघांष्टि
मीनास कारण होताहेत खरी; परंतु मुख्यत्वे का
रून त्यास, त्याचा सुभाव कारण आहे. सुभाव
मग जागृता आहे तर मनुष्याची वृद्धा कर्मां
देईल; परंतु तो केवळ मोडणून नवाच सुभाव
कायणी ते व्यक्त्य आहे. जो सुभावा दळित्री, त्या
जवळ कोट्यावधि सुखांची संपत्ती आहे, तर तो
आपली सर्व व्यवहारांत दळित्री चिहेंद दाखविल.
प्रकृताने त्यास दळिद्र भोगायलाही उत्पन्न केला,
त्यास भाव्याने हात मिळा तरी, ती प्रकृती ते भो
गवोकर. प्रकृताने सर्व, त्यास संपत्ती ग्राहणा क

रु.

(२५३)

हूँ शकत नाही. प्रकृतीने जी जलका, व्यास भा
ग्यामुळे लोक भजत, परंतु तो गुणाने दोर हो
त नाही.

—०*०—

गोष्ट १६०

मधमाशा, द्रोणमाशा, आणि गंधली.

कितो एक द्रोणमाशा मधमाशांचे पोथ्यांत ये
ऊन झणू लागल्या कीं, ही मध आसची आहे.
मग त्यांचे त्यांचे भांडण लागून, उभयतां गंधील
माशीपार्शीं व्याथ करादास गेल्या. निरुं मांशी
तले, जर तुझी व्याथाधिशीचे रितोने वाई सांगा
ल, तर तुझास खर्च पुष्कळ लागेल, आणि तोड
ही खवकर होणार नाही; तर तुझी दोघेही मा
झीं मित्रे, मी तुमचे कल्याण दक्षिते; आणि तुझा
स सांगथे कीं, तुझी दोघे मिळून मला खावादी
लिहजदा; आणि मी तुमचे मनास आणि लीन
थलेल तो सांगेल. त्या गोष्टीस दोघेही पक्षरा

जी

जी झाले. मग त्या गंधलीने त्यांचा वाद मना
स आणून सांगितले, ऐकतां, तुम्ही दोघेही
एक सारिली विततां, झणून ख्यालोक्याचा नि
वाडा करणें भला अंगळ अचघड दिसतें. यासा
हां माझां, तुम्ही असें करा कीं, एक ठिकाणें
पोळेल्या; आणि द्रोणांनीं, तुम्हाही एक घ्या; आ
णि त्यांत मध करून उभयतां, सजपाशीं आणा;
झणजे जी तुम्हें मधीचा स्वाद, रंग, पाऊन, या
पोळांनीं मध कोणाची ती मारीत. पधमाशा त्या
स लागल्याच मान्य झाल्या, आणि द्रोणमाशा कां
कुं करूं लागल्या; ते पाऊन गंधलीनें द्रोणांस
सांगितले कीं, तुम्ही होव्याव्याहां, आणि मधमाशा
पुढा आहेंत.

तार्थ

जे खवाड आहेत, ते आपली खवाडी ज्या गो
ष्टीत उडवी पडेल तथे आटे घेई फार घेऊन, वा
द लावऊन, भलें मनुष्यास उभीच अनांत चालिता

त.

(२८५)

म. मनांत कीं, न्यायाधीशची दृष्टी चुकून स
मयीं आपलें काम झालें तर झालें. आणि ज्या
चा पक्ष खरा आहे तो, कोणत्याही गोष्टीविशीं ज
खण घाबरीत नाही.

-----*

गोष्ट १६९

चोर आणि कोंवडा

एका घरांत रात्री चोर गिरले; तेथें त्यांस चो
रायाजोगतें कांहीं सांपडलें नाहीं; एक कोंवडा
मात्र सांपडला. त्यास नेऊन मारूं लागले, तेथ
मयीं, कोंवड्यानें त्यांची फार विनवणी केली कीं,
पह्या मी लोकांस किती उपयोगी आहे तो. मी
घाहांटेस चोरडून सर्वांस आपआपलें कामका
जीं लावितां. झणून तुम्ही मला मारूं नये. चो
र झाला, खरे लुच्चा, झणूनच आम्ही तुम्ही मा
म कापणार, कीं, तूं चोरडून लोकांस सावध ठे

विनोद,

पितीस, तेंचें करून खाद्यास सुखाने पोरो करि
ता येतनाही.

तात्पर्य

ज्या मणनें असे लोक आपणास वरें द्याता
त, तेच आपला गुण, दुष्ट लोकांचे तोंडीं दुर्गुण
हेतो.

—००*००—

गोष्ट १६२

माका, ज्यास जीवावधान आवडला होता.

एका महत्त्वाजें एका थोर मनुष्यास जेवायास
जाताहिचें होतें, त्यामाडीं मोठा समारंभ चाल
ला होता, तें दृष्ट्ये जेवणजें जाहून, मनांत वि
चार येता कीं, कींकार दिवस गाहें जिव्यास जे
जातस वेळविणार. त्यास घाजवी ही रुचइ व
री आहे. जस त्यावेळीं आपणें दृष्ट्यास जासंजण
हिलें, त्यावेळून तो तेंचें खाता, आणि प्रयत्न पा
कळालेंत गेला. तेंचें ज्ञाना प्रकारचे पदार्थ रां

धित

धित होते, तें पाहून मनांत सांगतो, हें अन्न ये
 न्हवीं मला दुर्लभ; परंतु दृष्टाचे योगानें आज आ
 मला मलां आहे; तर आतां मी हें अन्न खाईन कीं,
 आठ दिवसांची निश्चिती. जसा मनोरथ करून
 भेंपटी घालवितो आहे, आणि लाळ घोंठतो आ
 हे; इतक्यांत त्यास एके रांध्याने पाहिलें आणि तो
 हसून त्याचेपाठी लागून येऊन, त्याच्या मागील रोक
 तगझा धरून, त्यास खिडकी बाहेर सोडून दि
 ले. तेथें खाली खडकड होतें, त्याजवर आणून
 न दोक्याचें सर्वांग ठेंबलें; तो चारउत चारउत
 विरीतून पळूं लागला. तें पाहून दुसरी मातरे त्या
 जवळ आली; त्याणी त्यास विचारिलें, अहो, आ
 मणास भोजवानीस वस्त्राविसें होतें, तेव्हा काय
 सलावार आहे? तो सांगला, तो सलावार का
 य घरीं! अशी भोजवानी जन्मांत मला झालीच न
 व्हती! पण हातें काय किं, अंजळ कुसुंवा वि
 शेष झाला, त्यास मर चढून त्या घरांतून मी बा
 हेर करी निघून आलों, त्याची शूद्रि अला राहि
 ली नाही..

तात्पर्य

मुळा समानाची थोळइ असल्या वांचून, आणि त्यानें बेलाविल्या वांचून, नसतें सम्याचे विद्यामावर कांठें जाणें, तें बेक्यामारिखें खंदास कारण होतें. तेथें अप्रतिष्ठा झालीती मग मोठ्या दुतांनि कपवावयाची पडथे.

—*—

गोष्ट १६३

धनगर व्यापारी झाला होता

एक धनगर, एके दिवशीं, समुद्राचे कांठीं, जें ह्या चारणीस लावून, आपण एका धांडावर, शी तळ आणि मंद वारा खाल, बसला होता. त्या सहायीं निवांत होतें; त्यामुळे समुद्राचें पाणी नि खळ झाले होतें. ते पाळून त्यास सतोष होऊन मनोरथ उत्पन्न झाले कीं, आपण व्यापारी व्हावें. झणाला जसा, जो मी मेल्या चारीत एथें रिकामा लुप्तों, तो एक धडशी नौका विकत घेऊन स

मुद्र

मुद्र खेडीन तर, किती सुखी होईन ! दूर देशीं
मालनेला खसतां मला किती लाभ होईल ! ध
न आणि घोरवी मिळायस ही वाट किती सुख
भ आहे ! अशा कल्पना करून, हाटीं जाऊन,
त्याणें आयत्या सर्व मेंढ्या ओपित्याः दुसरें हि
होतें मळतें तें सर्व विकून, त्याची एक नौका
घेतली. त्यांत माल व नावाडी मनुष्ये घेऊन हां
कारून अमळ नाट मेला, तो वाड्यास आरंभ
झाला; मोठ मोठ्या लाटा उचलूं लागल्या; दि
शा लायास येज लागल्या; तारूं बुडूं लागले.
मग भार हलका करावा झणून त्याणें आंतोळ
माल सगळा पाण्यांत टाकिला. तें करितांच, तारूं
वाच्याने हांठलें तें एका खडकावर आपटून त्याच्या
चिंध्याचिंध्या झाल्या; नावाडी सर्व बुडाले; तो
मात्र बुडतां बुडतां मोठ्या संकटानें तडोस लाग
ला. मंतर त्याणें ज्यास मेंढ्या विकित्या होत्या
त्याजवळ तो आकर राहायास गेला; त्याणें त्या
स त्याच मेंढ्या राखायास ठेविलें. तेव्हां पुनः

एके

एके दिवशीं तो समुद्र कांठी घोंडीवर बसला आ
हे तो, समुद्रास निश्चळ पाहून झणतो, अरे ठ
का, आतां दुसऱ्यानें तूं मला लालचाकन पाहा
तोस, तो तुझा प्रयत्न व्यर्थ आहे. रेमी तुला पा
हून मानतो भुलावें तर, फार दडिग्री आहे. आ
णि एकवेळ अनुभव घेतला त्याणें मला शाहाणें
केलें, झणोन मी आतां तुझा विश्वास धरणा
र नाही.

तात्पर्य

विकते शाहाणपण चांगलें अशी झण आहे. या
साठीं जो पुरुष, एकदां स्वयें दुःख कष्ट सोसून व
रुचा अनुभव घेउन घड झाला, तो मन आपल्या
अवस्थेंत संतुष्ट राहतो, तोहून अन्य इकित नाही.

—*—

गोष्ट १६४

तरणा आणि सिंहाचे चित्र

एक ज्ञातारा कोव्हाधीन होना, त्यास एकचा
मुकच मुलगा; त्यावर त्याची अत्यंत ममता असे.

त्या

त्या मुलास पाखोवें घसन लागले; ते पाहून,
 देवा, माझे लेंकाची गत कशी होईल! ह्याणून ह्या
 लेंका निघ काळजी वाळू लागला. एके रात्री
 त्यास स्वप्न पडलें कीं, अरण्या मध्ये लेंकास सिंहा
 नें फाडून खातें; ते न जाणों खरे होईल, या भ
 यानें, ह्यातायानें एक मोटा वाडा बांधून त्यास भों
 वताला कोठ करून त्यांत मुलास बडकवून ठे
 विलें. त्या वाड्यांत मुलाचे चित्र रमायसाठीं
 त्याजें सर्व प्रकार अन्नकूळ केले. नाना प्रकार
 चीं चिंचें वितरविलीं. आणि जींजीं सावत्रें मुला
 चे आवडीचीं होतीं त्यांचीं चिंचें भितोर टांगवि
 लीं. त्यांमध्ये एक सिंहाचें ही चित्र होतें. एके
 दिवशीं तें सिंहाचेचित्र पाहून मुलास फार को
 थ आला कीं, स्वप्न खरें होईल असें मानून बा
 पानें मुला कोडून ठेविलें आहे, तें या दुष्टा सिं
 हाकडितां. मग तो होळे बटारून त्या चित्रा
 स ह्याणतो, रे दुष्टा, मीं हें बरिशाळेचें दुख भो
 गतो हें तुझे सुळें. मज जवळ रे यासमयां तरवा

र असती तर तुझे उरांत भोंसकतो, पण काय करूंगे ! असें बोलून दांतघोंठ खाऊन आवेशाने त्याहें त्या चिचांतील सिंहाचे उरांत बुको मारिली. तेथें चांत भिंतीस एक खिळा होता, तो हातास रूपेण घाय झाला; तो विकोपास जाऊन मुलगा त्या दुखण्यानेच मरण पावला. याप्रमाणें बापानें जो स्वप्न बोटें काढास उपाय केला, तो अर्थ जाऊन होणार तें झालेंच.

तात्पर्य.

होणार भविष्य चुकत नाहीं, मग उगीच काळजी बाळून जिवस खटपटींत कां पाडावें ?

—•*—

मोष्ट १६५

कोंबडी आणि कोल्हा

एक कोल्हा, एका खोंपटींत गिरून कांहीं भक्ष्यास मिळावें झणून खालीं वर पाहता होता, त्याचें तेथें एक कोंबडी पाहिली, ती माव्यावर उत

बसली.

बसली होती, तिजपाशीं त्यास जाववेना तेव्हां तो तिची प्रशंसा करून छानतो, ताई, तुझा कायने समाचार आहे? तुला फार बरें वाटत नाही, घरांतच निजून असत्येस असें मी ऐकिलें, तेव्हां पाहून ताई मी तुला खरेच सांगतां, मला असें दुःख झालें आहे, कीं रात्र दिवस झोप लागत नाही. तर मज्जे खरेच सांग मला, तूं आतां कशीं शीगे आहेस? आरती तरि ये, मला तुझी नाड पाऊं दे. बस तो बोलतो आहे, मध्ये मध्ये तिला नावाजतो आहे, त्यास खोळंबवून, बसली होती तेव्हांच, कोंबडी उत्तर करिते; खरेचरे, भाऊ, त्वां ऐकिलें तें खरेच. असें दुखणें मला कधींही आलें नव्हतें. मी आतां खालीं तूजकडे आल्ये असत्ये, पण वैद्यानें मला सांगितलें आहे कीं, तूं कोणास जबळ येऊं देऊं नको, आणि कोणास जबळ जाऊं नको. छानून रेभाऊ मला खालीं ये बसत नाही. आतां तूं या बळेस जा. सध्या मी अशक्त इतकी आहे कीं, तुझे जबळ चालून येथें असतां माझा प्राण निघून जाईल.

तात्पर्य

तात्पर्य

प्रशंसक मात्र त्रितका, त्रितका लवाद, सर्वो
या शत्रु, असे समजून सर्वांनी त्याची तशीच वर्त
णूक करावी. कांकीं त्याचे माझ्यावी भाषणाचे पा
र दृष्ट पोहचवून त्याचे पाशांत सांपडणार ना
हींत असे चतुर पुरुष या लोकांत विरळा, फ
सणारे असे फार..

—*—

गोष्ट १६६

वेडूक आणि उंदीर

एके समयी उंदिराचें, आणि वेडकाचें, एका न
दी कळाचें धनोपणा करितां भांडण लागलें. उ
ंदीर धूर्त, तो गवता याड राहून वेडकावर घा
ले घाली; वेडूक उद्या मारण्यांत निपूण, त्यालें
तें पाहून पुक्तीनें उंदिराचीं नांठ घातिली; आणि
त्यास द्याणाला, पुरुषा, असा समोर हात सोबीस

ये, चोरा सारिखा लपेन कां मारतोस? मन ते°
 एकमेकाचीं उणो काढून हातांत घाय घातें घेऊ
 न युद्धास उभे ठाकले; आणि आतां एकामेकांचा
 जीव घेणार, इतक्यांत एक धार घेऊन तिणें त्या
 दोघांसही उचलून मेलें.

तात्पर्य

झाण आहे, दोघांचें भांडण आणि तिसऱ्यास ला
 भ. तिचें कारण, कीं मनुष्य एकमेकाचा द्वेष
 करूं लागले झाणजे परस्परांचीं बमें कमें काढिता
 तः ते देवाचे भरांत जाणत नाहीं कीं, तिसरा
 कोणी आपणावर चटकळ बांधून आपल्ये नाश
 घेयोजनेत असेल. बळतां ठिकाणी असें पाह
 लतें कीं ज्या वस्तूच्या निमित्तानें भांडतात, त्यांत
 कांहीं जीव नसतो. समुकास समुकाने हारवि
 लें इतक्या अभिमानासाठींच त्यांचें तें जीव देणें
 आणि घेणें, मन असे साहत त्यांच्ये भांडणाचा
 परिणाम प्राणायस मुकणें, पराधीनपणा, आणि दुः
 ख प्राप्ती.

(२८६)

गोष्ट १६७

मुंगुस आणि मनुष्य

एक मनुष्य मुंगुसास धरून त्याचा जीव घेत होता, तेसमयीं त्या मुंगुसानें त्याची दीन बाणीनें प्रार्थना केली; बाबा, मला मारूनको. मी तुला उपयोगी आहे. पाहा कीं, मजमुळें तुझे घरांत उंदिरांचा उपद्रव नाहीं. मनुष्य ह्याणाला खरी गोष्ट, तूं जर तें काम माझे ममतेनें करितास, तर मी यासमयीं तुला जीवदान देऊन, तुझा मोठा उपकार मानितों; परंतु उंदिर माझ्या लाया पिवाच्या वस्तू राजें देत मळते, तो उपद्रव मला अद्यापि तुजपासूनही तसाच आहे; आसाठीं तुझा तो उपयोगी पडण्याचा आभार दुसरे कोणाकडे लाव, मजकडे लावूं नको. जेवें बोलून त्याणें त्याचा प्राण घेतला.

तात्पर्य

१८७)

तात्पर्य

जें व्याण व्यापखे स्वार्थी करितां केलें, त्यापा
खून अद्यापि दुसऱ्यास उपयोग झाला, तथापि तो
त्याजवर उपकार असें द्वाणतां येतनाहीं.

—००५००—

गोष्ट १६८

सेवक आणि कोडगा

कोणीयक चाकराचा घनी, दिवसा उजेडीं वरीं
व्याला, त्याणें लवकर जेंवायास कर द्वाणोन, चा
करास आज्ञाकेली; तेसमयीं घरांत विलंब नव्ह
ता, त्यासाठीं तो चाकर शेजार घरांतून घात ला
ऊन घेऊन, मोठे त्वरेनें माघारा येत होता. त्यास
वाटेत एक कोडगे मनुष्यानें हातीं धरून उभा
वेंला, आणि पुसतो; अग्रे, एवढे वेळोन तुला दि
व्याचें काम काव वरें आहे? हा तूं कोणासाठीं.

कोडें

(५६५)

कोठें नेतो आहेत ते मला सांगतील? धाकर उतर करिता; रे सो घाव्यानें घाहातें मज्ज्यास घावियों आरे, तो मला अजून सोपडत नाही. ते ऐकून कोठला लागला आणि आसता आसा.

साक्षर्य

ज्यांचें चित्त उद्योगांत अथवा विचारांत आहे, त्यास अकर्मजाक भाषण करून शिजवणें, हे काष्ठपात्रें लक्षण होय. जसें पुरुषास खड्ड आढे त ते मज्ज्यांत मगित जाहीत.

—*—

भाष १६६

कोल्हा आणि साळू

एक कोल्हा नदी उत्तरान पेलगडी जवळ आसा, तेथें कडा तुटला होता, त्यामुळे त्याच्यामें वर चढवता, झणोन तो तेथेंच इकडे तिकडे पांचपूज वर चढावाला लाग पाहात होता, तो त्याचे

साध्यावर

माथ्यावर एक माशांचा बवा येऊन बसला, आणि त्याचे रक्त पिऊन लागला. तेथे बरलेकडे, एक साळू होती, ती त्यास साणत्ये, गडा, मला सांगशील तर, या माशाची हांकलून ठाकव्ये. तीस तो उन्नर करिता; वाडगे, मी तुझा मोठा आभारी झालों, परंतु मला तें नको. कांकीं, या माशा आतां रक्त पिऊन लक्ष झाल्या, साणजे फार उपद्रव करणार नाहीत. आणि यांस जर तूं उडविशील तर, दुसरे क्षणीं दुसरा बभ्रुक्षित माशांचा बवा येऊन येथे बसेल, आणि माझे आंगीं एकही रक्ताचा बिंदू ठेवणार नाही.

तात्पर्य

राजाजवळचे कितीएक कारभारी लाडू खसतात, झाडून जर आपण त्यांस दूर करण्याचा यत्न केला, तर त्यांचे फळ नाही. त्याचे ठिकाणी दुसरे येतील तेही तसेच काम करितोले; झाडून जे आहेत तेच बरे. ते कांहीं दिवसांनीं लक्ष झाल्यापर, त्यांपाळून, दुसरे, केवळ नवे, येतील त्यांसारखा मोक्ष उपद्रव होणार नाही.

गोष्ट

(२००)

मार्च १९००

रामकावळा आणि माप

एके रामकावळ्याने एके मसथी कापाम बांधी
त धरिले; आणि त्यास बाजार, इतक्यांत मापाने
ही तडफडत तडफडत त्याचे मानेस जावा येत
ला; तेणेकरून तो कावळा विषादन प्राण सो-
डित्येसमयीं येतला; अहो, मी दुसऱ्याचा नाश
करून सुख भोगणार होतीं; त्यामला हें पारि-
त्य नोटाव झालें.

तात्पर्य

परपीडा करणाराचा कधीनाकधी नाश हो-
ईलच; ज्याच्या हा हातनिष्ठायच को, जायला स्वार्थ
साधन असतां दुसऱ्यास कितीही दुःख होऊ, ते
मनास आणूनधें, त्याचें कल्याण करीं खावें.

शेष्ठ

(२०१)

गोष्ठ १७२

ब्रह्मदेव आणि उट

एकोनसयीं उटाने ब्रह्मदेवाची फार काकळती
में प्रार्थना केली; देवा, जशी बैल आठिकरून स
र्व पयस आपण जिणे दिन्ही आहेत, तशी मत्ता
कां बरे द्यावा? कीं जेणेकरून मी प्रवृत्तासून आ
पले संरक्षण करीन; आणि ह्मणोलागला, देवा
नीं एवढी माझी विनंती ऐकावीच, त्यास ब्रह्मदे
व बोलला, रे मूर्खा, तुला दिले आहे ते मां वि
चार करूनच दिले आहे; त्यांत तूं तत्तुष्ट झाला
वैस, तें नसोन, मी दुपयास दिलें आहे तें पुढें
करून तसें मागतास; त्यास तुला या तऱ्हे धड
पणाचें पारिपत्य इतकेच करितो, कीं तुझें काम जे
लांब आहेत ते तोंकडे होतील, आणि तूं या
जणसून काबाड वाहारासल.

तात्पर्य

या विश्रामध्ये भगवंतानें ज्यास जें नेमून दि
ले आहे, तें नीट आहे. नें अन्यथा करावें झाले

प्रस्ता

जो न जे उद्योग करिनात, ते अल्प दृष्टी, वेडे स्त्र
 णावे. जसांचा उद्योगच अर्थ जातो तसे नाहीं,
 जो अर्थ जाऊन ते उत्तरे दुःखी होनात.

*

गोष्ट १७२

लावीपत्रिण कृष्णि तेंचीं दिखी

एक लावीपत्रिण प्रेतांग राहात होती. तें शे
 त पिकले पंगतां तस काळजी पडली कीं, सा
 हीं पिलीं पांढ कुटीन जांभलीं उडायत आता
 वाचे पंगोपर, जर शेतकरी शेत कापायास आ
 ला, तर कसे होईल? मन तो नित्य बाहेर आ
 रा जाणायास जाई तेवेलीं पिल्यांस सांगे कीं,
 साहे सांगे कोणी आपण कोलेला नितके सर्व सी घ
 रा आचें कृष्णने मला सांगवें. एके दिवशी शे
 लावा यमी प्रेतावर येउन आपल्ये मुलास ह्मण
 ती, मुला, मला वाटते कीं हे शेत आतां का

आयास

पायास जाने; त्यास तूं उद्यां सकाळीं जा, आणि
 जि आपले इष्टमित्र मेजारी पासून शेत कापणी-
 स हात लावावा विशेषीं पार्ष्ण. असे तो शेतक-
 री मुलास बोलिला ते पिढ्यांनीं आई घरी येतां
 च तसं सांगितले; आणि तिचे भावणां कितीकि-
 ल करून हाणू लागली, आई, आतां तूं आह्वा-
 स लवकर घेयून दुतरेकड ने. आई सांगता
 मुलांनीं, खर्या भासा; कांकी, शेताचे धड्याने श-
 त कापण्याविषयीचा भावसा मेजारी आणि इ-
 ष्टमित्र यावर आहिला आहे. त्या बहून ती पक-
 णीमध्ये को उद्यां पावली होवनाहीं. दुतरे दि-
 वशीं लावी बाहेर जाऊ लागली, ते समयीं तीं
 मुलांस पूर्ववत् सांगून ठेविले; ती बहून ती शे-
 ताचा धनी काय वातला ते ऐकायस उभय व-
 सली होती; ती शेतावर येऊन आलाविले होणे
 त्यांची वाड पाहून बसला; परंतु कोणी आले ना-
 हीं, आणि जवळीं झालीं, तेव्हां ती लोकांस हाण-
 तो, आहे, इष्टमित्र मेजारी यावर विश्वास ठेव-
 ने काही कामानें नव्हे, तर तूं खर्यां घरीं कर-

काँ, आपखे सोयद्यांस प्रार्थून त्यांस सांग, कींम
 ज करितां मुझीं सुप्रभात जन्म घेऊन कायणे
 स साध्य व्हावे. तें ऐकाम प्रिली पार भ्यालीं,
 आणि आयी घेतांच त्याणीं तें जन्मान तोम सां
 जीवनीं. तेव्हां तीं छणातीं मुळां हो, इनकेज ज
 र आहे तर भिजं नका; कांकी, सोयरीं सोय्या
 ची तीडक घडून त्याचे कार्णी पडतील हें निश्चा,
 परंतु उयां विरुन तो काय बोलेल तें विन दे
 उल ऐका, आणि मला सांगा. दुसरे दिवशीं
 शेताचा धनी पंजल कारवेळ सोयरे घणार छण
 न वाट पाहाम वसला, परंतु ते व्हाले नाही; ते
 व्हातो कुलास छणता; काही चिंतानाहीं, भिकां,
 तूं उयां सकळला दोन खराब्या जागच्या पाज
 वल देव, आपली आपणच कायणीं करू. हें व
 तेव्हां प्रिलींनीं जाहीस सांगतांच, तीं छणातीं
 मुलांनीं, जातां येजे राहून आपला परिणाम ना
 हो; कांकी, जो मनुष्य आपलें काम आपण स्व
 नां करायास निघाला, तो वरून करून तें श्रेव

यास नेईल. मग तिणें आपलीं पिलीं तेथून त
रक्षणी काढून दुसरे ठायीं नेलीं. दुसऱे दिवशीं, शे
तकरी आणि त्याचा मूल, दोघे घेऊन त्याणीं शेता
ची कापणी केली.

तात्पर्य

जें काम आपण स्वतः करावाम शकतो, त्या
विषयींचा भरवसा, सोयरीं अथवा इष्ट जिव, यां
वर धरूंनये. जे पुरुष त्यांचा भरवसा धरितो,
त्याचे दोन तोंडे होतात: एक, मुखी सारिलें त्यां
ची वाट पाहत कुचकुन राहाणें; दुसरा, त्याणीं
फसविलें झणून महान् संताप पावणें. याक
रितां जे आपल्ये कामाचा, मुख्यत्वे करून आ
पणावर भरवसा ठेविता, त्याचें काम घडूनयेतें;
आणि कदाचित् फसलेच तर, त्याला आपल्ये न
नाचें समाधान करतां येतें, कीं मीं आपल्ये क
दून उद्योग करण्यांत आळस केलानाहीं. को
णाचे भरवसावर राहिलो नाहीं; असें अनतां
झालेंनाहीं, त्याचा शब्द मजकडे काय?

गोष्ट

(३०६)

गोष्ट १७३

डोमकावळा आणि सेढा

एक डोमकावळा, एका मेंढ्याचे पाठीवर काळा
बसवसला, त्यान सेढा झगतो, रे, दुःख टावका,
उगाच कां राहिलास? गोंगाट कां करितोस?
रे, जरमीं बाध असतो; अथवा, कुत्रा असतो;
तर तूं मला असा उपद्रव कहंशकतोस? डो
मकावळा झगतो रे, खरी गोष्ट सांगीतलास. मीं
तें जाणणच वर्तेतां. जे उग्र आहेत; जे मला
इति कोण करायस शकतात; त्यांचे वाटासही
मीं उतरावत नाहीं. जे तुज सारखे अनाथ,
दल; दल; आंपासोन मला भयनाहीं, त्यांसच
मीं उपद्रव करितो.

नामर्थ

अतः कारण लोकांचा या डोमकावळ्या सारि
चा स्वभाव असतो, कीं जे अपकारास अपकार
करूं शकतात, त्यांचे वाटेस जातनाहीं; आणि

जे

(३०७)

जे अनाय, जे दुर्बल, त्यांस पीडा करून मर्णांत न
साधान पावयान. त्यांची समजूत दत्तकांच की,
जेथे पीडा कोत्यास आयले परिचित होणार ना
ही, तेथे करावी, जेथे चांदले तेथे करवने.

—*—

शेष्ठ १०४

गुलबी बागि देव

कोणे एका कुठल्याने शेतांत मंजर लावला
होता, त्याचे पांजास द्रव्याचा हांडा लावला.
तो नासोच कुठल्यास पार हर्ष लाजा: जाव्यांत
आनराथ आले. तेसमयीं तो त्या शेतास लाग
ला, बाप्पा, मी तुझा पार उपकारी झालो. तूं म
जरीनावर ही मोठीदारा केलीस, ते हेकोन देवा
स राव आला; ते मजक रुपाने कुठल्या पुढे वे
ऊन ओळखलास, ते सुली, तुला काय झाला.
तूं मला कोणून शेताचा उपकार सांगितास; सा

३०

मे सारणहि केलें नाहिना रे, बैला, हें सांपड
 लें इतके उभे तूमे नाहिसे झालें असतें तर, हा
 च तू, माझे नाहीं, रडत बसला असतास; तेंसम
 यी तू इसचे कागस शब्द लावतासना.

तावरी

एकद्वैत ज्ञानका जात आपलें वरें झालें असा
 सां त्यास आठवावा, ज्यास, आपलें वाईट झाले
 लें असा शब्द लावू.

— ००० —

गोष्ट १७५

हेंचला आणि कोल्हा

एक दिवशी सातवाळी एक कोल्हा, एका वा
 तावर होरीचे काळांत सांपडला मेला. तें एका
 वेगळ्याने कुठला पाहून, तो दळूच त्याकडलें ये
 जन त्याचे पोताकडे पाहू लागला. त्यास कोल्हा
 झगगीत, भाऊ, पाहिलेसना, मी काय संकटांत म
 डलो तें! आणि हें सर्व धारे मुज करितां. कां

की

को भी, घरी जात होती, इतकांत तुझा अन्ध
 कानों आला, आणि मला असे धातें कि तुला को
 प्हां पाहीन, हाणून घाईने येत होता ते असे ज्ञा
 ती. आतां तू असेकर को एक सुरी आण, आ
 णि ही दोरी काप. ते तुझ्याने सहोदर, हे मा
 में वर्तमान तरी कोणाकडे सांगू तको; जब सो
 य ही दोरी आपल्ये दावांनीं कुरतुडून टाकी, आ
 णि सुटून जाई. कांबळ्यानें तें कूचिन समजोन
 जास काही उतर दिले नाही, आणि लवकर जा
 ऊन पाहल्यानें वाडकरास ते वर्तमान सांगितले.
 तो धांवत आला, आणि कोट्या दोरी कुरतुडून
 धाडे, तो त्यानें त्याचे परिणत्य केले.

तात्पर्य

दुष्टावर उपकार करूं नये. हाणाला किं कोणाचे
 हि संकटी कामास पडावे, अशी नीति आहे, तर, त्या
 वरून चोरासही साहाय्य आहे, असें हाऊ लागेल;
 तर ते नाही; दुष्टाचे साहाय्य दुष्टांनींच, आणि चो
 रांचे चोरांनींच करावे, इतरांस काम नाही.

(३१०)

माघ १७६

रिक्ताम घोडा आणि लाडेल माढव

एक रिक्ताम घोडा, आणि एक भागमें सेक
लेला माढव, से दोबो मारि पावन होवें, त्यां मा
गून त्यांचा धर्महि त्यास हाकान वाजना होना.
तेसमयीं माढवास घोंघीं पळीयावें, आणि तो से
से ठेंबासावे सांगत आला, तेथेही त्यासे घो
ड्याची कडवांयरी विनवणी केली, किंतात, मा
झे पातकहीन होवो तसे त्या घोडे घेऊन लडा मा
हात से, पक्षा की भाण सकटांन आहे. घोडा
जिनेय, मय, त्यामें ते सेकले नाही. पुढें तो मा
ढव यामने काडेनच डेंच लागून पुरी, पडला,
तो उठेना, तेसमयीं त्याची भळवणे त्याचा तंग दि
ल वेला, आणि दुसरेहि तेंसमयीं उपाय वेंच,
एवढे तो सेकाय त्याची कले उठावें? मय थ
ज्याने त्याचरीक आणें व त्याने कातडे काढून
सेतले, आणि घोड्याने पांजवर काडिले, याथ

माणे

माणें त्या धोड्यांचे धोडा उपकार न करून आपणास मोठे अनांत पाडिले.

तात्पर्य

आपण ऐका मेकाचे उपयोगी न पडली तर, त्यांत उभयवही नेहमी आहे. वारोक दृष्टानें पाहतां एकमेकांस एकमेक साक्षिय करिताहे त ज्ञानच सृष्टीचा व्यवहार चालतो. आमाठी ही गोष्ट जेथे जेथे होत नाही, तेथे सर्वांचाही साथें सुडतो.

गोष्ट १७७

कोव्हा आणि लांडगा

एक लांडगा गृहेमध्ये लाण्याची सामग्री भरून सत्य राहिला होता; तें अटकळून एक कोव्हा त्याचे भेटोस गेला; मनांत कि, काय आहे तें आ

पण

पण प्रत्यक्ष लक्षांत आणावे. सांडग्याने त्यास
गुहे आंतूनच सांगितले, बाबा, क्षमाकरून या घे
लेस जा; माझे शरीर समाधान नाही. कोल्हा
घुर्न, त्यास पूर्वी सणय होताच तो तेंसमयी खरा
हाला. मग तसाच तो एका मेढरे राख्या पा
यी गेला, आणि त्यास ते वर्तमान सांगून झणतो,
तीं दुसरे काही नको, एक चडगा मात्र घेऊन च
ल, आणि सांडगा गुहेत निजला आहे त्याचे तो
कपाळावर मार, झणजे तुझे काम झाले. मग
तसे करून मेढरे राख्याने त्या सांडग्याचा प्राण घे
तला. नंतर तो दुष्ट कोल्हा त्या गुहेत राहून
सांडग्याचे जोडलेले कारण भोगू लागला. त्या
स फार दिवस येसे नाही तो, तोच मेढरे राख्या
भोगेदिवशी त्या वाटेने जात होता, त्याने कोल्हा
स त्या गुहेत पाहून त्याचाही कपाळ मोक्ष केला.

साथर्थ

अन्यायाने जो दुसऱ्याचा घात करून वैभव जो
झितो, तो ते फार दिवस भोगित नाही.

गोष्ट

(३१३)

गोष्ठ १७८

हरिण आणि द्राक्षी

एका हरिणा मागे पारधी लागले, तेव्हा तो पळतपळत एका द्राक्षी आड झाला, तो दृष्टी पडेना; तेव्हा पारधी निराश होऊन मागे फिरले वसतां, तो त्या वेलीचीच पाने खाऊ लागला, तेणेकरून तो हालू लागला; इतक्यांत त्या पारध्यांतून एकाने मागे पाहिलें; आणि त्यास वाटलें कीं, कोणी सावज वेलीं त आडझालें आहे; ह्मणोन त्यानें अटकळीनें एक बाण टाकिला, तो हरिणास लागून त्याचा प्राण गेला. मरत्ये समयी तो आपल्याशीं ह्मणतो, रे कतप्रास मला हें पारिपत्य योग्य झालें; माझे संकटसमयीं जो मला कामास आली, त्या वेलीसच मीं कसा उपद्रव करावा?

तात्पर्य

कतप्राता ही सर्व दोषांचा राजा आहे. जो आपल्या हितकर्त्यास उपद्रव करितो, तो पुरुष इतर

जनांस

जनांस उपद्रव करण्याविशीं मागेपुढे कायस पाहिल? यासाठीं कतमज्ञाला जाणजे त्याचे दुष्ट पणाची शिमा झाली.

—*—

गोष्ट १७६

घार आणि कुळवी

एक घार, एका खूतराचे पाटीस लागली होती ती, कुळवीने कवडे धरायास जाळें घातलें होतें, त्यांत सांपडली; तेवेळीं ती पाखें फडफडावित्ये आहे, आणि सुटोन जाण्याविशीं यत्न करित्ये आहे, ती ती कुळवी जवळच काम करीत होता, त्याणें येऊन तीस धरिलें, आणि माहं लागला. तेव्हां ती काकुळतीस येऊन त्यास विनंती करित्ये कीं, मला जीवदान दे, पाह्या! मज पासून तुला काहीं उपद्रव झाला नाहीं; मी खूतरामागे लागल्यें होतें. तीस कुळवी उत्तर करितो, बरे तर, खूतरामें तरी तुझा काय अन्याय केला होता. असें जाणून त्याणें तीजें शीर घाली भड त्याक्षणी वेगळें केलें.

तात्पर्य

(२१५)

तात्पर्य

पर पीडा करणें हाच मुळीं दोष, मग तो घोरान्न किंवा लाहानास करो, तीची अथवा दोघांस ही सारिखी, तेंणेंकरून दोषी होणें हें चुकत नाहीं.

—*—

गोष्ट १८०

बांजरी आणि तिचीं दोन पोरें

एक बांजरीस दोन पोरें होतीं, त्यांतून एका वर ती फार प्रीत करी, आणि दुसऱ्याची अनास्था करी. एके दिवशीं, तिच्या मागें पारधी लागले आहेत, अशे समयीं, तिणें आवडत्ये पोराने आळीकरितां, त्यास उराशिं धरिलें; तेव्हां दुसरे होतें तें सहजच तिचे पाठीस बळघलें. याप्रमाणें पोराने घेऊन ती बेगानें पळत्ये आहे, तों प्राग्ध योगानें असें आदालें कीं, एका दगडीस आ बडत्ये पोराने डोकें आपटून तें मृत्युपावले; आणि पाठीवरलें संकटांतून बांचलें.

तात्पर्य

(२१६)

तात्पर्य

आपण ज्याचे लाड करितों, तीं मुलें विघडता
त; तीं आपल्यास व आपल्ये आईबापांस सुख
दायक होतनाहीं; आणि आपण ज्यांचे लाड क
रितनाहीं, तीं व वळतकरून दैवनां निपजतात.

—*—

गोष्ट १८१

काला मनुष्य

गोरे लोकांचे देशीं, एकानें एके काले मनुष्या
स विकत घेतलें, त्यास प्राहून त्या पुरुषाचे म
नांत असें आलें कीं, हे ज्या जवळ होतें त्याचे
अनास्थेमुळे याचे आंगावर मळी चढली आहे,
ही धुवून काढली असतां, हे गोरे होईल. असें
मनांत आणून त्याणें त्यास एके कायवटींत बस
विलें, आणि मोटा खर्च करून, साबण, पापडखा
र, वज्या, आणि मोलकरी माणसें, आणविलीं.

एक

(२१७)

एक मनुष्य त्याचे आंगास खार व सावण लावा
यास लाविलें; दुसऱ्याने त्याचे डोडवर जळधा
रा धगिली; आणि एकरोचे वज्रीने आंग घांसू
लागले. असें सकाळ पासून सांज पर्यंत त्याणीं
मारमार केलें, तें धर्य जाऊन, माणसें माव शि
णलीं; आणि तें काळें मनुष्य थंडीनें आंकडून म
रण पावलों.

सात्वर्थ

जें जेयून व्हायाचें नाहि, तें व्हावें द्याणून कुत
र्क घेवून जगोच जो श्रम करित बसतो, तो नूस
कांडून हातास फोडमाच आणितो.

—००*००—

नोष्ट १८२

कोल्हा आणि दुखणादत सिंह

एके समयीं सिंहानें छोटीच आवार् घातली
कीं, आपण दुःखीं करी आहें, तर या समयीं जीं
सांवजें माझे समाचारास येतील, तीं माझीं सर्वां

द्याणून

झाणून समजेन. त्यावरून सर्व पशू सिंहाचे गुहेस गेले. त्यांत कोल्हा आला नाही, ते लक्षांत आणून, सिंहांने लांडग्यास हळूच शोधास पाठविलें; तो आजून कोल्हास झणाला, बाबा, तू असा निष्ठुर कसारे झालास? रे सर्व पशू खात्रीचे समाचारास गेले, आणि मुझ्याने राहावले तरी कसे! कोल्हा झणाला, दादा, सिंहावास माझा साष्टांग नमस्कार सांगून विनंती करा कीं, माझी प्रीति तुझांवर पूर्वीं होती तशीच आहे, त्या विषयीं तूझी मनांत काडीमात्र संशय आणूनका; आणि मीं आतां हि, पायांवर डोक्यावर बांधास घेतों, परंतु काय करूं? तुमची गुहा माझे दृष्टीस पडली झणजे माझे पोटांत फाळच पडतो; कारण कीं, जे तीत एकवेळ गेले आहेत, त्यांचीं पाउले अद्यापि साघारीं लागलीं नाहींत.

तात्पर्य

आंजी गोष्ट पुढें आली, तीचा विचार केल्या नांचून तीत पडल्यास हाणी आहे, वजतांची वा

(३१८)

ट तो आपली बाट, असें द्वाणून जर एकादे ल
टल्यांत गिरावें, तर असें आहे कीं, बळत करू
न जन हे खबुद्धीनें चालत नसतात. त्यामध्ये एक
दुसरा कोणी स्वार्थ साधक असतो तो त्यांस बळि
बतो तसे ते वळतात. यासाठीं बळत करतात त
सेच केवळ करावें असें नाहीं; त्यांत आपणही
सारासार पाहावें.

—**—

गोष्ट १८३

मद्यपी नवरा

एके बायकोचा नवरा मोटा मद्यपी होता; त्या
चें तें घसन सुटावें द्वाणोन तिणें पुष्कळ प्रयत्न
केले, ते सर्व फुकट गेले, तेव्हां शेवटीं, तीणें ही
युक्ती घोजिली: एके रात्रीस नित्या प्रमाणें तो न
वरा मद्यपिऊन बिदींत निघेष्ट पडला होता,
त्यास तेथून नेऊन तिणें मसणान्त एका थळांत
निजविला, जसा कोणी द्वाणेल मेला खराच, आ
णि आपण घरास आली. कांहींका वेळानें, तो

शुद्धिवर

शुद्धीवर घेऊन पश्चात्ताप पावला असेल, असे मनांत आणून, पुनः ती सभानांत गेली; आणि या खाद्ये दार ठेठावूं लागली; तेां तो आंतून बोलिला; कोण आहे तें? ती झणाली मी या सभणांत राहून मेलेल्यांची सेवा करीत असले. तुला जेवण घेऊन आले आहे, दार उघड. तो झणाला, हांदां, तर माझे गडो, सध्या तूं जेवणाची गोष्ट येकीकडेस ठेव, आणि मला थोडासा सराप्यावयास आणून दे, मी तुझा फार उपकारी होईन. बाधकोनें तें ऐकून कपाळावर हात मारिला, आणि झणाला आहे कट कटा! मी मोटी दैवहीन! याची खोड टाकवायास हा एकच उपाय राहिला होता, तोहि फुकट जाऊन यातां मला इतके खचीत समजलें कीं, याचें व्यसन हें, हा मेल्या शिवाय कधीं जाणार नाहि.

नात्यर्थ

कोणतीहि गोष्ट सवे पडली नाहितां टाकतां किंवा टाकवितां येईल. एकवेळ ती व्यसनी पडली अमतां, मग सुटणें फार कठीण आहे.

गोष्ट

(३२९)

गोष्ट १८४

मनुष्य आणि मुरकूट

एक मनुष्य, मांडी उधडी टाकून, एका झाडा खाली विसावत होता, तीवर एक मुरकूट बसून दंश करू लागले; तेसमयीं मोटे रागाने त्याने त्याजवर चापट मारिली; त्यानून ते निसटून पुनः त्याच जागी येऊन बसले. त्यास त्याने पुनः चापट मारिली; ते पुनः पळाले; या प्रमाणे पांच पंचवीस वेळ मांडीवर चापटा बसल्या, त्याने त्या मनुष्याची मांडी मान सुजली; परंतु मुरकूट हा तो लागले नाही. त्यावेळीं त्यास विवाद कार होऊन त्याने बोरभशची प्रार्थना केली कीं, देवा, तू माहां पोर आहोस; तुझ्या सांगण्या पुढे कोणी ठरत नाहि; या दुष्ट मुरकूटाने मला फार उपद्रव मांडला आहे; तर यावर पराक्रम करून याचा प्राणघे, आणि मज दीनावर दया कर; याच्या हांसाने मी मोटे व्यथेत आहे.

तात्पर्य

तात्पर्य

हलक्ये कामा करितां, मोठ्यास ओड घालणे, ते वृत्तान होय. जो वक्ष्य सुबदाता भगवान् त्यान नाशवता पदार्थांचे जोडांकरितां संकट घालूंनये.

—*—
जोष्ट १८५

दोन भांडी

एक मातीचें, आणि एक पितळेंचें, अशीं दोन भांडीं, कोणी एका नदीचें तीरी ठेविलीं होती; तीं, वरून एर येऊन वाहता चाललीं, तेसमयीं मातीचे भांड्यास धिता पडली कीं, कदाचित् मी पितळेंचेंच वर आपटलों तर, फुटून जाईन. त्यास कष्टी पाहून, पितळेंचें भांडे क्षणूलागलें, रे, तूं भिजूनको, तुला मी सांभाळीन. मातीचें क्षणालें, वावा, तूं समळ दुरूनच वोल; मला तुजपासून भय फार आहे; कांकि, मी तुजवर आपटलों कीं, तूं मजवर आपटलोंस, तथापि नाश माझाच होणार.

तात्पर्य

सात्वर्थ

गरिबास ओसंताची सोयरीक, किंवा संगत, विपत्तीत पाडिचे. ओसंताचे शेजारी असतां, हा भांडो, कीं तो भांडो, दोहोंकडूनही घांस मारीवा सच लागेल.

—०००—

मोष्ट १८६

कोल्हा आणि वाघ

एके शिवशीं कोणी एक कुमळ तोंट्याज, अरणां पारधीस गेला होता, त्यानें बघत रावजे जीवे मारिलीं, व किती एकांच्या, मारें लागला. ते पाहून सर्व पणू घाबरले; आणि ज्ञानांने पळविलून झाडी गूहां मध्ये भरून राहिले. तेहमचीं वाव अवसानाने त्यांस द्याणतो, अहो, मी जीवत असतां आणि तुझास भय! असे झाले तर मला धिक् आहे. तर कांहीं विनानाही, तुझी भयं माव धरा, आणि माझे वळ शौर्यावर वि. आस ठेवा; मी एकलाच तुझां सर्वांचा वैरी मा

रून

रुन टाकियों. अशा मोटमोटाक्या अवसाना
 व्या गोष्टी सांगतो आहे, येथडी आपटितो व्या
 हे, आणि रागाने भई उकरितो आहे. इतक्यां
 त एक तार येऊन त्याचे कुळीत भरला. तेवे
 लीं त्या वेदनने व्याकूळ होऊन, त्यानें मोठ्या
 ने आरोगी नाहो, आणि तोंडाने पिसारा ध
 रुन तोरास बाहेर काढतो आहे. तो, कोव्हा ज
 वळ येऊन विसाव कडून त्यास पुसतो; बाधोवा,
 असा तो कोण वळकट असावा वरे, कीं उघाणे
 नसव्य सांगिते मला प्रचेर पगुलाहि घायाळ के
 ले. साध कासला, गडा, साजरा आंघांका चुक
 ला; ज्यानें मला घायाळ केले तो, तो समो
 रचा मनुष्य, जो आपणां पशूस अजिकर आहे.

तात्पर्य

वळ, आणि गेथे, हीं, मोठें काम करितात,
 जर त्यांच्या साहोदयास तितकी बुद्धि वळ आहे त
 र; ते नाहीतर, तींच उलटीं दुःख कारक होताहे
 त. नुसते वळ शौर्यवान् आहेत, ते, आपल्या सा

मर्थ्यावर

मर्त्यावर भरवसा ठेऊन, उताविल पणा करिता त; त्यांत त्याचे उलटे एकादे सर्म, शब्द ठाऊक नसेल, ते ठाऊक होतें, आणि तेच सगल्यांचे घातास कारण होतें. बुद्धिमान आणि युक्तिवान् आहोत ते, महा बळवानासही वेसण घालू शकतात. पशूस जसा मनुष्य अजिंक्य, तसा बुद्धि रहित बळवानास, माहाणा. चातुर्या वाचून बळ, ते जशी मनाच्याचे हातीं काठीः समोरची रिका मे हातीं आहे, आणि डाव घाव जाणता आहे, तर, तो त्याचेच काठीने त्यास मारितो. तापर्थ, सावजा सारिणी नुसतो क्रूरता, अथवा बळ, हीं बुद्धि वानाचे डाव पैचांपुढें घालत नाहींत.

—०००—

गोष्ट १८७

कोल्हा आणि मुखवटा

एका रात्रीस कोल्हानें, एके मुखवटे वि कणाराने दुकानांत प्रवेश केला. तेथें बळत मुखवटे होते, त्यांतील एकावर पाय ठेऊन त्याज

कडे

(२२६)

कडे तो मोट न्याहाळून झणतो; हे मोटे सुंदर मस्तक दिसते; परंतु यांत मेंदु नाही, त्याची जी हे बट्टेचे मात्र उपयोगी.

तात्पर्य

ज्याचे मस्तकांत ज्ञान नाही, त्याचा नुसता सुंदरपणा, बट्टेचे उपयोगी आहे.

—*—
गेष्ट १८८

पारधी आणि चिमणी

एका पारध्याने पक्षी घरायासाठी, जाले सांडलं हेतें; त्यांत एक चिमणी पडली; ती शिला प करून झणत्ये; रे देवारे देवा! मला काय संकटांत घातलेस! मीं असा तो काय अन्याय केला आहे? मीं कोणाचे सोने चोरलें नाही, किं रूपें चोरलें नाहि; एका तांदुळाच्या दाण्या करि तां मला प्राणांत, हे पारिपत्य?

तात्पर्य

(२२७)

तात्पर्य

या विश्वांत न्यायाची रीति अशी आहे, किं, एकादे गरीबानें स्वल्प चोरी पोटासाठीं केली असत्ये, तितक्यानें तो प्राणास मुक्तो; आणि जे धनिक प्रतिष्ठित झालून लोकांस लक्षावधि रुपयांस ना नवितात, ते, दृष्टमित्र, लांच, यांचे योगानें अवलोक्य पार पडतात.

—*—

गोष्ट १८६

हरिण आणि सिंह

एका हरिणाचे पाठीस पारध्यांचे कुत्रे लागले, तो भयानें जोव घेऊन पळाला तो, एका गुहेत शिरला; तेथें सिंह होता, त्याणें त्याजवर जडो घातली, आणि तत्क्षणी पाडाउ केलें. तो हरिण मरत्ये वेळेस आपणाशीं झालेला, हरहर ! काय मी हीन भाग्याचा ! मी मनुष्यांचे आणि कुत्र्यांचे हातून सुट्या बें झालून या गुहेत आलों, तो या महाक्राचे, सर्वे सावजांमध्ये बुभक्षिताचे, हातीं सांपडलों.

तात्पर्य

(३२८)

तात्पर्य

अे भयाने घाबरतान, आणि ते टाळावया क
रितां, दुसरे निर्भय जागीं आवयाचा उद्योग करि
तात, ते अधिक विपत्तीत पडतात. कांकि, काळ
विपरीत आहे तो, आपण जिकडे जाऊं, तिकडे
खडचणीच आणील. आसादीं घोर आहेत, ते ए
क पातकाचे मात्र भय वाळगितात; येन्ही या स
र्व विश्वाचे तुकडे तुकडे झाले, किंवा, आकाश को
सळून पडले, तथापि त्यांचे चित्त उगमगत नाही.

